T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

EMSAL-İ TÜRKÂN

[Türklerin Atasözleri]
(Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
İbrahim ÖZKAYA

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ

Kars 2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İbrahim ÖZKAYA'ya ait "Emsal-i Türkân (Türklerin Atasözleri) Giriş – İnceleme- Metin- Sözlük" konulu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Yrd.Doç.Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ	………
Yrd.Doç.Dr. Mustafa ŞENEL	………
Yrd.Doç.Dr. Yaşar KOP	………

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ……/……/2013 tarih ve ………/……… sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR
……/……/……

Yrd.Doç.Dr.Mustafa ÖZDEMİR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Sözlü kültürün en değerli hazinelerinden biri olan atasözlerinin yazıya geçirilmesi hadisesi Türk Batı sahasında Dede Korkut Kitabı'nın meçhul yazarıyla başlamış ve söz konusu gelenek sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Abbaskulu Ağa Meragaî'nin XVIII. yüzyılda yazıya geçirdiği "Emsal-i Türkân" (Türklerin Atasözleri) bu geleneğin sonraki yüzyıllardaki örneklerinden biridir.

İran sahasında (Güney Azerbaycan'ın Hoy bölgesinde) yazılmış eserdeki hem eski hem de dönemine göre yeni sayılan atasözlerinin yan yana bulunması Batı Türkçesinin iki büyük yazı dili olan Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinin ortak unsurlarını (geçiş devrini) yansıtması bakımından son derece dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler:

Emsal-i Türkân, Abbaskulu Ağa Meragaî, Azerbaycan, İran, Atasözleri.

ABSTRACT

The transformation of proverbs as one of the most precious treasures of Turkic oral literature into written literature has been started with the unknown writer of Dede Korkut and continued as a tradition in subsequent centuries. Emsal-i Türkân (Proverbs of the Turks), which has been written down by Abbaskulu Ağa Meragaî in XVIIIth century, is one of the examples of this tradition.

In this work, which has been written in Iran (South Azerbaijan) area, both older and relatively newer proverbs can be seen together. This specialty is impressive because of being a reflection of common elements of Azerbaijan and Turkey Turkish.
Key Words: Emsal-i Türkân, Abbaskulu Ağa Meragaî, Azerbaijcan, Iran, Proverbs.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Atasözlerinin düzenli bir biçimde ve sistematik olarak yazıya geçirilmesi hadisesi Türk Batı sahasında Dede Korkut Kitabı'nın meçhul yazarıyla başlamış ve söz konusu gelenek sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Abbaskulu Ağa Meragaî'nin XVIII. yüzyılda yazıya geçirdiği "Emsal-i Türkân" bu geleneğin sonraki yüzyıllardaki örneklerinin son halkasını teşkil ettiği düşünülmektedir.

Ortaçağ "Oğuzname" geleneğinin elimizdeki son folklor kitabı "Emsal-i Türkân"dır. XVIII. yüzyılın 70'li yıllarında Mazandaran hâkimi Hüseyinkulu Han'ın (1770-1779) siparişi üzerine dönemin milli düşünceye sahip aydını Ababaskulu Marağayî Azerbaycan-Türk Atasözlerini toplayıp hazırladığı folklor kitabına "Emsal-i Türkân" adını vermiştir. Kaçarların hâkimiyeti sırasında ilgi gören bu mecmua nüsha edilerek geniş sahaya yayılmıştır. Bugün "Emsal-i Türkân" kitabının Tebriz ve Bakü nüshalarından başka İstanbul Millî Kütüphanesinde üç ayrı kopyası mevcuttur. Tezimizde çalışma konusu ettiğimiz nüsha kopyalanmış Bakü nüshasına (1797) aittir.

Elimizde bulunan nüsha 1149 atasözünü ve hikmetli sözleri kapsamaktadır. Bu çalışmada orijinali Arap harfleriyle olan eserin bilimsel transkripsiyonu yapılıp eserin dili ses ve şekil açısından incelenmeye alınacaktır.

Çalışmada Ön söz'ün ardından Giriş bölümünde atasözleri, Oğuzname geleneği ve dolaysıyla Emsal-i Türkân eseriyle ilgili bilgi verilecek; daha sonra inceleme adını verdiğimiz birinci bölüme geçilecek; inceleme bölümü I. Ses Bilgisi ve II. Şekil Bilgisi olarak incelenmeye çalışılacaktır. II. Bölüm olarak adlandırdığımız bölümünde ise eserin bilimsel transkripsiyonu verilip ardından eserin orijinal Bakü nüshasının fotoğraflarına yer verilecektir.

Ayrıca eserin orijinal nüshalarında bulunan kimi harflerin Türkiye Türkçesi standart yazısından farklı olarak hı "خ", ha "ح", kapalı e "é", ka "ق" nazal *ne* "نـك" ve "غ" ve Arapça "ح", "ظ", "ض" ve "ayın" "ع" gibi sesleri karşılamak için "ḫ", "ḥ", "é", "ķ", "ñ" ve "ġ" Arapça "ḥ", "ż", "ẓ" ve "' " gibi bazı karakterlere başvurulmuştur.

Aydınlatıcı fikirleriyle bu tezi seçmeme yardımcı olan Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN'e, tez çalışmam ve yüksek eğitimim boyunca bana her türlü desteğini ve yardımını esirgemeyen, tezimin her aşamasında değerli bilgileriyle şahsımı yönlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

TÜRK DİL TARİHİNDE ATASÖZLERİNE GENEL BİR BAKIŞ VE EMSAL-İ TÜRKÂN

Halk edebiyatı ürünleri bir milletin en önemli soyut miraslarındandır. Bu mirasın özgün nitelikleri arasında her varisin aynı zamanda bir mirasçı olması; kalıtın milletin tarihsel süreci ve coğrafî yayılma alanı boyunca aktarıcılarınca yeniden üretilmesi, dolayısıyla dinamik olması; taşıyıcılarının bu ürünlere çoğu kez gündelik, pratik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla başvurmalarına rağmen, bu maksadın çok ötesinde halk ürünlerinin bir milletin kendisini kuşatan dünyayı, bu dünyada yaşanan olayları, somut ve mistik boyutlarının bütünüyle evren algısını yansıtmakla kalmayıp yeni kuşaklara da aşılaması sayılabilir. Atasözü, masal, destan, efsane, bilmece, tekerleme vb. halk ürünlerinin temel aktarım aracı dildir. Öyleyse milletlerin geçmiş yaşantılarının şahitliğiyle canlılığını sürdüren bu tür yaratmalar, o dilin söz varlığı ile birlikte içinde üretildikleri milletin dil özelliklerinin, bu özelliklerin süreç içinde geçirdiği değişimler, idrak ettiği dönüşümlerin de tespitinde önemli bir malzeme sağlarlar. Bu özellik halk ürünlerini sosyal bilimlerin diğer pek çok sahasıyla birlikte dil incelemelerinde de değerli bir kaynak kılmıştır. Bu durum atasözlerini de kapsamaktadır.

Öncelikle atasözleri hakkında genel bir bilgi vermek gerekirse, bu halk ürününü tanımıyla işe başlamak yerinde olacaktır. Kullanım sıklıkları insanlara ve şartlara göre büyük farklılıklar gösterse de, atasözleri arkadaşça sohbetlerden şiddetli politik söylemlere, dinsel vaazlardan lirik şiirlere, çok satan romanlardan etkili kitle iletişim araçlarına, çeşitli iletişim biçimlerinde önemli bir söylem gücü olan atasözleri için, Aristo'dan günümüze, felsefî yaklaşımlardan sıradan sözlükbilimsel açıklamalara kadar değişen yelpazede çok sayıda tanımlama girişiminde bulunulmuştur.[1]

Türk atasözleri hakkında ulaşabildiğimiz en eski tanım, Osmanlı aydını İbrahim Şinasi tarafından, 1863 yılında basılan *Durub-i Emsal-i Osmaniye*'de kaydedilmiş olandır. Bu eserin önsözünde İbrahim Şinasi, "*durub-i emsâl ki hikmet-ül-avâmdır, lisanından sâdır olduğu bir*

[1] Wolfgang Mieder, **Proverbs Speak Louder than Words: Folk Wisdom in, Art, Culture, Folklore, History, Literature, and Mass Media**, Peter Lang Publishing, New York 2008, s. 9-10.

milletin mahiyet-i efkârına delâlet eder,"[2] ifadesiyle halk hikmetleri olarak nitelendirdiği atasözlerinin daha çok özelliklerinden yola çıkarak bir tanımlamada bulunmuştur.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde atasözü maddesinin açıklaması, "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbımesel"[3] şeklinde yer almaktadır. Doğan Aksan'ın "insanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklandığını" vurguladığı atasözlerini tanımlaması şöyledir: "Çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelen sözlerdir. Her ulusun kendi deneyimleriyle, bilgeliğiyle oluşturduğu atasözleri bir dil birliğinin dünya görüşünü, yaşayış biçimini yansıttığı gibi o toplumun kültür tarihiyle ilgili, önemli ipuçları da verir."[4] Ömer Asım Aksoy, atasözlerini "Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözlerdir,"[5] şeklinde tanımlar. Şükrü Elçin, "Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri, tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat… gibi edebi sanatların kudretinden yararlanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık mecazsız hususuyla yetişecek gençlere aktaran sözler,"[6] olduklarını söyler. Özkul Çobanoğlu, atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran, kültürel birliktelik ve sosyal olarak bir arada yaşama ilkelerine dönüştüren ve kalıplaşmış şekilleri bulunan, sosyal ve kültürel olarak benimsenmiş ve meşruiyetleri tartışmasız kabul gören özlü sözlerdir,"[7] şeklinde ifade eder. Nevin Güngör Ergan'ın tanımı; "Atasözleri geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri tecrübe ve bunlara dayanan düşüncelerden doğan ve benimsenen, kimin tarafından söylendikleri belli olmaksızın ağızdan ağza dolaşan, yol gösterici nitelik kazanmış, az kelime ile çok mana ifade eden kültür unsurlarıdır," şeklindedir.[8]

[2] Türker Acaroğlu, **Türk Atasözleri**, İletişim Yay. İstanbul 1993, s. 7. Şinasi'nin tanımının günümüz Türkçesiyle ifadesi: "Atasözleri halk hikmetleridir, dilinde üretildikleri milletin genel düşünüşünün mahiyetini ortaya koyar."
[3] Heyet, "Atasözü" mad., **Türkçe Sözlük**, TDK Basımevi, Ankara 1988, s. 100.
[4] Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil**, TDK Yay. Ankara 2007, C. III, s. 38.
[55] Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,** C. I, TDK, Ankara 1984, s. 36.
[66] Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay. Ankara 1993, s. 626
[7] Özkul Çobanoğlu, **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, AKMB Yay. Ankara 2004.
[8] Nevin Güngör Ergan, "Türk Atasözü ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı," http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php

Wolfgang Mieder, Alan Dundes'in atasözleri üzerine çalışmalarının sonuçlarını şöyle özetlemiştir[9]:

1. Atasözü bir durumu özetleyen, geçmiş bir olay hakkında hüküm veren, gelecek için bir davranışı öğütleyen geleneksel bir sözdür.
2. Bazı atasözleri bir gerçeği işaret edebilir (*dürüstlük en iyi politikadır,* gibi) fakat çoğu atasözü metaforiktir.
3. Atasözleri en az bir konu ve o konu üzerine bir yorum içerirler.
4. Atasözleri iki kelime gibi kısa cümlelerden oluşabilirler (*para konuşur* ya da *zaman uçar* gibi).
5. Çoğu atasözü belirli bir kalıba uyar.
6. Atasözleri halk ürünleri arasında en eski olan türlerden biridir.
7. Atasözleri dünyadaki pek çok halk arasında bulunmakla birlikte, Kuzey ve Güney Amerika yerlilerinden bize ulaşanlar sayıca azdır.
8. Atasözlerinin bilgelik dolu olması beklenir; aslında bir atasözü birçok kişinin tecrübesi ve bu tecrübeyi bir kişinin ifade etmesiyle oluşmuştur.
9. Atasözleri belirli durumlara uygundurlar. Bütün zamanlar için doğru değildirler.
10. Bazı halk hikâyeleri ve halk türküleri gibi atasözleri de uluslararasıdır.
11. Atasözleri genellikle hikâyelerden gelir.

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin genel özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe duruma gelmiş) sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine, aynı anlamda da olsa, başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz, anlam değişmese dahi, atalar sözü diye anılmaz.

2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.

3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır.

4. Atasözlerinin konuları çoğu zaman kullanıldıkları bölgeye göre özellikler gösterir. Türk tarihi boyunca askerlik ve çiftçilik önemli olduğu için at, it, kurt, koyun, silah, yiğitlik konusunda pek çok atasözü vardır. Aynı zamanda söylendiği halkın karakteristik özelliklerini de yansıtır.

---

[9] Wolfgang Mieder, "**The Proof of The Proverb is in the Probing – Alan Dundes as Pioneering Paremiologist**", s. 11,*www.folklore.ee/folklore/vol35/mieder.pdf.*

5. Kimi atasözleri bölge farklılıklarından ve söylenmiş olduğu dönemin eskiliğinden kaynaklanarak söyleyiş farklılığına uğrar.

6. Kimi atasözlerinin de birkaç kalıbı bulunmaktadır.

7. Atasözlerinin kimi gerçek anlamda; kimisi de başta mecaz olmak üzere cinas, intak, kinaye, teşbih, tezat gibi söz sanatlarıyla süslenerek kullanılmıştır.

8. Atasözlerinin bir kısmı ölçülü ve kafiyelidir Bir mısra biçiminde olmasalar da bazı nazım özellikleri taşırlar (iç kafiye, son kafiye, aliterasyon vb).

9. Kimi atasözleri çok kısaltılmış hikâye, fıkra, karşılıklı konuşma biçiminde oluşturulmuştur.

10. Anlam yönünden birbiriyle çelişkili gibi görünen atasözleri de vardır. Bu durum atasözünün söylendiği dönem, söylenme amacı, psikolojik ortam, söyleyen kişi ve atasözünün söylendiği çevreyle yakından ilgilidir.

11. Kimi atasözleri eksiltili anlatımla söylenegelmiştir.

12. Kimi atasözleri iki yargılıdır. Bunlardan biri, cümleler arasında benzetme ilgisi olandır.

13. Atasözü ve deyimin sınırı tamamen çizilemediği için bazı sözler hem deyim hem atasözü olarak kabul edilmektedir.

14. Kimi sözler, fiil çekiminin değişmesi ile atasözü iken deyim, deyim iken atasözü durumuna girer.[10]

Atasözü kavramını ifade etmek için Türk dünyasının farklı bölgelerinde farklı terimler kullanılır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Hohoono: Saha Türkleri

Takmak: Tobollar

Ülgercomak: Uranhalar

Üleger domaktar/Çeçen söster: Tuvalar

Takpak: Sagaylar

Söspek: Hakaslar

Tabma: Hoten civarı

Makal: Kırgız, Kazak, Uygur, Özbek, Karakalpak, Kazan Tartları, Başkurtlar ve Kırım Tatarları

Makal/Nakıl: Türkmenistan, K. Afganistan, İran Türkmenleri

Samah: Çuvaş Türkleri

[10]Ömer Asım Aksoy, **age**, s. 15-37.

Atalarsözü/Eskiler sözü/Atasözü: Kıbrıs, Rodos, İstanköy, Batı Trakya, Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Dobruca, Gagavuz Türkleri, Türkiye Türkleri.

Tarihsel süreçte atasözünü ifade etmek için kullanılan sözcüklere baktığımızda ise; Divanü Lügat-it-Türk'te Arapça *mesel* ve Türkçe *sav*; Divan edebiyatında ve Osmanlı Türkçesinde *mesel,* daha sonra *atalar sözü* terimlerinin yaygınlığını görüyoruz.[11] Anadolu'da Oğuz lehçesinde yazılmış bazı eserlerde ve Batı Türkleri arasında atalar sözü teriminin yaygın kullanımını XV. yy'dan itibaren takip edebilmekteyiz. Velet Çelebi'nin yayımladığı *Kitab-ı Atalar* 885/1480, Berlin'deki *Hâzihi-r risâlet-i min kelimât-ı Oğuzname el meşhur bi atalar sözü* ve 885'te yazılıp İstanbul'da 932/1526'da kopya edilen Paris Millî Kütüphanesi'ndeki *Kitâb-ı Atalar* adlı eserlerle birlikte XVII.-XIII. yüzyılların Levnî'nin bir cönkte kayıtlı destanı (Atalar Sözü Destanı) örnek olarak verilebilir.[12]

Türklerin yazıya geçmiş atasözlerinin ilk örneklerine daha bize kadar ulaşan ilk yazılı kaynaklarında ulaşılabilir. Orhun Yazıtlarında "Yufka olanın delinmesi kolay imiş, ince olanı kırmak kolay". Yufka kalın ise delinmesi zor imiş," ifadesi bu kayıtların örneklerindedir. Türk kültürünün ürünlerinden atasözlerinin asıl bir arada kaydedildiği eser ise Divanü Lügat-it-Türk'tür. Bilindiği üzere eser, Karahanlı dönemine aittir. Yaklaşık iki yüz yıllık bir zaman dilimine hâkim olan Karahanlı Türkçesi, Köktürk ve Uygur Türkçesi'nin tabii bir devamıdır. Nitekim XIII. yüzyıldan itibaren gelişen yeni yazı dilleri, Karahanlı Türkçesi'nin evlatları durumundadır.[13]Divanü Lügat-it-Türk dil yadigârı olarak kabul edilir. Eserde pek çok folklor ve edebi eser örnekleri vardır. Bunlar XI. yüzyıl Türk edebiyatının özelliklerini anlamaya yardım eder. Edebiyatçıların eser hakkında Türk şiirinin küçük antolojisi demeleri bir hakikattir.[14]Divan'da kaydedilen atasözlerine örnek vermek gerekirse: 'kuş kanadı ile, er atı ile'; 'od demekle ağız yanmaz'; 'insan söyleşerek, hayvan koklaşarak';[15] 'it ısırmaz, at tepmez deme'; 'kardeş demiş dönüp bakmamış; kayın demiş iltifat etmiş.'[16]

Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinden Yusuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'i de atasözleri bakımından oldukça zengindir. 6645 beyit olarak yazılan eserde insanın melekeleri; adalet, devlet, akıl, kanaat olmak üzere başlıca dörde ayrılmakta ve bunlardan, adaleti Gündoğdu isimli padişah, devleti Aytoldı ismindeki vezir, aklı Ögdülmiş adı ile vezirin oğlu,

---

[11]Ömer Asım Aksoy, **age**, s. 14.
[12] Şükrü Elçin, **age**, s. 343.
[13] Necmettin Hacıeminoğlu, **Karahanlı Türkçesi Grameri**, TDK Yay. Ankara 2000, s. 1.
[14] Gaysa Hüseyinov, "Bir Sistem Olarak Eski Türk Edebiyatı ve Kâsgarlı Mahmud'un Dîvânü Lûgati't Türk Adlı Eseri", **Dîvânü Lûgati't-Türk Bilgi ŞöleniBildirileri**, TDK Yay. Ankara 1999, s. 78.
[15] Mehmet Ölmez, "Divanü Lugati't-Türk'teki Atasözleri Üzerine", **Türk Dili**, Kasım 2008, C: XCVI, s. 683, s. 534.
[16] Şerif Ali Bozkaplan, "Atasözlerinde Tahkiye", **Turkish Studies**, C.2/4, Kış 2007, s. 1106.

kanaati de vezirin Odgurmuş isimli kardeşi yaşatmaktadır. Kitap, bu dört şahsın karşılıklı konuşmaları seklinde gelişmekte, şair münazaralar ile felsefî, içtimai ve ahlakî bilgiler vermekte, nasihatlerde bulunmaktadır.[17] Eser atasözleri bakımından zengin olmakla birlikte bunları Yusuf Has Hacib'in kendi hikmetlerinden ayırmak oldukça zordur. Yusuf Has Hacip şairlik gücünü gösterme eğiliminde olduğu için Kutadgu Bilig'deki atasözleri, ancak sezinlenebilir.[18]

Atasözü varlığı açısından oldukça zengin bir diğer eser, Dede Korkut Kitabıdır. Eser XV. yüzyıl sonları, XVI. yüzyıl başlarında yazıya geçirilmiş olmakla birlikte hikâyelerin teşekkülü ile tespit tarihleri arasında bir hayli zaman vardır. Hikâyelerin esası Oğuzların Anadolu'ya gelmeden önceki hayatları ile ilgilidir. Çok eski devirlerden beri mevcut olan hatıralar IX.-XI. yüzyıllarda Oğuzların Sirderya kuzeyinde geçen hayatlarıyla ilgili bazı olaylar etrafında toplanmıştır.[19] 12 hikâyeden oluşan Dede Korkut, zahiri olarak kahramanlık hadiseleri ile örülü olmakla beraber esasta Oğuzların sosyal ve siyasi tarihlerini ele alan, Orta Asya'dan Kafkaslara; Kafkaslardan Anadolu'ya kadar uzayan geniş bir coğrafyanın milletle hemhal oluşunun gerçek tarihidir.[20] Dede Korkut Hikâyeleri'nin gerek nesir, gerek manzum kısımlarında deyimlere, atasözlerine ve kalıp cümlelere çokça yer verilmiştir. Özellikle kitabın giriş bölümü atasözü, deyim ve çeşitli amaç ve anlamlarla kullanılan klişe sözlerle örülerek sunulmuştur. Sadece Dede Korkut'ta değil hemen bütün Halk edebiyatı ürünlerinde durum aynıdır. Başta halk hikâyeleri olmak üzere, destanlar, masallar, efsaneler ve fıkralar gibi geleneksel halk anlatmalarında konular ve düşünceler kalıplaşmış söz ve cümlelerle desteklenerek sunulur. Anlatıcı kimi zaman anlattığı olaydan ayrılarak, atasözü, fıkra ve çeşitli söz klişeleriyle konu ile ilgili görüş ve düşüncelerini belirtir.[21]

Ortaçağ Oğuznameleri, atasözleri açısından oldukça zengin bir başka kaynak tipidir. Zengin bir destan geleneğine sahip olan Türklerin çeşitli devir ve sahalarda meydana getirdikleri *Yaradılış, Türeyiş, Göç, Ergenekon, Bozkurt, Şu*gibi destanı rivayetler ile Radloff'un Kırgız Türkleri arasından derlediği *Manas Destanı* yanında, Oğuz Türkleri'nin gerek Oğuz Kağan'ın şahsiyeti, gerekse kendi iç meseleleri etrafında teşekkül eden destanî rivayetleri de önemli bir yer tutar. Umumiyetle Oğuzname diye adlandırılan bu rivayetlere ait başlıca metinler arasında Reşidü'd-din''n *Camiü't-tevar'ih* adlı tanınmış eserinde yer alan

[17] Ali Özcan, "Kutadgu Bilig'deki Atasözleri ve Hikmetler", **Erciyes** 7, Temmuz 1984, s. 19.
[18] Aydın Oy, **Tarih Boyunca Türk Atasözleri**, İstanbul 1972, s. 155.
[19] Muharrerm Ergin, **Dede Korkut Kitabı – 1**, TDK Yay. Ankara 2011, s. 54-55.
[20] Üçler Bulduk, "**Dede Korkut, Oğuz Elleri ve Kafkaslar**," s. 247.
[21] Rıza Gül, "Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları", **D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi** 10 (2008), s. 101.

rivayet, Uygurca Oğuz Kağan destanından bir parça, Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i *Terakime'si,* Yazıcızade Ali'nin İbn-i Bibi'nin *El-evamirü'l-ala'iyye fi'l-umilri'l-ala'iyye* adlı eserinin tercümesi olan *Tarıh-i Al-i Selçuk'unun* başında yer alan ve Reşidü'd-din'in bir özeti olan rivayet, *Dede Korkut Oğuznameleri* ile Faruk Sümer'in neşrini yaptığı Uzunköprü'de ele geçen bir mecmuada yer alan manzum bir Oğuzname sayılabilir.[22]

Atasözlerini belli bir düzen içerisinde toplayan kitaplara gelince, bunlar bildiğimiz kadarıyla XV. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Yazma olarak Türkiye ve dünya kütüphanelerinde muhafaza edilen bu eserlerin bir kısmı yayınlanmıştır. Bilindiği gibi Oğuzname, Oğuzların destanî menkıbelerinden, tarihlerinden bahseden eserler olmanın yanı sıra, gündelik yaşayışlarına ait gözlemleri, ahlakî öğütleri, yorumları ihtiva eden, az sözle çok şey anlatan atasözleri de demektir.[23]

Ortaçağ "Oğuzname" geleneğinin elimizde olan sonucu folklor kitabı "Emsal-i Türkân"dır. XVII. yüzyılın 70'li yıllarında Mazandaran hâkimi Hüseyinkulu Han'ın (1770-1779) siparişi üzerine dönemin milli düşünceye sahip aydını Ababaskulu Marağayî Azerbaycan-Türk Atasözlerini toplayıp hazırladığı folklor kitabına "Emsal-i Türkân" (Türk Atasözleri) adını vermiştir. Unutulmaması gerekir ki, bu atasözü toplusunu hazırlama siparişi veren Hüseyinkulu Han, Azerbaycan devletçilik tarihinde özel yeri bulunan Ağa Muhammed Şah Kaçar'ın babasıydı. Kaçarların hâkimiyetinde olduğu yıllarda bu mecmua ilgi görmüş ve nüsha edilerek geniş sahaya yayılmıştır. Bugün "Emsal-i Türkân" kitabının Tebriz ve Bakü nüshalarından başka İstanbul Millî Kütüphanesinde üç ayrı kopyasının bulunuşu eserin çeşitli tarihi sürecinde popülerliğini ortaya koymaktadır. Kopyalanmış Bakü nüshası 1797'nci yıla aittir. Elyazmanın ilk hazırlanış tarihi büyük ihtimalle Hüseyinkulu Han'ın hâkimiyeti yılları döneminde yani on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. Yalnız aynı ilk nüshanın elyazması bilim âleminde şimdilik bilinmediğinden 1797'inci yılına ait kopyalanmış nüshası esasında değerlendirmek zorundayız. Elimizde bulunan nüsha 1149 atasözünü ve hikmetli sözleri kapsamaktadır. Emsal-i Türkân'ın "folklor kitabı" olarak özgünlüğü de onun kendisine kadarki atasözü-frazeologiya geleneği ile günümüz durumu arasında bir çeşit geçiş rolü oynamasıdır. "Dede Korkut" kitabı ve XVI asır Muhammed Ali "Oğuzname"si ile benzerlikler onun kendisine kadarki geleneğe yüksek seviyede bağlı bulunduğunun ispatlarsa, bugün canlı folklorda taşınan örneklerle yakınlık veya ayniyet aynı örneklerin geçmiş iki yüz

[22] Kemal Eraslan, "Manzum Oğuzname", **Türkiyat Mecmuası,** C. XVIII, 1973-75, s. 169.
[23] Ali Haydar Bayat, "Önsöz", **Oğuzname (Emsâl-i Mehmedalî) XVI. yy.da Yazılmış Türk Atasözleri Kitabı**, Hazırlayan: Samed Alizade, Eklerle Yayına Hazırlayan: Ali Haydar Bayat, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992, s. VIII- IX.

yılda kaybolmadan etnik-manevî dönemde kaldığını, millî-manevî hayatta yaşadığını gösterir demektir. “Emsal-i Türkan”’da yer alan atasözlerinin neredeyse yüzde doksanı ya da tamamına yakını aynı şekilde, ya da varyantsal farklılıklarla çağdaş Azerbaycan folklor alanındaki varlığı bunu söylememize imkân vermektedir. “Et yiyen kuşun dimdigi egri olur”, “Egri egleşüp doğrı danışmaq gerek”, “Arxlı köpek qurt basar”, “Artıq tamah baş yarar”, “Ekmegi ekmegçiye, bir ekmegi de üstelik”, “Uman yérden küserler”, “Bal dutan barmaq yalayar” vb. sıradan atasözleri geçmişte olduğu gibi bugün de güncel konuşma dilinde de kendi canlılığını korumaktadır.[24]

[24] Aybeniz Aliyeva-Kengerli; **Azerbaycan Folklor Kitabı**: Qaynaqları, Teşekkülü ve İnkişaf Merhaleleri, Doçentlik Tezi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Bakü 2011, s. 21-22.

I. BÖLÜM

1. İNCELEME

1.1. SES BİLGİSİ

1.1.1. ÜNLÜLER

Emsal-i Türkân üzerinde yaptığımız incelemede Türkiye Türkçesi'nin sekiz temel ünlüsü olan "a, e, ı, i, o, ö, u, ü," ünlülerinin kullanıldığını tespit ettik. Eserin yazıldığı dönem ve eserin kaleme alındığı bölgenin yaygın bir ağız özelliği olan e-i arası olarak bilinen kapalı e (é) sesi eserde kullanılmıştır. Ayrıca bugün yazı dilinde "e/é" sesi kullanılarak yazılan birçok kelimenin eserde "i" sesi ile yazıldığı görülmektedir.

- Ḳoyun olmayan **yirde** kéçiye Keremeddin Aḳa **dirler**. (999)
- Ḫuyın bilmedügiñ atıñ ardına **kiçme**. (623)
- Çölmek çölmge ḳara **didi**, saç-yaġ utanduġından tannura düşdi. (540)
- Tañrı **viren** devleti bende ala bilmez. (512)

1.1.2. SES UYUMLARI

1.1.2.1. ÜNLÜ UYUMLARI

1.1.2.1.1. Damak Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

Türkçenin temel ses uyumu kuralı olan damak uyumu, kalın seslerden sonra kalın, ince seslerden sonra ince sesin gelmesi kuralıdır. Bu ses özelliği eserde görülmektedir.

- Uşaḳ aġlamayınca süd virmezler. (153)
- Özü düşen aġlamaz. (260)
- Dedelerden budur ögüt, degermeni öziñ yögüt. (738)

Ancak kullanılan bazı ekler bu uyum dışında kalmıştır. Eserde rastlanan bu uyum dışında kalan ekler şunlardır.

+**ki** Aitlik eki

- Son+**ki** péşmanlıḳ fayda virmez. (912)
- Bugün+**ki** fürseti danlaya ḳoyma. (388)

+**iken** Zarf-Fiil Eki:

- Toñuzı palçıḳda **iken**. (506)
- Çubuḳ yaş **iken** egmek gerek. (562)
- Tennür ḳızḳın **iken** çöregi yapmaḳ gerek. (470)

-cUK eki:

- Kül tepe**cuḳ** olmaz. (1133)

-dUK eki:

- Öz **éyleduġuñ** gören özge ‘aybına baḫıcı olmaz. [129]

-dUr eki:

- Ḳazanup **yidürmaḳ** gerek. [1017]

Ayrıca yabancı kökenli kelimelerin sonuna gelen Türkçe eklerin bazılarının kalın sırada olduğu görülmektedir.

- Sen köse ile değel**lıḳ** meñe degdi. (853)
- Saylıḳına malın yidürmeyen kôr**lıḳ**ına yimek gerek. (892)

1.1.2.1.2. Dudak Uyumu (Düzlük Yuvarlaklık Uyumu)

Bu uyum bir kelimedeki seslerin, düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Eserde günümüz Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bir dudak uyumundan söz edemeyiz. Metinde dudak uyumunu bozan unsurlar tabanlarda ve eklerde olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

a.Tabanlarda Dudak Uyumunu Bozan Unsurlar

a.1.Yuvarlaklık ve Yuvarlaklaşma

Eserde bazı kelimelerde görülen ve Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece yuvarlaklığı tabanda görülen yuvarlaklaşma nedenlerinden biridir. Eserde yer alan örnekleri şöyledir:

- İlanı ḫoş dil ilen **delük**den çıḫarmaḳ olur. [32]
- At yorulanda iyesine **tepük** atar. [123]
- **Delüklü** muncıḳ yerde ḳalmaz. [696]
- Od ilen suya **ḳarşu** durmaḳ olmaz. [287]
- İştansızın dişine béş **arşun** béz girer. [315]

ġ > Ø

Eski Türkçe kelime ve bazen hece sonu -ġ sesleri düşerken kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırır.

- Aġbirçeklü sınduran **ḳapu**nun sesi çıḫmaz. [320]
- Zülüm ilen yapulan **yapu** téz ḫarâb olur. [945]
- Demir ḳapunun aġaç **ḳapu**ya işi düşer. [693]

a.2. Düzlük

Eserde görülen diğer bir dudak uyumsuzluğu Eski Türkçe döneminden beri devam eden ikinci hece düzlüğüdür.

- **Oġrı** olan öz évin yıḫar. [100]
- Egri eglenüp **doġrı** danışmaḳ gerek. [151]
- Adam ondur, **doḳġuzı** dondur. [161]
- Toñuz **toñuzı** kesmez. [504]
- Ḳoç **ḳuzı** ḳurban içündür. [1029]

b. Eklerde Dudak Uyumsuzluğu

Eklerin kullanımındaki sürekli düzlük ve yuvarlaklık dudak uyumunu bozan en önemli etkendir.

b.1. Devamlı Yuvarlak Ünlülü Ekler

b.1. 1. Devamlı Yuvarlak Ünlülü Çekim Ekleri

+(U)m 1.Teklik Şahıs İyelik Eki

- **Ḳonaḳum** ḳonaḳ, ḳonşım da ḳonaḳ. [1005]
- Azacuḳ **aşum**, ağrımaz **başum**. [77]

+(U)n 2.Teklik Şahıs İyelik Eki:

Éyle yirde eglen ki **altuña** su çıḳmasun. [186]

Ḫéyir (i)ste **ḳonşuña** ḫéyir gelür **ḳarşıña**. [622]

+(n)Un İlgi Durum Eki

- **Ḳahbenün** ḳazanduğı enlik ve kirşene géyür. [1088]
- At çapduğun **senün** olsun, ırḳaşına berk yapuş. [257]
- Felegin bir tabaḳ çöregi var, her zaman **birinün** başına ḳoyar. [992]
- İraġ **yerüñ** dögmecin hola ilen dögerler. [84]

- ArU Yön Gösterme Eki

- Aşaḳadan **yuḫaru** gelende ḫayır olmaz. [47]
- Tavuġ su içer, **yuḫaru** baḫar. [940]

+dUr Bildirme Kipi

- Devasız derdiñ dermanı **arsızlıḳdur**. [728]
- Siret surete **üsgündür**. [862]
- **Dadmaḳdur** doymaḳ degil. [763]
- Söz gümişden olsa dimemek **ḳızıldandur**. [838]

-Ur Genis Zaman Eki

- Su çuẖurda **ḳalur**. [840]
- Suvaşmak ite **yaraşur**. [860]
- Söz haḳdan **gelür**. [871]

-sUn Emir Kipi 3.Teklik Şahıs Çekim Eki

- Saḳḳal ḳabası **néylesün** başda ‘aḳlı olmayana. [812]

-dUK Sıfat-Fiil Eki

- Tulanıñ eblehi odur ki, **dutduḳın** ḳoya ḳaçana yügüre. [499]
- Sen **yidügiñ** bilmeseñ, men **doġraduḳum** billem. [867]
- Ferhad başına **geldügin** külüng yaẖşı bilür. [982]

-(y)Up Zarf-Fiil Eki

- Dovşan **yatduḳça** segredür. [704]
- **Ḳazanup** yidürmaḳ gerek. [1017]
- İgide üç nesne hünerdür; **açup** oẖumaḳ; **üzüp** kiçmek; **atup** urmaḳ. [71]
- Egri **eglenüp** doğrı danışmaḳ gerek. [151]
- Sözi **pişirüp** dimek gerek. [841]

b.1. 1. Devamlı Yuvarlak Ünlülü Yapan Ekler

+lU İsimden İsim Yapan Ek:

- **‘Aḳıllu** düşmen ‘aḳilsiz dostdan yigdür. [961]
- **Ortaḳlu** ḳazan ḳaynamaz. [128]
- Taze **lezzetlü** olur. [487]
- Cehd ilen bir işte bulun, **senlü** de olur sensiz de. [525]

+sUz İsimden İsim Yapan Ek

- **Bünyadsuz** bina süst olur. [363]
- Bal **belasuz** olmaz. [408]
- Öküzüñ **yönsüzi** küten arzular; igidiñ **yönsüzi** vatan arzular. [185]

-(U)k Fiilden İsim Yapan Eker

- Ac **ḳatuḳ** istemez, yuẖu yasduḳ. [248]
- **Aruḳluḳdan** yuvaşdur. [262]
- **Delüklü** muncıḳ yerde ḳalmaz. [696]

b.2. Devamlı Düz Ünlülü Ekler

b.2. 1. Devamlı Düz Ünlülü Çekim Ekleri

+(s)I(n) 3. Teklik Şahıs İyelik Eki

- Dögme kimseniñ **ḳapusın**, dögmesünler ḳapuñı. [766]
- Él **delüsin** çöle atmaz. [90]

+(n)I Belirtme Eki

- Bir ata ḳırḫ oğulı saḫlar, ḳırḫ oğul bir **ata+nı** saḫlaya bilmez. [341]
- **Tülki+ni** derisi içün ḳovarlar. [477]

-mIş Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

- İl ḳarışmış, töresi **ḳarışmamış**. [236]
- Degirmen iyesi **deñlenmiş**. [744]

-dI Görülen Geçmis Zaman 3.Teklik Şahıs Eki

- Delü yañıldı, **tök-di**, **sana-dı**. [746]
- İl ile **dayan-dı** ḳılı ḳılı indi **oyan-dı**. [204]

-(y)IncA Zarf-Fiil Eki

- Uşaḳ **ağlamayınca** süd virmezler. [153]
- Çaḫmaḳ **olmayınca** daş od virmez. [565]
- **Dağıtmayınca** yığmaḳ olmaz. [745]
- **Saçmayınca** dermek olmaz. [919]
- Éşşegi minmek gerek ata **yetince**. [104]
- Ağız **yimeyince** yüz utanmaz. [171]
- Oğul ata **ölmeyince** ata ḳadrin bilmez. [182]
- Tülki tülkiligin **sabit éylince** derisi boğazına yıḳılur. [476]
- **Çekişmeyince** berkişmez. [561]

1.1.2.2. ÜNSÜZ UYUMU

Bu uyum ünsüzlerin boğumlanma noktaları ile ilgilidir. Ötümlü ve ötümsüz şekli olan bir ekin ötümlü ünsüzlerden sonra ötümlü, ötümsüz ünsüzlerden sonra ötümsüz biçiminin gelmesidir. Emsal-i Türkân'da genelde ünsüz uyumu görülmemektedir. Ötümlü şekli ile kalıplaşmış olan ekler kelimelerin kök veya tabanı ötümsüz ünsüzle bitse dahi ötümlü olarak kullanıldığı görülmektedir.

- Özge özge canından oḫ çekende, sayar ki **palçıḳ+dan** çekdi. [306]

- Baẖmaḳ var **dilemek+den** artuḳdur. [369]
- Dirlik **birlik+dedür**. [660]
- Delü yañıldı, **tök-disan-adı**. [746]
- Şer savan yalan, şer getürici **gerçek+den** yigdür. [897]
- Ḳarġa **gét-di** keklik yérişin yériye, öz yérişin de **unut-dı**. [1041]
- Ḳaşın düzedür-iken gözin **çıẖart-dı**. [1042]
- Ḳılduġıñ namaz **ürküt-dügiñ** ḳurbaġaya degmez. [1100]
- İlan sancan alaca **ip+den** ḳorẖar. [328]

1.1.3. SES DEĞİŞMELERİ

1.1.3.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

1.1.3.1.1. e~i Değişimi

di- ~ de-

- Cim cim déyince cemal **dimek** gerek. [529]
- Helva **dimek** ilen ağız şirin olmaz. [583]
- Ḳoyun olmayan yirde kéçiye Keremeddin Aḳa **dirler**. [999]
- Ḳızım señe **direm**, gelinim sen işit. [1000]

gice ~ gece

- Bir **giceniñ** ḳonağı yüz **giceniñ** yüz ağluḳıdur. [439]

girü < gerü < geri

- Öli ḳabirden **girü** ḳayıtmaz. [62]
- Tas **girü**+dedür. [937]

it- > ét-

- Haḳḳıñ virdügine **şükritmek** ni'met arturur. [578]
- Belaya **sebr éden** muradın tapar. [403]

vir- ~ ver-

- Beg **viren** atıñ dişine baẖmazlar. [440]
- Tañrı yedi yaşara **virdügini** yitmiş yaşara **virmeyüpdür**. [489]
- Tañrı **viren** devleti bende ala bilmez. [512]
- Derd **viren** derman **virür**. [695]

yi- ~ ye-

- Zehri göz göre **yimek** olmaz. [799]

- Sümük sınduran eti doyunca **yiyer**. [835]
- Sen **yidügiñ** bilmeseñ, men doġraduḳum billem. [867]
- Ġam seni **yiyer**, seni ġami **yiyince**. [968]

1.1.3.2. Ötümlüleşme

Eski Türkçedeki kelime başı, ortası ve sonunda bulunan ötümsüz ünsüzler Batı Türkçesinde ötümlüleşmiştir. "Sedasız bir diş ünsüzü olan ***t,*** tarihî Türkçe metinlerde geçen kelimelerde bulunur. Eski Oğuz Türkçesinin ses özelliklerinden biri, Eski Türkçedeki kelime başı ***t*** ünsüzlerinin bir kısmının tonlulaşmasıdır.[25]Bu özellik Oğuzcayı diğer Orta Türkçe şivelerinden ayıran en önemli ses olaylarından biridir. Eserdeki bazı örnekler şöyledir;

t> d

- İtgiçiniñ acısı **dabandan** çıḳar. [170]
- Aş **duz** ilen, duz **dad** ilen. [208]
- **Daġ** ne ḳadar üce olsa üstinden yol aşar. [702]
- İller köçer, **daġla**r ḳalur. [226]
- Tulanıñ eblehi odur ki, **dut**-duḳın ḳoya ḳaçana yügüre. [499]
- **Demürçide** buẖav olmaz. [733]
- İt **demürçi** dükânından ne aparur. [135]

1.1.3.3. Sızıcılaşma

Genel olarak bir benzeşme hadisesidir. Kelime içindeki sızıcı olan sesin yanındaki patlayıcı ünsüzü sızıcılaştırmasıdır. Genellike hece sonunda gerçekleşen bu ses hadisesi Oğuzca için tipik bir özelliktir. Metindeki bazı sızıcılaşma örneklerleri şöyledir;

ḳ > ẖ

- Ulular sözüne **baẖ**-mayan uluya uluya ḳalur. [12]
- İl **saẖ-**layanıñ ilçe 'aḳlı olur, İv **saẖ**layanıñ ivçe. [44]
- Élçiye ölüm **yoẖdur**. [39]
- Anasına **baẖ** ḳızın al, ḳıraġına **baẖ** bezin al. [136]
- Bir ata **ḳırẖ** oġulı saẖlar, ḳırẖ oġul bir atanı saẖlaya bilmez. [341]
- **Çaẖmaḳ** olmayınca daş od virmez. [565]
- Su alçaḳdan **aẖar**. [815]
- Şum ẖaberi yalḳuya **bıraẖmaḳ** gerek. [884]
- Tas sınsa yigdür, sesi **çıẖınca**. [939]

---

[25] Ahmet Bican Ercilasun, **Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay. I. Baskı, Ankara 2004, s. 457.

- Ḳaşın düzedür-iken gözin **çıḫartdı**. [1042]
- Ḳardaş ḳardaşıñ **yoḫluḳın** ister, ölümin istemez. [1110]

1.1.4. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Türkçede bazı kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman vurgusuz orta hecenin düştüğü görülmektedir. Bu hadisenin örneklerine Türkçenin her döneminde rastlamaktayız. Eserde görülen kimi ünlü düşmesi örnekleri şöyledir:

aġza<aġıza

El **aġza** yaman saġnamaz. [145]

aġzı <aġızı

- Derya it **aġzı** ilen murdar olmaz. [705]
- Şad olan ḳurdun **aġzı** açılmaz. [902]

'aḳlı < 'aḳılı ve **'ömrin < 'ömürin**

- Çaḫır içen malın yiyer, beng yiyen **'aḳlın** yiyer, tiryak yiyen **'ömrin**. [566]

göñli<göñüli

- Teni tenden ayırmaḳ olur, **göñli** göñülden ayırmaḳ olmaz. [509]
- Çobanıñ **göñlü** olsa erkeçden penir dutar. [538]

oġlı<oġulı

- Utananıñ **oġlı** olmaz. [243]
- Özge **oġlı** kimseye oġul olmaz. [336]
- Âḳil evlenince delüniñ **oġlı** olur. [965]

1.1.5. ÜNLÜ TÜREMESİ

Türkçede iki ünsüz yan yana bulunmadığı için bazı yabancı kelimelerdeki iki ünsüzün arasına "ı,i,ü" ünlüleri türer.[26] Eserde ünlü türemesine örnek olarak şu kelimeleri verebiliriz:

'ömr > 'ömür

- Ḳalmışlara dayaḳ olmaḳ **'ömür**-devlet arturur. [995]

şükr > şükür

- Cennet ele girmese cehenneme **şükür**. [572]

şehr > şeher

- **Şeher** her kimseniñ öz ividür. [875]

---

[26]Tuncer Gülensoy, **Türkçe El Kitabı**, Akçag Yay. Ankara 2000, s. 326

ẓülm > ẓülüm

- **Zülüm** ilen yapulan yapu téz ḫarâb olur. [945]

1.1.6. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Ünsüz ikizleşmesi eserde rastlanan bir diğer hadisedir. Talat Tekin'e göre "Türkçede ünsüz ikizleşmesi olayını birçok hallerde kelimede aslî veya ikincil uzun ünlünün varlığı ile izah etmek mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici tesiri ile müteakip hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile hece kapalı hâle gelir ve uzun ünlü kısalır. Başka bir deyişle ikizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır." [27]

éşgek > éşek > işşek

- At ilen ḳatır tepişür aralıḳda **işşek** ölür. [174]
- **İşşek işşekden** ḳalsa ya burnı ya ḳulağı. [180]

1.1.7. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Kelime ön, iç ve son seslerinde, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayıdır. Bu konuda metinde su örneğe rastlanmıştır:

ur- > vur-

- İgide üç nesne hünerdür; açup oḫumaḳ; üzüp kiçmek; atup **urmaḳ**. [71]
- Anḳıran éşşegiñ başına **urarlar**. [154]
- Dolu çanaḳı boş çanaḳa **urmaḳ** olmaz. [739]
- Ḳaravaşa don giydürsen ḫatun olmaz, ḳara işşege yükin **ursan** ḳatırsan ḳatır olmaz. [1010]

1.1.8. BİRLEŞME

Sürekli birlikte kullanılan iki kelimenin yeni bir şekil alması ve tek kelime halini alması hadisedir.[28] Metindeki örneklere şunlardır:

Bilmez ise+m > bilmesem

- Ala ḳarġada alumım olsun ala **bilmesem** ölümim olsun. [24]

İstemez ise > istemese

- Egin giydügin **istemese**, boġaz yidügin ister. [240]

---

[27] Talat Tekin, **Ana Türkçede Birincil Uzunluklar,** Ankara, 1995, s. 215-216

[28] Hatice Şahin, **Eski Anadolu Türkçesi**, Akçağ Yay. Ankara, 2003, s.44.

1.1.9. GÖÇÜŞME

Sürekli birlikte kullanılan ve ünlüyle biten bir kelime ile ünlüyle başlayan başka bir kelimenin birleşmesi hadisedir. Metindeki örnekleri şöyledir:

ne+içün > niçün

- Tikene ḳarşu **niçün** aẖarsan. [493]
- Soġan yimeyüpsen, **niçün** acırsan. [873]

1.2. ŞEKİL BİLGİSİ

1.2.1. EKLER

Tek başına anlamı bulunmayan, köklerle birleşerek kullanılan ve anlamla ilgili görev yapan şekillere ek denir. Ekler yapım eki ve çekim eki olmak üzere ikiye ayrılır.

1.2.1.1.ÇEKİM EKLERİ

Çekim ekleri isimler ile isimler veya isimler ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran eklerdir. Çekim ekleri isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere ikiye ayrılır:

1.2.1.1.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

İsimlerin cümle içerisinde kullanımını sağlamak üzere cümlede yer alan, isimlerin başka kelimelerle ilgilerini kuran eklerdir.

1.2.1.1.1.1. Çokluk Ekleri

En eski dönemlerden beri Türkçenin en işlek ve yaygın çokluk eki eserde de olduğu gibi "-lAr"dır.

- **Ulu+lar** sözüne baẖmayan uluya uluya ḳalur. [12]
- **İl+ler** kéçür, **ay+lar** dolanur, ḳuş bir kere bir budaġa düşür. [331]

1.2.1.1.1.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu gösteren ektir. Emsal-i Türkan eserinin yazıldiği dönem olan Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki iyelik eklerinin Türkiye Türkçesindeki iyelik eklerinden tek farkı "Türkiye Türkçesindeki büyük ünlü uyumu Eski Anadolu Türkçesinde tam gelişmemiş olduğundan, bu dönemdeki iyelik eklerinin bir kısmı sadece düz ünlü, bir kısmı ise yuvarlak ünlü ile kalıplaşmış olmasıdır".[29] Yani; fiil ve isim çekimine getirilen şahıs ekleri iyelik kökenli[30] veya doğrudan iyelik ekidirler. 2. Teklik iyelik eki ise sadece ***–ñ'***dir ve yanına gelebilecek yardımcı ses ise geniş ünlü olamaz ve ancak dar ünlü olur. Lakin buradaki farklılık büyük ihtimalle 1. Teklik şahıs

[29]Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s.137.

ekinin geniş ünlüsünün bir analojik baskı sonucu 2. Teklik şahıs ekini de geniş ünlülü yapmıştır.

Eserdeki iyelik ekleri şu şekildedir:

Teklik 1. Şahıs: “+(U)m”

- Ala ḳarġada alumım olsun ala bilmesem **ölüm+ im** olsun. [24]
- **Güvendüg+ üm** ḳara daġ saña daẖı ḳar yaġdı. [1126]

Teklik 2. Şahıs: “+(U) n”

- Özün yorulanda **yoldaş+ un** ölmiş bil. [66]*
- Ḫéyir (i)ste **ḳonşı +ña** ḫéyir gelür **ḳarşı+ ña**. [622]
- Dögme kimseniñ ḳapusın, dögmesünler **ḳapu+ñ +ı**. [766]

Teklik 3. Şahıs: “+(s)I(n)+”

Türkçede 3. kişi iyelik eki, ekleme sırasında, 1. ve 2. kisiye nazaran farklı bir durum göstermektedir. “Kendisinden sonra ek gelmeyince ünlü ile biten 3. Teklik kişi iyelik eki +(s)I’nın hal eki alırken normalde ‘*y*’ ile bağlanması gerekirken ‘*n*’nin görülmesi, buradaki sesin koruyucu veya bağlayıcı bir ünsüz olmadığını göstermektedir. araştırşmalar sonucunda bu ekin +(s)I(n)+ olduğunu, ünlü ile biten kelimelerde, başta ‘*s*’nin, isim çekimi eklerini alınca da ekin orijinalinde bulunan sonraki *n*’nin ortaya çıktığı görülmüştür. Yani ekin sonundaki ‘*n*’ ancak arkasında bir çekim eki gelirse ortaya çıkar.”[31]

- İlan öz **egri-sin** görmez. [82]
- Él **delü-sin** çöle atmaz. [90]
- İl ḳarışmış, **töre-si** ḳarışmamış. [236]
- **Ördegin-i** esirgeme ḳaludan. [257]
- **Baca-sı** egri ise tütüni düz çıẖmaz. [455]

1.2.1.1.1.3. Hal Ekleri

Kök veya gövde halinde olan isimlerin başka kelimelerle ilişkilerini kurabilmek, dilin işleyişini sağlayabilmek için hal ekleri kullanılır. Eserde kullanılan hal ekleri şöyledir:

1.2.1.1.1.3.1. İlgi Eki “+(n)Uñ”

Eserde bu ekin sürekli dar-yuvarlak olarak kullanıldığı görülmüştür. Dudak uyumuna uymaz. Ünsüz ile biten kelimelerden sonra “+Uñ”, ünlü ile bitenlerde “+nUñ” şeklinde kullanılmıştır.

- Az ilen **çoẖ+uñ** oyunı olmaz. [220]

[31] Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, **age**, s.138.

- **Toẖ+uñ** acdan ne ẖaberi var. [941]
- İraġ **yer+üñ** dögmecin hola ilen dögerler. [84]
- **Egri**+**nüñ** meydanı olmaz. [183]
- **Öküz+üñ** yönsüzi küten arzular; **igid+iñ** yönsüzi vatan arzular. [185]
- **Ölü+niñ** dirisi gerek. [229]

1.2.1.1.1.3.2. Yönelme Eki "+(y)A"

- **Oġrı**+ya and buyurdılar, **ivin+e** muştuluḳçu gönderdi. [152]
- Éşşegin ḳayım bağla, **tanrı+ya** tapşur. [252]
- Od ilen **su+ya** ḳarşu durmaḳ olmaz. [287]
- Özge oġlı **kimse+ye** oġul olmaz. [336]
- Tülki **tülki**+**ye** buyurdu, tülki de **ḳuyruġun+a** buyurdu. [496]
- Tat **at+a** mindi, tañrısın unutdı. [505]
- Çölmek **çölmg+e** ḳara didi, saç-yaġ utanduġından **tannur+a** düşdi. [540]

1.2.1.1.1.3.3. Belirtme Eki "+(y)I" / " (n)I"

Bu ek hem yalın isimlere hem iyelik eki almış isimlere hem de zamirlere belirtme durum eki olarak getirilmiştir.

- **Cüce**+**ni** güz sayarlar. [558]
- Düşmenden dostluḳ ummaḳ od ilen **su+yı** bir yere yıḳmaḳdur. [741]
- Şem' özi yanmayınca **pervâne+yi** yandurmaz. [877]
- Séven **séven+i** tapar. [856]
- Şer'den ayaġ dışra ḳoyan **özin+i** damuda görsün. [896]

1.2.1.1.1.3.4. Bulunma Eki "+dA"

Türk dilinin tarihi seyrinde değişiklik göstermeden gelen bulunma eki eserde de +dA biçiminde kullanılmıştır.

- Ġarib atınıñ ḳuruġı **döşen+de** olur. [976]
- Ḳırḫ yaşında tanbura ögrenen **aẖiret+de** çalur. [1076]
- Er olan **méydan+da** gerek. [102]
- Er eri **yoldaşlıḳ+da**, ev evi ḳonşılıḳda.[284]

1.2.1.1.1.3.5. Çıkma; Ayrılma Eki "+dAn"

- Boş+**dan** bir çıẖar, **berk+den** iki. [346]
- Balıḳ istemeyen **ḳuyruġun+dan** dutar. [384]
- Bir başa bir **börk+den** artuḳ baş aġrıdar. [385]

1.2.1.1.1.3.6. Esitlik Eki "+ce"

Eserde eşitlik durumunu bildirmek için "+ce" eki kullanılmıstır.

- Ġaribli+**ce** yiri olanıñ **delügin+ce** derdi var. [978]
- Ḳarınca **ḳadarın+ca**. [1024]

1.2.1.1.1.3.7. Yön Eki "+ArU, +rA"

Eserde yön gösterme durumunu göstermek için +ArU ve +rA ekleri kullanılmıştır. +ArU eki Eski Türkçedeki +GarU biçimindeki ekin "g" sesinin düsmesi ile sonucunda ortaya çıkmıstır. Bu ekler eklendikleri kelimelerle kalıplaşmış olarak karşımıza çıkarlar. Bu eklerle kurulan ve eserde rastlanan kelimeler şunlardır:

yuẖ+aru < yoḳ+ġaru

- Aşaḳadan **yuẖaru** gelende ẖayır olmaz. [47]
- Tavuġ su içer, **yuẖaru** baẖar. [940]

Dış+ra < taş+ra

- Şer'den ayaġ **dışra** ḳoyan özini damuda görsün. [896]

1.2.1.1.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ

Türkçede "Fiiller anlamlı olan ancak çekime girmeden kullanılmayan bağlı unsurlardır."[32] Çekimsiz olarak kullanılmayan fiilleri çekime girmek için bazı ekler kullanırlar. Fiillerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan bu eklere çekim ekleri denir. Türkçede fiil çekim ekleri kip, zaman ve kişi ekleridir.

1.2.1.1.2.1. Fiil Çekiminde Kullanılan Kişi Ekleri

Eserde kullanılan kişi ekleri zamir kaynaklı kişi ekleri ve iyelik kaynaklı kişi ekleri olmak üzere ikiye ayrılır.

1.2.1.1.2.1.1. Zamir Kaynaklı Kişi Ekleri

Şahıs zamirlerinin değişime uğrayıp ekleşmesi sonucu ortaya çıkmışlardır. Zamir kaynaklı iyelik ekleri öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik ve istek kipi çekimlerinde kullanılır. Bu ekler su sekildedir:

1. Teklik Şahıs	-Am	I. Çokluk Şahıs	Örnek yok
2. Teklik Şahıs	-sAn	II. Çokluk Şahıs	-sIz
3. Teklik Şahıs	Eksiz	III. Çokluk Şahıs	-lAr

---

[32]Hatice Şahin, **age**, s.58.

1. **Teklik Şahıs: -Am**
    - **Çaḳurr-am** ilden ‘ayıb, **çaḳurmar-am** it iyyeti. [532]
    - Dive degilem iki yerden **boġazlan-am**. [776]
2. **Teklik Şahıs: -sAn**
    - Ölmesen **ḳocalur-san**. [322]
    - Soġan **yimeyüp-sen**, niçün **acır-san**. [873]
3. **Teklik Şahıs: eksiz**
    - Tâlib olan **tapar.** [933]
    - Ḳaşuḳçınıñ sesi **gider** Alpavutıñ avradı yırtılmaḳdan. [1001]
    - Ḳuş avladan **ḳarımış**, tazı avladan **yarımış**. [1014]

I. Çokluk Şahıs: Örnek bulunamadı.

II. Çokluk Şahıs: -sIz

Eki –sIz olan zamir kaynaklı kişi eklerinden 2. Çokluk şahıs çekimine eserde rastlanmamıştır.

III. Çokluk Şahıs: -lAr

- Cüceye beglik **virdi-ler** anasın işşege mindürdi. [555]
- Dögme kimseniñ ḳapusın, **dögmesün-ler** ḳapuñı. [766]

1.2.1.1.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Bu ekler aslında birer iyelik eki iken, zamanla fiil çekimlerinde şahsı gösteren ekler olarak kullanılmışlardır.[33] İyelik kaynaklı şahıs ekleri görülen geçmiş zaman ve şart kipinin çekiminde kullanılır. Bu ekler aşağıdaki gibidir:

1. Teklik Şahıs	-m
2. Teklik Şahıs	-n /-ñ
3. Teklik Şahıs	Eksiz
1. Çokluk Şahıs	-K[34]
2. Çokluk Şahıs	- ñUz
3. Çokluk Şahıs	-lAr[35]

[33]Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),** TDK, Ankara, 2003, s.571.

[34]Zeynep Korkmaz’a göre; “Birinci şahıs çokluk çekimindeki –k eki aslında iyelik eki degildir. Türkçenin tarihi devirlerinde bu şahıs için –mIz (< biz) eki kullanıldiği halde, zamanla diğer bir geçmiş zaman eki olan ve bütün şahıslarla çekime giren –dUk çokluk birinci şahıs ekindeki –k’nın bulaşma (contamination) yoluyla –DI geçmiş zaman kipine aktarılması, -k’yı çokluk çekiminde şahıs eki durumuna getirmiştir.” (Zeynep KORKMAZ, **age**, s.572.)

[35]Hatice Şahin, **age.**, s.58

1. Teklik Şahıs: -m

- Ala ḳarġada alumım olsun ala **bilmese-m** ölümim olsun. [24]
- Dovşanıñ yügürdügin **gör-di-m** etinden zehlem gétdi. [701]

2. Teklik Şahıs: -n

- İti **urarsa-n** iyesine ḳısılur. [141]
- Almanı göge **atdi-ñ** yere gelinçe Allah kerimdür. [196]
- Devlet **isterse-n** arẖa vir arẖa, bir olur Astana bir bâba. [761]

3. Teklik Şahıs: eksiz

- Et ne ḳadar aruġ **olsa** ekmek üstedür. [21]
- Güvendügüm ḳara daġ saña daẖı ḳar **yaġ-dı.** [1126]

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs: -lAr

- Oğrıya and **buyurdı-lar**, ivine muştuluḳçu gönderdi. [152]
- Cüceye beglik **virdi-ler** anasın işege mindürdi. [555]
- Ḫéyirlüye çörek borc **virür-ler**. [639]
- Ḳanı ḳan ilen **yumayupdur-lar**, ḳanı su ilen **yuyupdur-lar**. [1047]

1.2.1.1.2.2. Fiillerde Zaman ve Kip Ekleri

Türkçede zaman ve kip ekleri fiillere eklenip üzerlerine şahıs ekleri de alarak o fiili cümlenin yüklemi yaparlar. Eserde bildirme ve tasarlama olmak üzere iki çeşit kip eki kullanılmıştır.

1.2.1.1.2.2.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipini ifade eden ekler aynı zamanda zaman ekleridir. Bildirme kipleri eserde şu şekilde yer almaktadır;

1.2.1.1.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman "dI, dU"

Bu zaman için kullanılan ek "dI" ve "dU" dır. Metindeki görülen geçmis zaman çekimi şahıslara göre çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs:	-dIm / -dUm
2. Teklik Şahıs:	-dUn/-dIn//-dIñ/-dUñ
3. Teklik Şahıs:	-dI /-dU

1. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
2. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
3. Çokluk Şahıs:	-dIlAr/ -dUlAr

1. Teklik Şahıs:

- Dovşanıñ yügürdügin **gör-dim** etinden zehlem gétdi. [701]

2. Teklik Şahıs:

- Almanı göge **at-diñ** yere gelinçe Allah kerimdür. [196]

3. Teklik Şahıs: eksiz

- Güvendügüm ḳara daġ saña daẖı ḳar **yaġ-dı.** [1126]

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs: -lAr

- Oğrıya and **buyur-dılar**, ivine muştuluḳçu gönderdi. [152]
- Cüceye beglik **vir-diler** anasın işege mindürdi. [555]

1.2.1.1.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman "mIş"

Geçmişte gerçekleşen bir fiilin başkası tarafından anlatıldiği, bizzat görülmediği zamanlar için kullanılır. Eserde bu zaman için "mIş" eki kullanılmıştır. Şahıslara göre çekimi metinde şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs:	-mIşAm
2. Teklik Şahıs:	-mIşseñ
3. Teklik Şahıs:	-mIş

1. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
2. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
3. Çokluk Şahıs:	-mIşlAr

Burada Gülsevin'in de belirttiği gibi "Bu zamanın genel belirli özelliği, fiilin geçmişte vuku' bulup ve söyleyen tarafından görülmemiş olmasıdır. Yani, söyleyen, cereyan etmiş olan fiili görmemiş, başkasından duymuştur. Bu yüzden, Türk dilinde, normal olarak böyle bir

zamanın 1. kişi için çekimi kullanılması düşünülemez. Çünkü eğer bahsedilen fiil geçmiste 1. kişi tarafından (yani ben tarafından) görülmüş ise 'duyulma, anlatılma, nakledilme' durumu ortamdan kalkmış, bizzat müşahede söz konusu hale gelmiştir."[36] İşte bu nedenden ötürü öğrenilen geçmiş zamanın birinci şahıs çekimine eserde nadir rastlanmaktadır.

1. Teklik Şahıs:

- Uzun sözün ḳıssası, gelin seni **sevmiş-em**. [276]

2. Teklik Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

3. Teklik Şahıs:

- İl **ḳarış-mış**, töresi **ḳarışma-mış.** [236]
- Ḳuş avladan **ḳarı-mış**, tazı avladan **yarı-mış**. [1014]

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmamaktadır.

1.2.1.1.2.2.1.3. Şimdiki Zaman

Fiilin içinde bulunulan zaman zarfında yapıldığını anlatır. Bu zamanı anlatmak için "-(y)A ve –Ir/ Ur" ekleri kullanılmaktadır. Metinde bir istisna dışında bu eklerin kullanımına rastlanmamıştır. Metinde şimdiki zaman anlamı geniş zaman eki olan –Ir/ Ur/ -r'nin fonksiyonları içerisinde verilmiştir. Bu nedenle eserdeki şimdiki zaman örnekleri geniş zaman örnekleri içerisinde verilmiştir.

1.2.1.1.2.2.1.4. Genis Zaman "Ur/Ir"

Her zaman geçerli kuralları anlatmak için veya her zaman yapılan eylemleri anlatmak için kullanılır.

1. Teklik Şahıs:

- Peser menimdür, mafḫarini **bil-ür-em.** [463]

2. Teklik Şahıs:

- Ölmesen **ḳocal-ur-san.** [322]

3. Teklik Şahıs:

- Başına gelen başmaḳçu **ol-ur.** [379]

[36]Gürer Gülsevin, Erdogan Boz, **age**., s.118.

- Berk yerde ot **ḳal-ur.** [420]
- Bahalıḳda çöregin esirgeyen uculuḳda yalḳuz **ḳal-ur.** [457]
- Tülki tülkiligin sabit éylince derisi boġazına **yıḳıl-ur.** [476]
- Duran öküz yatan öküzün başına **sıç-ar.** [689]

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örnek bulunmadı.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Şahıs:

- Anḳıran éşşegiñ başına **ur-arlar.** [154]
- Ayağı nerdibana bir bir **ḳoy-arlar.** [223]
- Döyanı aġac ilen **götür-ürler.** [755]
- Saçı ölü üste **kes-erler.** [810]
- Ḳoyun olmayan yirde kéçiye Keremeddin Aḳa **di-rler.** [999]

Geniş zaman eki olan –r metinde şimdiki zaman anlamını da vermek için kullanılmıştır. Eserde –r ekinin bu fonksiyonda kullanımına şu örneklerde rastlanmıştır.

2. Teklik Şahıs:

- Soġan yimeyüpsen, niçün **acı-r-san.** [873]
- Tikene ḳarşu niçün **aẖ-ar-san.** [493]

1.2.1.1.2.2.1.5. Gelecek Zaman –AcAK

Bir iş veya oluşun gelecekte yapılacağını anlatan zamandır. Metinde gelecek zaman çekimine bir tek örnekte rastlanmıştır.

- Bir de çönge olub, "cüfte **géd-eceg-em**"!bir vérmeyince iki almaḳ olmaz. [387]

1.2.1.1.2.2.2. Tasarlama Kipi

Konuşan bir kimsenin yapılan hareket hakkındaki niyet ve duygusunu ifade eden kiplere tasarlama kipleri denir.[37]

1.2.1.1.2.2.2.1. İstek Kipi

A. Bican Ercilasun'a göre; "istek kip eki –*A*'dır. Çekimi ise tabloda görüldüğü gibidir. Nasıl geçmiş zamanda –dI, şimdiki zamanda –yor, gereklilik kipinde –mAlI, ekleri fiil ile şahıs eki arasında açıkça seçiliyorsa istek kipinde de fiil ile şahıs eki arasında –e kip eki

[37]Hasan Kavruk, RamazanSalman vd., **Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Malatya 2004. s.87.

açıkça seçilmekte ve bu kip eki hiçbir şahısta değişmemektedir.[38]İstek kipi aynı zamanda arzu edilen, istenilen hareketi ifade eden fiil şeklidir. Bu kipin eki -A'dır. İstek kipi için kullanılan -A eki bazı kullanılışlarında istek anlamı dışında anlam taşımaktadır. Kullanılış şekli fonksiyonlarına göre şöyledir:

Geniş Zaman Anlamı:

- Az giy ki çoḳ **yiy-e-sen**. [76]
- Boylaya-boylaya gez, derine **düşmey-e-sen**. [377]

Tavsiye-Gereklilik Anlamı:

- H̱éyir di, ẖéyir **tap-a-san.** [635]

Emir Anlamı:

- Aġır eglen ki, batman **gel-e-sen.** [316]

İstek kipinin kişilere göre çekimi şu sekildedir:

1. Teklik Şahıs:	-A-m
2. Teklik Şahıs:	-A-sAn
3. Teklik Şahıs:	-A

1. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
2. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
3. Çokluk Şahıs:	-A-lAr

1. Teklik Şahıs:

- Dive degilem iki yerden **boġazlan-a-m**. [776]

2. Teklik Şahıs:

- Aġır eglen ki, batman **gel-e-sen.** [316]
- Az giy ki çoḳ **yiy-e-sen**. [76]
- Boylaya-boylaya gez, derine **düşmey-e-sen**. [377]
- H̱éyir di, ẖéyir **tap-a-san.** [635]

3. Teklik Şahıs:

- İgit gerek aḳasınıñ ḳulluġunda dosta dost **ol-a**, düşmene amac. [127]
- Bir arẖa ki su geldi, ümid var bir de **gel-e.** [374]

1. Çokluk Şahıs:

[38] Ahmet Bican Ercilasun, "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Türk Gramerinin Sorunları**, T.D.K Yay. Ankara, 2004, s.64

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. **Çokluk Şahıs:**

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. **Çokluk Şahıs:**

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1.2.1.1.2.2.2.2. Emir Kipi

"Fiilin ifade ettigi hareketin emir yoluyla tasarlandığını dile getiren bir kiptir. Emir kipinin birinci kişileri için çekim söz konusu değildir. İkinci Teklik kişi çekiminde eksiz veya –gIl ekiyle gerçekleştirilmiş çekimler söz konusudur."[39] –gIl eki ile çekimine eserde rastlanmamıştır. "Bunun yanında emir kipi çekiminde kullanılan eklerle kurulan yapılar çoğu kez emir degil istek yoluyla duayı anlatmaktadır."[40] Metinde emir anlamı genel olarak istek kipi ile verilmiştir.

1. Teklik Şahıs:	-A-m
2. Teklik Şahıs:	- gIl
3. Teklik Şahıs:	-sUn

1. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
2. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
3. Çokluk Şahıs:	-sInlAr

1. Teklik Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. Teklik Şahıs:

- Acı **işletme-Ø** toẖı **tepretme-Ø**. [33]
- **İnanma-gil** dostuña, saman teper postuña. [50]
- Dem düşende **olma**-**Ø** lal. [752]
- Ördegini **esirgeme**-Ø ḳaludan. [258]
- **Dögme**-Ø kimseniñ ḳapusın, dögmesünler ḳapuñı. [766]

3. Teklik Şahıs:

- Ay benimle **ol-sun** yulduzdan ne bâk. [110]

[39]Hatice Şahin, **age**, s.62.
[40]Hatice Şahin, **age.** , s.63.

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs:

Metindeki tek örneği şudur;

- Dögme- kimseniñ ḳapusın, **dögme-sünler** ḳapuñı. [766]

1.2.1.1.2.2.2.3. Dilek-Şart Kipi

Dilek ve temenni ifade eden cümlelerde kullanılır. Bu kipte hareket bir şarta bağlanmıştır. Şart şekliyle bağımsız cümle kurulamamakta, esas bir cümlenin yan cümlesini oluşturulmaktadır. Bu kipin eki "-sA"dır. Eserde yer alan dilek-şart kipi çekimleri şöyledir:

1. Teklik Şahıs:	-sAm
2. Teklik Şahıs:	-sAñ/n
3. Teklik Şahıs:	-Sa

4. Çokluk Şahıs:	-sAK
5. Çokluk Şahıs:	Örnek yok
6. Çokluk Şahıs:	-sAlAr

1. Teklik Şahıs:

- Ala ḳarġada alumım olsun ala **bilme-sem** ölümim olsun. [24]

2. Teklik Şahıs:

- **Ölme-sen** ḳocalursan. [322]
- İle viren ögeydi, özüñ **dut-sañ** yig idi. [211]
- Devlet **ister-sen** arḫa vir arḫa, bir olur Astana bir bâba. [761]
- Sen yidügiñ **bilme-señ**, men doġraduḳum billem. [867]
- Ḳaravaşa don **giydür-sen** ḫatun olmaz, ḳara işşege yükin ursan ḳatır olmaz. [1010]
- ḳurbaġanı suya sarı **tepret-sen** iki sıçrar. [1051]

3. Teklik Şahıs:

- Et ne ḳadar aruġ **ol-sa** ekmek üstedür. [21]

- Atadan mal **ḳalma-sa** oğul néylesün**.** [172]
- Cennet ele **girme-se** cehenneme şükür.[572]
- Keçel dava **bil-se** öz başına éyler. [1132]

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1.2.1.1.2.2.2.4. Gereklilik Kipi

Muharrem Ergin "-mAlI gereklilik ekinin kullanılmadığı eski devirlerde gereklilik ifadesi için ***gerek*** kelimesi istek veya şart şekliyle birlikte kullanılırdı"[41] demektedir. Hatiçe Şahin de gereklilik için şöyle yazmaktadır: "Fiilin ifade ettiği hareketin gerekliliğini tasarlayan kiptir. Eski Anadolu Türkçesinde bu kip için kullanılan özel bir ek mevcut değildir. "**–sA gerek**" birleşik yapısı bu dönemde gereklilik kipini anlatmak üzere kullanılan ek ve yapıdır."[42] Bizim eserde ise diğer kullanışların yanı sıra daha çok" **–mAK gerek** " biçiminde kullanılmaktadır. Eserde günümüz Batı Türkçesinin yaygın "**–mAlI** " gereklilik kipine rastlanmamaktadır.

- Éşşegi min-**mek gerek** ata yetince. [104]
- Suyı saza vir-**mek gerek**. [808]
- Şum ḫaberi yalḳuya bıraḫ-**maḳ gerek**. [884]
- Satup al-**maḳ gerek**. [918]

Ayrıca eserde de görüldüğü üzere gereklilik kipi işlevi kazandıran ***gerek*** aynı zamanda cümlenin farklı yerlerinde de yer almaktadır. Bu durum ilk bakışta Farsçanın bir etkisi gibi düşünülebilir ancak bu kullanış biçimi sadece farklı bir cümle yapısı olarak bilinen devrik cümleden başka bir şey değildir.

a. -a gerek

- İgit **gerek** aḳasınıñ ḳulluġunda dosta dost **ol-a**, düşmene amac. [127]

Bir başka gereklilik biçimi ise" ***gerek tur-ur*** " biçiminin veya "***gerek dur*** " bildirme ekiyle kalıp şeklinden gereklilik anlamı ifade eden yapıdan son hecenin düşmesi sonucu

[41] Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay. İstanbul 1999, s. 313.
[42]Hatice Şahin, **age.** , s.63.

ortaya çıkan biçimidir. "*-Dır*" bildirme eki bugün Türkiye Türkçesinde de kimi zaman düşmektedir. "***Ağaç güzeldir.*"** *sözü* bazen sadece "***ağaç güzel***" şeklinde de ifade edilebilir.

- Er olan méydanda **gerek**. [102]
- İş tedbir ilen **gerek**. [159]
- El ilen ḳabaġ açuḳ **gerek**. [212]
- Ölüniñ dirisi **gerek**. [229]

1.2.1.1.2.3. (İ -) FİİLİ

"Eski Türkçeden bu yana diğer yardımcı fiillerden farklı olarak hem isimlere gelerek onların fiil gibi kullanılmalarını sağlayan hem de çekimli fiillere gelerek onları birleşik çekime sokan ana yardımcı fiil olarak da isimlendirilen ve **er- > i -,** şeklinde karşımıza çıkan isim fiili, ek fiil, cevherî fiili olarak da isimlendirilen fiilin tek başına bir anlamı yoktur. Diğer yardımcı fiiller gibi türetmeye elverişli olmayan yalnız eklendiği kelimeye ***ol-*** fiiline yakın bir anlam katan çok işlek bir yardımcı fiildir."[43]**i-** fiili isimlerle birlikte kullanıldığı zaman dört ayrı çekimde karşımıza çıkmaktadır:

1.2.1.1.2.3.1. (i-) Fiilinin Geniş Zaman Çekimi

Geniş zaman çekimi diğer zamanlara göre farklıdır. Bu zamanın ilk iki kişi için şahıs ekleri ***i***-ve3. şahıs için ise ***tur***- fiililinin geniş zamanından kalıplaşan +dUr şekli kullanılmıştır. Eserde rastlanan kişilere göre çekim örnekleri şu şekildedir;

1. Teklik Şahıs:

- **Dive degil-em** iki yerden boġazlanam. [776]

2. Teklik şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Teklik Şahıs:

- Tulanıñ eblehi **o-dur** ki, dutduḳın ḳoya ḳaçana yügüre. [499]
- Dilde sümük **yoḫ-dur**.[778]
- Dervişlik **şeytanlıḳ-dur.** [711]
- Devasız derdiñ dermanı **arsızlıḳ-dur**. [728]
- Ḳovmiñ **kim-dür**, yavuḳ ḳonşıñ. [1065]

1. Çokluk Şahıs:

- Metinde örneği bulunmamaktadır.

---

[43]Hatice Şahin, **age.** , s.63.

1.2.1.1.2.3.2. “ i- ” Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Bu çekimde ***i-*** fiili ***–mIş*** ekini alarak isimlere gelir. Eserde şahıslara göre çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs	-(i-)mIş-Am
2. Teklik Şahıs	-(i-)mIş-sAn
3. Teklik Şahıs	-(i-)mIş-Ø

1. Çokluk Şahıs	-(i-)mIş-AK
2. Çokluk Şahıs	-(i-)mIş-sUn
3. Çokluk Şahıs	-(i-)mIş-lAr

1. Teklik Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. Teklik Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Teklik Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1.2.1.1.2.3.3. Ek Fiil Görülen Geçmis Zaman Çekimi

Görülen geçmiş zaman çekiminde ***i-*** fiili ***–dU, –dI,*** geçmiş zaman ekini alır.

1. Teklik Şahıs	-(i-)dI-m
2. Teklik Şahıs	-(i-)dI-n
3. Teklik Şahıs	-(i-)dI-Ø

1. Çokluk Şahıs	-(i-)dI-K
2. Çokluk Şahıs	-(i-)dUz
3. Çokluk Şahıs	-(i-)dIlAr

1. Teklik Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. TeklikŞahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Teklik Şahıs:

- İle viren ögey(i)di, özüñ dutsañ **yig idi**. [211]
- Şirvan'da ḳurd **az idi**, biri de gemiden çıḳdı. [898]

1. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

2. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs:

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1.2.1.1.2.3.3.4. (i-) Fiil Dilek-Şart Çekimi

-sA ekini alan ***i-*** fiili ismi bir zamana bağlamadan şart anlamı verir. Eserdeki örneği şudur:

- Ayıñ on beşi ḳaranḳu **i-se** on beşi aydunlıḳdur. [35]
- Bir gün ḳalmış **i-se** ḳış ḳışlıḳın éyler. [438]
- Bacası egri **i-se** tütüni düz çıḫmaz. [455]
- Tazınıñ iyesi var **i-se** dovşanıñ da tañrısı var. [492]
- Da'vañ yoḫsa mülk al, işiñ yoḫ **i-se** degirmen sal. [678]
- Düşmeniñ ḳarıca **i-se** ḫar bilme. [680]

1.2.1.1.2.4. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ

Fiillerin basit çekimi ***i-*** fiilinin yardımıyla farklı çekimlere girer. Buna fiillerin birleşik çekimi denir. Bu çekimlere hikâye, rivayet ve şart çekimleri isimleri verilmektedir. Eserde hikâye çekiminden örneklere rastlanmıştır.

Hikâye Çekimi:

- Öz başım **beze-miş-di-m**, toyda gelin başı **ḳal-mış-dı.** [250]

1.2.1.2. YAPIM EKLERİ

Sonuna geldiği kök veya gövdenin anlamında bir değişiklik yaparak yeni kelimeler meydana getiren eklerdir. İsimden isim, isimden fiil, fiilden isim fiilden fiil yapan ekler olmak üzere dört gruba ayrılır. Metinde rastlanan yapım ekleri söyledir;

1.2.1.2.1. İsimden İsim Yapan Ekler

-CI

- İt **demür-çi** dükânından ne ne aparur. [135]
- **Odun-çı** gözi gümçide olur. [188]
- Bir **baş-çı** yüz **iş-çi-den** artuḳdur. [419]
- Başı açuḳın ḳaçağı **börk-çi** dükanıdur. [414]
- **Halva-cı** ḳızı daẖı şirin. [608]

+daş

- Uşağa **yol+daş** olma, sen yıẖılsan güler, özü yıẖılsa ağlar. [332]
- **Ḳar(ın)+daş** ḳardaşıñ yoẖluḳın ister, ölümin istemez. [1110]

-(I)l

- **Ḳız-ıl** topraḳda ḳalmaḳ ilen ḳıymetden düşmez. [1063]

-kek

- **Er-kek** sığır melemez. [190]

-lU

- Ölen inek **süd-lü** olur. [216]
- Ayağlu büdrer, **dil-lü** yañalur. [218]
- Oğrı **güç-lü** olsa iv iyesin dutar. [230]
- **Derd-lü** digincek olur. [688]
- **Dat-lu** söziñ **dat-lu** cevabı olur. [735]
- **Danışıḳ-lu** aş **dat-lu** olur. [751]
- Diyen çoḳdur, işiden **us-lu** gerek. [769]

-lIK

- Ayıñ on beşi ḳaranḳu ise on beşi **aydun-lıḳ-dur.** [35]
- **Ayru-lıḳ** ölümdür. [94]
- Otuz iki dişden çıẖan **orda-lıḳ-a** yayılur. [222]
- **Böyük-lük** kerem ilendür. [400]
- **Doğrı-lıḳ** dost ḳapusı. [716]
- Sır saẖlamaḳ **er-lik-dür**. [832]
- Ḳavmaḳ da **er-lik-dür**, ḳaçmaḳ da. [1038]

-sUz

- Bal **bela-suz** olmaz. [408]

- **Bünyad-suz** bina süst olur. [363]
- Bazara **pul-sız** giden göre iman-sız gider. [424]
- **Tañrı-sız** yerde ol, böyük-siz yerde olma. [498]
- **Dib-siz-gil-e** boş anbar. [666]

1.2.1.2.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

-A-

- Şekersiz ḳamış, ma'nisiz adama **benz-e-r**. [879]

-AD-

- Ġanim ġanimi **göz-et-lemek** gerek. [974]

-lA-

- **Çaba-la-maḳ** fayda virmez. [545]
- Rig **baġ-la-maḳ** düşmen ġanmaḳdur. [786]
- Soñın **göz-le-meyen** péşmanlıḳ çeker. [911]
- **İş-le-mege** erinen yémege hasret olur. [317]

-lAn-

- Dive degilem iki yerden **boġaz-lan-am.** [776]
- Rence **ḳat-lan-an** gence yeter. [792]
- Tas düşdi **yastı-lan-dı**. [935]

1.2.1.2.3. Fiilden İsim Yapan Ekler

-(U)m

- Ayrulıḳ **öl+üm-dür**. [94]
- Ala ḳarġada **al+um-ım** olsun ala bilmesem ölümim olsun. [24]

-(U)K

- **Aç-uḳ** ağız boş ḳalmaz. [112]
- **Art-uḳ** ḫarc iv yıḫar. [209]
- **Sın-uḳ** el boyına yükdür. [845]
- Erk var güçden **art-uḳ-dur**. [93]
- At yorulanda iyesine **tep-ük** atar. [123]
- **Del-ük-lü** muncıḳ yerde ḳalmaz. [696]
- **Kes-ük** baş söylemez. [1142]

-(A)K

- Ḳalmışlara **daya-ḳ** olmaḳ ‘ömür-devlet arturur. [995]
- **Ḳon-a-ḳ** ḳonaḳı istemez, iv iyesi ikisin de. [1009]

-(I)Ş

- Hesab dinar ilen, **baġ-ı-ş** ẖalvar ilen. [611]
- Tatıñ **gel-iş-i**, Türk’in **gör-üş-ü**. [500]
- Çıraġa bir ḳaç piy yüz **öp-üş-den** artuḳdur. [563]
- Ḳarġa gétdi keklik **yér-iş-in** yériye, öz **yér-iş-in** de unutdı. [1041]

-U

- Zülüm ilen yapulan **yap-u** téz ẖarâb olur. [945]
- **Ḳorẖ-u-lu** baş selâmet olur. [1048]
- Er ḳazancın **ayr-u** yemez. [288]

-An

- Ulular sözüne **baẖ-ma-y-an** uluya uluya ḳalur. [12]
- **Aġrı-y-an** dişi çekmek gerek. [200]
- Çoḳ **yaşa-y-an** çoḳ bilmez, çoḳ yer **gez-en** çoḳ bilür. [571]
- Zülüm ilen **yapul-an** yapu téz ẖarâb olur. [945]
- Ḳurban **yi-y-en** abdal ḳada ḳaytarmaḳ gerek. [1021]
- Ḳul ilen ḳuymaḳ **yi-y-en** ḳırẖ ilden soñra ḳusar. [1025]
- **Ek-me-y-en** başaḳ derer. [30]

-ICI

- Öz éyleduġuñ gören özge ‘aybına **baẖ-ıcı** olmaz. [129]
- Şer savan yalan, şer **getür-ici** gerçekden yigdür. [897]

1.2.1.2.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-(ı)l-

- Ḳaşuḳçınıñ sesi gider Alpavutıñ avradı **yırt-ı-l-maḳdan**. [1001]

-D-

- Borc igidi **eri-d-er**. [368]

-Dur-

- Oha var daġa **min-dir-ür**, oha var daġdan **én-dür-ür**. [8]
- İgidi ġurbet **öl-dür-ür**, deveni serbar. [88]

- Ḳuş var etin yiyeller, ḳuş var et **yé-dir-erler.** [1120]

-ş-

- Ḥelalzade barışdurur, ḥaramzade **vir-ü-ş-dür-ür.** [609]
- Daş daşa **sök-ü-ş-ür.** [657]

1.2.1.2.3.1. FİİLİMSİLER

Fiilden türeyip isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılan kelimelerdir.

1.2.1.2.3.1.1. İsim-Fiil Ekleri

Fiillerin isim şeklidir. İsim-fiil ekleri şunlardır;

-mAK

- İgide üç nesne hünerdür; açup **oẖu-maḳ**; üzüp **kiç-mek**; atup **ur-maḳ**. [71]
- Ḳalmışlara dayaḳ **ol-maḳ** ‘ömür-devlet arturur. [995]
- Ḳazadan **ḳaç-maḳ** olmaz. [1020]
- Ḳızıl topraḳda **ḳal-maḳ** ilen ḳıymetden düşmez. [1063]

-mA

- Dünya ḳuyruġı **dön-me-dendür**. [672]

1.2.1.2.3.1.2. Sıfat-Fiil Ekleri

Fiillerin zaman ve hareket bildirerek nesneleri nitelemelerini sağlayan eklerdir. Sıfat-fiil yapan ekler şunlardır; *-mIş*: (Geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir.)

-mIş

- **Açılma-mış** süfrenün eybi olmaz. [236]
- İki kedbanu arasında év **süpürülme-miş** ḳalur. [337]
- **Biş-miş** aşa su salmaḳ olmaz. [399]
- **Doġ-mış** ay, **doġran-mış** ḳuyruḳ. [647]
- **Sınanma-mış-a** göñül virmek olmaz. [828]
- **Ḳal-mış-lara** dayaḳ olmaḳ ‘ömür-devlet arturur. [995]

-ar (Geniş zaman sıfat-fiil eki)

- **Çap-ar** yorġa olupdur, gördügiñ kör at degil.

-maz (Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil eki)

- **Utan-maz** üzden ḳara ne var? [323]

-mA-dUK (Geçmis zaman sıfat-fiil eki)

- Beg dédügin ne, **begen-medüg-in** ne? [364]

- Ḫuyın **bil-medüg-iñ** atıñ ardına kiçme. [623]

-dUK (Görülen geçmis zaman sıfat-fiil eki)

- Beg **dé-düg-in** ne, begenmedügin ne? [364]
- Egin **gi-düg-in** istemese, boġaz **yi-düg-in** ister. [240]
- **Ḳonaġ um-duġ-ın yimez.** [1033]
- **Ḳıl-duġ-ıñ** namaz **ürküt-düg-iñ** ḳurbaġaya degmez. [1100]

-An (Geniş zaman sıfat-fiil eki)

- **Ek-me-y-en** başaḳ derer. [30]
- Kâfir ekmegin **yi-y-en** kâfir müzdine salâvat virür. [1127]
- Et **yi-y-en** ḳuşun dimdügi egri olur. [149]
- Enseden **at-an** topuġa deger. [192]
- **Aġrı-y-an** dişi çekmek gerek. [200]

1.2.1.2.5.1.3. Zarf-Fiil Ekleri

Fiilleri başka fiillere bağlamak üzere zarflaştıran eklerdir. Zarf fiil ekleri şunlardır;

-(y)IncA (Zaman zarf-fiil eki)

- Çaḫmaḳ **ol-ma-y-ınca** daş od virmez. [565]
- **Daġıt-ma-y-ınca** yıġmaḳ olmaz. [745]
- Şem' özi **yan-ma-y-ınca** pervâneyi yandurmaz. [877]
- Şer **dé-me-y-ince** ḫéyir gelmez. [901]
- 'Âḳil **evlen-ince** delüniñ oġlı olur. [965]
- Ġam seni yiyer, seni ġami **yi-y-ince**. [968]
- Ḳâdir Allah **vir-me-y-ince** er bay olmaz. [1015]

-sA (Şart zarf-fiil eki)

Bu ek aslında tam şart eki değildir. –**InCA** eki gibi işlevi bulunan bu ek günümüz Türkiye Türkçesinde de hemen hemen aynı işleve sahiptir. Örneğin: Ali gelse gideceğiz. "Ali gelince/ gelir gelmez gideceğiz" gibi.

- Ḳayın anam **ḳudur-sa** gele ḳızın apara. [1084]
- Dive **öl-se** derisi işege yükdür. [736]
- Atadan mal **ḳalma-sa** oġul néylesün. [172]
- Oġrı güçlü **ol-sa** iv iyesin dutar. [230]
- Él delü **ol-sa** mollaya geder, molla delü **ol-sa** kime géder? [327]

-ken (Hal zarf-fiil eki)

- Ḳaşın **düzedür-iken** gözin çıḫartdı. [1042]

-dIKCA(Hal zarf-fiil eki)

- Dovşan **yat-duḳça** segredür. [704]

Ayrıca Türkçede sıfat-fiil ekleri hal eklerini yanına alarak yeni bir zarf-fiil eki oluşturabilmektedirler. Yukarıda bu durumun bir örneği olan **–dIK+CA** kalıplaşmış eklerinde (**-dIK** sıfat-fiil + **-Ca** eşitlik bildiren hal ekinde) olduğu gibi. Bu tür kalıplaşmalar Türkçede oldukça yaygın bir durumdur **-dIK+dan** veya yaygınlık açısından Azerbaycan Türkçesinde bolca görülen –An+dA zarf fiil ekleri gibi.

-dIK+(In)dan

- Çölmek çölmge ḳara didi, saç-yaġ **utan-duġ-ından** tannura düşdi. [540]
- Ala ḳarḳa çoḳ **bil-düg-inden** duzaġa düşer. [147]

-Up(Bağlama zarf-fiil eki)

- Diş ilen dırnaḳ ilen **yıḳ-up** aġız ilen yemek gerek. [729]
- **Sat-up** almaḳ gerek. [918]
- Egri **eglen-üp** doġrı danışmaḳ gerek. [151]
- Sözi **pişir-üp** dimek gerek. [841]
- Ḳaza **görin-üp** gelmez. [1059]
- Ata **doġra-y-ıp** oġul yiyüpdür. [124]

1.2.1.2.4.1. ÇATI EKLERİ

"Çatı, fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişleterek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliğidir."[44] Çatı ekleri fiili ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük ve işteşlik bakımından değiştirirler. Eserdeki çatı ekleri ve örnekleri şu şekildedir;

1.2.1.2.4.1.1. Edilgenlik

-Il-, -Ul-

- Zülüm ilen **yap-ul-an** yapu téz ḫarâb olur. [945]
- **Üz-ül-meyencedüz-ül-mez**. [239]
- İki kedbanu arasında év **süpür-ül-memiş** ḳalur. [337]
- **Tök-ül-en** dolmaz. [486]
- El ilen **aç-ıl-an** dügüni dişe salma. [60]

---

[44]Zeynep Korkmaz, **age**., s.538.

- Helal **ince-l-ür**, **üz-ül-mez**. [600]
- Sebed **sök-ül-enden** soñra fayda virmez. [831]

-n-

- Cehd ilen bir işte **bul-u-n**, senlü de olur sensiz de. [525]
- Anduva inanuram, ẖoruzun da ḳuyruġı **gör-ü-n-ür**. [203]
- Ḳalem**çal-ı-n-an** pozulmaz. [1058]

1.2.1.2.4.1.2. Dönüşlülük

-n-

- Él ilen **dire-n** yıẖılmaz. [86]
- Soña ḳalan **ög-ü-n-sün**. [925]
- İl ile **daya-n-dı** ḳılı ḳılı indi oyandı. [204]
- Su ser-çeşmeden **bula-n-ur**. [827]
- **Sına-n-mamışa** göñül virmek olmaz. [828]

-Il-

- Él ilen diren **yıẖ-ıl-maz**. [86]
- Éyle **dir-il-mek** gerek ki, ölmek ola. [130]
- Otuz iki dişden çıẖan ordalıḳa **yay-ıl-ur**. [222]
- Başsız léşger **bas-ıl-ḳan** olur. [405]
- Bir don giymek gerek ki yamalıḳı **tap-ıl-a**. [449]

1.2.1.2.4.1.3. İşteşlik

-ş-

- At ilen ḳatır **tep-i-ş-ür** aralıḳda işşek ölür. [174]
- **Çek-i-ş-meyince** berkişmez. [561]
- Helalzade **bar-ı-ş-dur-ur**, haramzade **vir-ü-ş-dür-ür**. [609]
- Sevmek, **sev-i-ş-mek**. [819]

1.2.1.2.4.1.4. Geçişli-Ettirgenlik

-dIr- /-dUr-

- Oha var daġa **min-dir-ür**, oha var daġdan éndürür. [8]
- Saylıḳına malın **yi-dür-me-y-en** kôrlıḳına yimek gerek. [892]

1.2.1.2.4.1.5. Geçişsiz Oldurgan

-dUr

- İgidi ġurbet **öl-dür-ür**, deveni serbar. [88]

-ar-

- Ḳaşın düzedür-iken gözin **çıẖ-ar-t-dı**. [1042]

-T-

- Ḳaşın düzedür iken gözin **çıẖ-ar-t-dı.** [1042]

-Ur-

- Tike ḳarın **doy-ur-maz**, muhabbet artırur. [473]

1.3. KELİME ÇESİTLERİ

1.3.1. İSİM

"İsim, canlı ve cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir"[45] diyen Muharrem Ergin; "varlıkları ve mefhumları tek tek karşılayan isimlere has (özel) isim"[46]olarak değerlendirir.

- Ḳoyun olmayan yirde kéçiye **Keremeddin Aḳa** dirler. (999)

"Varlıkları ve mefhumları cins cins karşılayan isimlere ortak isim (cins isim) denir."[47]

- **Akça-**sı-n-a ḳıyan yiyer boranı. [150]
- Söz **gümiş**-den olsa dimemek **ḳızıl-**dan-dur. [838]

1.3.2. SIFAT

Sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Sıfatlar isimlerin vasıflarını belirtmesi açısından ikiye ayrılır.

1.3.2.1. Niteleme Sıfatı

- İsimlerin kalıcı, değismeyen özelligini ifade eden sıfatlardır.
  - **Özge** ata minen tez düşer. [132]
  - **Egri** düşmen dost olmaz.(113)
  - **Eski** panbuḳ bez olmaz. (114)
  - **Az** işden **çoḳ** iş törer. (143)
  - **Açuḳ** ağız ac ḳalmaz. (187)

1.3.2.2. Belirtme Sıfatı

İsimlerin değişebilen özelliğini ortaya koyan sıfatlardır. Belirtme sıfatları dört grup altında incelenebilir:

---

[45]Muharrem Ergin, **age**, s.207.
[46]Muharrem Ergin, **age**, s.207.
[47]Muharrem Ergin, **age**, s.232.

1.3.2.2.1. İşaret Sıfatı

İsimleri işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Metinde yer alan işaret sıfatları şunlardır;

"Bu"

- **Bu** cür yém handandır, bu yatan günden? [354]

1.3.2.2.2. Sayı Sıfatları

İsimlerin sayılarını belirten sıfatlardır. Metinde rastlanan sayı sıfatları şunlardır;

1.3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

"Bir"

- Ekmegi ekmekçiye, **bir** ekmek de üstelik. [194]
- Özüñe **bir** igne sanç, özgiye bir çuvalduz. [195]
- Ayınun bin bir oyunı var **bir** amrud üste. [205]

"İki"

- **İki** éşşeg – bir karvan, **iki** övret – bir divan. [318]
- Bir başa **iki** yumruḳ gücdür. [350]
- Bir ḳul **iki** aġaya ḳulluḳ éyleye bilmez. [382]

"Üç"

- İgide **üç** nesne hünerdür; açup oḫumaḳ; üzüp kiçmek; atup urmaḳ. [71]

"Yedi"

- Tañrı **yedi** yaşara virdügini yitmiş yaşara virmeyüpdür. [489]

"On"

- On tamla bir biç. [75]

"On Beş"

- Ayıñ **on beş**i ḳaranḳu ise **on beş**i aydunlıḳdur. [35]

"Otuz iki"

- Otuz iki dişden çıḫan ordalıḳa yayılur. [222]

"ḳırḫ"

- Bir ata **ḳırḫ** oġulı saḫlar, **ḳırḫ** oġul bir atanı saḫlaya bilmez. [341]

"Elli"

- Elli Élden ḳalan **elli** gün ḳalar. [265]

"Yüz"

- Bir bidövletün **yüz** dövletlüce güci olur. [360]

- Bir delü özi içün **yüz** ağıluca bilür. [389]
- Bir başçı **yüz** işçiden artuḳdur. [419]
- Bir giceniñ ḳonağı **yüz** giceniñ yüz ağluḳıdur. [439]

“Min”

- Élden ḳalan **min** il ḳalar. [67]
- Bir yédügin bilmeyen, **min** yédügin bilmez. [373]

1.3.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1.3.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatı

Metinde örneği bulunmamaktadır.

1.3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

İsimleri belirsiz bir şekilde bildiren sıfatlardır. Metinde rastlanan belirsizlik sıfatları şunlardır;

“Bir”

- **Bir** elden seda çıḫmaz. [359]
- **Bir** eli ki kesmek olmaz, öpüb başa ḳoymaḳ gerek. [383]
- **Bir** başa bir börkden artuḳ baş ağrıdar. [385]

“Birkaç”

- Çırağa **bir ḳaç** piy yüz öpüşden artuḳdur. [563]

“Her”

- Hörmet **her** kişiniñ öz elindedür. [593]
- Don **her** kimiñ endâmına gerek. [654]
- Felegin bir tabaḳ çöregi var, **her** zaman birinün başına ḳoyar. [992]

1.3.2.2.4. Soru Sıfatları

İsimlerin yer, zaman, sayı ve nitelik bakımından belirtili duruma getirilmesi istenildiğinde soru sıfatları kullanılır. Metinde rastlanan soru sıfatları şunlardır;

“Ne”

- Et **ne** ḳadar aruġ olsa ekmek üstedür. [21]
- Ḳaranluğda göz ḳıpmaḳ **ne** fayda. [1064]

1.3.2.3. Yapı Bakımından Sıfatlar

1.3.2.3.1. Basit Sıfatlar

İsimlerin kök halinde sıfat görevinde kullanılmasıdır.

- Aġ yarma **ḳara gün** içündür. [22]
- Ḳaravaşa don giydürsen ẖatun olmaz, **ḳara işşeg-e** yükin ursan ḳatır olmaz. [1010]

1.3.2.3.2. Türemiş Sıfatlar

İsimden fiil veya fiilden isim yapma eklerini alan kelimelerin sıfat görevinde kullanılmasıdır.

- **Datlu söziñ** datlu cevabı olur. [735]
- **Danışıḳlu aş** datlu olur. [751]

1.3.2.3.3. Birleşik Sıfatlar

İki ayrı kelimenin birleşmesi sonucunda oluşan sıfata örnek eserde rastlanmamıştır.

1.3.4. ZAMİR

"Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir."[48] Zamirler işlevleri bakımından yedi gruba ayrılırlar.

1.3.4.1. Şahıs Zamiri

"Kişi adlarının yerine kullanılan kelimelerdir."[49] Metinde rastlanan şahıs zamir çeşitleri şunlardır;

1. Teklik Şahıs	**Men**
2. Teklik Şahıs	**Sen**
3. Teklik Şahıs	**Ol/O**

1. Çokluk Şahıs	**Biz**
2. Çokluk Şahıs	**Siz**
3. Çokluk Şahıs	**Onlar/Olar**

1. **Teklik Şahıs "men"**
   - Peser **men-imdür**, mafẖarini bilürem. [463]
   - Dost **men-i** bir ḳoz ilen ansun, o da puç. [760]
   - Sen aḳa, **men** aḳa, inekleri kim saḳa. [848]
   - Seniñki sende, **men-imkimen-de**. [859]
   - Sen yidügiñ bilmeseñ, **men** doġraduḳum billem. [867]

[48]Zeynep Korkmaz, **age**., s.399.
[49]Hasan Kavruk, vd. **age**. , s.102.

2. **Teklik Şahıs "sen"**

- **Sen** aķa, men aķa, inekleri kim saķa. [848]
- **Sen-iñki sen-de**, menimki mende. [859]
- **Sen** yidügiñ bilmeseñ, men doġraduķum billem. [867]
- At çapduġun **sen-ün** olsun, ırķaşına berk yapuş. [257]

3. **Teklik Şahıs "o"**

- Évün malın derc éyle, **o-na** göre borc éyle. [308]
- Ķar **o-nuñ** içündür ki ayaġ üşüde. [998]

1. **Çokluk Şahıs "biz"**

- Çerçeve déyir c.r.t **biz-i** gice görende.! [534]

2. **Çokluk Şahıs "siz"**

Metinde öreneği yoktur.

3. **Çokluk Şahıs "onlar/olar"**

Metinde öreneği yoktur.

1.3.4.2. İşaret Zamiri

Varlıkların isimlerinin yerini işaret etmek yoluyla tutan kelimelerdir. Metinde rastlanan işaret zamir çeşitleri şunlardır;

"O"

- Dost meni bir ķoz ilen ansun, **o** da puç. [760]

"An"

- Uşaķ ezizdür, terbiye **an-dan** eziz. [269]
- Evvel yoldaş, **an-dan** yol. [299]

1.3.4.3. Dönüşlülük Zamiri

"Dönüşlülük zamirleri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamiridir. Bunlara dönüşlülük zamiri denmesinin sebebi, zamirin, yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır".[50] Dönüşlülük zamiri olarak metinde "***öz"*** kullanılmıştır.

"Öz"

- İlan **öz** egrisin görmez. [82]
- Eşşgiñ boynuzu çıķmaz, **öz-üni** ķoduķ çaķlar. [146]

---

[50] Zeynep Korkmaz, **age**, s. 414.

- Aġacıñ ḳurdı **öz-ünden** törer. [201]
- **Öz** sirrin **öz-üne** saẖla ki, özge saẖlamaz. [254]

1.3.4.4. Belirsizlik Zamiri

İsimlerin yerlerini belirsiz şekilde tutan kelimelerdir. Metinde rastlanan belirsizlik zamirleri şunlardır;

"Biri"

- Erinden variydi, **biri-nden** de ḳarşiydi. [207]
- Şirvan'da ḳurd az idi, **biri** de gemiden çıḳdı.[898]
- Felegin bir tabaḳ çöregi var, her zaman **biri-nün** başına ḳoyar. [992]

"Her kişi"

- Hörmet **her kişi-niñ** öz elindedür. [593]

"Her kim"

- Don **her kim-iñ** endâmına gerek. [654]

"Her kimse"

- Şeher **her kimse-niñ** öz ividür. [878]

"Hiç kim"

- Felek **hiç kim-iñ** r'eyince gétmez. [985]

"Her ne"

- Él ilen **her ne** virseñ o saña gelür. [87]

"Héç" "Hiç"

- Adam var **héç-e** degmez. [126]
- Hikmetsiz **héç** iş olmaz. [597]
- Dama dama göl olur, dada dada **héç**. [686]

"Kimse"

- Dögme **kimse-niñ** ḳapusın, dögmesünler ḳapuñı. [766]
- Saḳḳal uzatmaḳ ilen **kimse** şéyẖ olmaz. [852]
- Şeher **her kimse-niñ** öz ividür. [878]

"Özge"

- Öz éyleduġuñ gören **özge** 'aybına baẖıcı olmaz. [129]
- **Özge**, **özge** itigin bereleye bereleye gezer. [224]
- Özüne azar, **özge-ye** rahat yetüren ol. [251]
- **Özge, özge** canından oẖ çekende, sayar ki palçıḳdan çekdi. [306]

1.3.4.5. Soru Zamiri

Soru zamirleri canlı ve cansız varlıkların isimlerini soru yoluyla ifade eden zamirlerdir.[51] Başlıca soru zamirleri "***ne***" ve "***kim***" dir. Metinde rastlanan soru zamirleri şunlardır;

"Kim"

- Don **kim-iñdür**, giyeniñ; at **kim-iñdür**, mineniñ. [646]
- Sen aḳa, men aḳa, inekleri **kim** saḳa? [848]
- Ḳovmiñ **kim-dür**, yavuḳ ḳonşıñ. [1065]

"Ne"

- Ölmek ölmekdir, ẖırıllamaḳ **ne-dir.** [133]
- İt demürçi dükânından **ne** aparur. [135]
- Utanmaz üzden ḳara **ne** var. [323]
- Beg dédügin **ne**, begenmedügin **ne**? [364]
- Toẖıñ acdan **ne** ẖaberi var. [508]
- Ḳaranluğda göz ḳıpmaḳ **ne** fayda. [1064]

"Haçan" "ne zaman"

- Balığı **haçan** dutsan tazedür. [397]

1.3.4.6. Bağlama Zamiri

"Bağlama zamiri, bir kelimeyi, bir kelime grubunu veya bir cümleyi başka bir kelimeye, kelime grubuna veya cümleye bağlayan ve aynı zamanda, içinde "zamir" anlam ve işlevi de bulunduran bir zamir türüdür."[52] Eserde bağlama zamiri, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi "***ki***" şeklindedir.

"Ki"

- Éyle yirde eglen **ki** altuña su çıḳmasun. [186]
- Bir arẖa **ki** su geldi, ümid var bir de gele. [374]
- Bir eli **ki** kesmek olmaz, öpüb başa ḳoymaḳ gerek. [383]
- Sürme **ki** çoẖ olsa hem ḳaşa hem göze. [811]
- Ḳurt **ki** ḳarıdı ḳurbağa avlar. [1002]

---

[51] Zeynep Korkmaz, **age.**, s. 441.
[52]Zeynep Korkmaz, **age**, s. 449.

1.3.4.7. Aitlik Zamiri

"Şahıs ve işaret zamirleriyle kurulan ad tamlamalarında tamlanan ögenin kaldırılarak yerine ***+ki*** ekinin getirilmesi ile oluşturulan zamirler aitlik zamirleridir."[53] Ayrıca aitlik zamirleri cümlede zamir ve sıfat göreviyle de kullanılırlar. Eserde aitlik zamirine örnek olarak şu cümleleri (atasözlerini) verebiliriz:

- **Bugünki** fürseti danlaya ķoyma. [388]
- **Bugünki** öpge danlakı ķuyruġundan yegdür. [392]
- Daġlar **evvelki** daġlar. [706]
- **Seniñki** sende, **menimki** mende. [859]
- **Sonki** péşmanlıķ fayda virmez. [912]

1.3.5. ZARFLAR

Önüne geldiği fiil, sıfat, zamir ve zarfların anlamını *zaman, yer, ölçü, durum, soru* yönleri ile niteleyen sözcüklerdir.

1.3.5.1. Zaman Zarfları

Zaman anlamına sahip olan ve zarf olarak kullanılan kelimelerdir. Metinde rastlanan zaman zarfları şunlardır;

Andan

- Uşaķ ezizdür, terbiye **andan** eziz. [269]
- Evvel yoldaş, **andan** yol. [299]
- Evvel ustad**, andan** iş. [329]

Bir gün

- Ölü **bir gün**, şiveni **bir gün**. [275]
- **Bir gün-iñ** begligi de beglikdür. [425]
- **Bir gün** ķalmış ise ķış ķışlıķın éyler. [438]

Bir gice

- **Bir gice-niñ** ķonaġı yüz giceniñ yüz aġluķıdur. [439]

Bugün

- **Bu günün** danlası var. [394]
- Sabahıñ fikrin **bugün**. [915]

[53]Zeynep Korkmaz, **age.**, s. 430.

1.3.5.2. Yer Zarfları

- Aşaḳadan **yuḫaru** gelende ḫayır olmaz. [47]

1.3.5.3. Ölçü Zarfları

- **Az** azı tapar. [118]
- **Az** söyle, **çoḫ** éşit. [249]

1.3.5.4. Durum Zarfları

- **Aġır** geldi, **yüñil** ḳalḫar. [89]
- Tez yeriyen **tez** yıḫılur. [475]
- Berḳ dutan, **berk** olur. [380]
- Et yiyen ḳuşun dimdügi **egri** olur. [149]

1.3.5.4. Soru Zarfları

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

1.3.6. EDATLAR

Edatlar manaları olmayan, sadece gramer görevleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Ancak anlamlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemekle bir gramer vazifesi görürler.[54]

1.3.6.1. Ünlem Edatları

Bir duyguyu, bir düşünceyi ifadeye çalışırken kullandığımız edatlardır.

1.3.6.1.1. Ünlemler

Bir duyguyu, (his, heyecan, sevinç, keder, ızdırap, nefret, hayıflanma, çoşkunluk, üzüntü) bir düşünceyi anlatan veya tabiat seslerini ifade eden edatlardır.[55] Metinde örneğine rastlanmamıştır.

1.3.6.1.2. Seslenme Edatları (Ünlemler)

Hitap edatlarıdır. Metinde örneğine rastlanmamıştır.

1.3.6.1.3. Soru Edatları (Soru Ünlemi)

"Sorma ifade eden, soru için kullanılan edatlardır."[56] Metinde rastlanan soru edatları şunlardır;

---

[54]Muharrem Ergin, **age.**, s.328.
[55]Tuncer Gülensoy, **age.**, s.426.

“Ne”

- Ölmek ölmekdir, ẖırıllamaḳ **nedir**? [133]
- Utanmaz üzden ḳara **ne** var? [323]
- Toẖıñ acdan **ne** ẖaberi var. [508]

“Niçün”

- Tikene ḳarşu **niçün** aẖarsan. [493]
- Soġan yimeyüpsen, **niçün** acırsan. [873]

1.3.6.1.4. Cevap Edatları

“Kabul veya red ifade eden edatlardır.”[57] Metinde rastlanan cevap edatı sadece “beli”dir.

“Beli” “evet”

- **Beli** diyen bend olur. [351]

1.3.6.1.5. Gösterme Edatları

Birini ya da bir şeyi göstermek için kullanılan edatlardır. Metinde örneği yoktur.

1.3.6.2. Bağlama Edatları

“Kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer ögeleridir.”[58]

1.3.6.2.1. Sıralama Edatları

“Arka arkaya gelen unsurları, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri bağlayan edatlar olup virgül yerine kullanılır.”[59] Metinde rastlanan sıralama edatı şunlardır;

“İlen - İle”

- Bal **ilen** duz acısın çekmeyen er dégil. [361]

“Ve”

- ḳahbenün ḳazanduġı enlik **ve** kirşene géyür. [1088]

---

[56]Tuncer Gülensoy, **age**, s.426.
[57]Tuncer Gülensoy, **age**, s. 426.
[58]Zeynep Korkmaz, **age**., s. 1091.
[59]Muharrem Ergin **age**, s. 333

1.3.6.2.2. Denkleştirme Edatları

Birbirine denk olan, birbirinini yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlardır.[60] Metinde rastlanan denkleştirme edatları şunlardır;

"Ya"

- Delüniñ başına **ya** ayağına. [679]

1.3.6.2.3. Karşılaştırma Edatları

- "Karşılaştırma edatları iki veya daha çok unsuru, dil birliğini birbirine bağlayan edatlardır."[61]

"ya… ya"

- İşşek işşekden ḳalsa **ya** burnı **ya** ḳulağı. [180]
- Éşşegi **ya** oduna isterler, **ya** suya. [273]

"hem… hem"

- Sürme ki çoẖ olsa **hem** ḳaşa **hem** göze. [811]

1.3.6.2.4. Cümle Başı Edatlar

Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Metinde rastlanan cümle başı edatları şunlardır:

"Meger"

- ḳonşı muncuḳın oğurlayan **meger** gôrunda tanur. [1106]

1.3.6.2.5. Sona Gelen Edatlar

"Kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerini sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara, kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlarlar."[62] Metinde rastlanan sona gelen edatlar şunlardır:

"Bile"

- İt it ilen suvaşur, ḳurdı **bile** ḳavar. [168]

"Daẖı"

- Halvacı ḳızı **daẖı** şirin. [608]
- Güvendügüm ḳara daġ saña **daẖı** ḳar yaġdı.[1126]

"De"

- El eli yuvar, el **de** yüzi yuvar. [202]

---

[60]Muharrem Ergin **age**, s. 333
[61]Muharrem Ergin **age**, s. 333
[62]Tuncer Gülensoy, **age**, s. 426.

- Sen **de** sev seni seveni. [823]
- Şirvan'da ķurd az idi, biri **de** gemiden çıķdı. [898]
- ķonşıñ toḫ, sen **de** toḫ. [1032]
- ķarġa gétdi keklik yérişin yériye, öz yérişin **de** unutdı. [1041]

1.3.6.3. Son Çekim Edatları

Son çekim edatları çekim eki vazifesi gören edatlar olup, isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar. Bu edatlar kullanılışlarına göre şöyle ayrılırlar;

1.3.6.3.1. Vasıta ve Beraberlik Bildiren Edatlar

"İle"

- Havla bişürmek asandur, yaġ **ile** balı gerek. [591]
- Söz **ile** pulav olmaz, yaġ ilen dügi gerek. [866] Bir çiçek **ilen** yaz olmaz. [431]
- Borç **ilen** çaḫır içen iki ḫumar çeker. [453]
- Tikesin yalķuz yiyen tayın dişi **ile** dutar. [485]
- Tordan ürken ķuş den **ile** yuvaşmaz. [511]
- Düşmen seni daş **ilen** sen düşmeni aş ilen. [645]

1.3.6.3.2. Benzerlik ve Sınırlama Edatı

"ķadar"

- ķarıca **ķadar**-ınca. [1024]

"Kimi" "gibi"

- ķonaķ nefes **kimi**-dür, gelüp çıḫmasa ḫafe olur. [1092]

1.3.6.3.3. Miktar Edatı

"ķadar"

- Daġ ne **ķadar** üce olsa üstinden yol aşar. [702]
- Kelâm ne **ķadar** kûtah olsa datlu olur. [1138]

1.3.6.3.4. Başkalık Bildiren Edatlar

"Özge"

- Öz gözünde tiri görmez, **özge** gözünde çöpi görer. [295]
- **Özge** ġemine şad olmamaķ gerek. [314]

"Ayru"

- Er ķazancın **ayru** yemez. [288]

1.3.6.3.6. Sebep Bildiren Edatlar

“İçün”

- Aġ yarma ḳara gün **içündür**. [22]
- Bir delü özi **içün** yüz aġıluca bilür. [389]
- Tülkini derisi **içün** ḳovarlar. [477]

1.3.6.3.7. Hal Edatları

“Göre”

- Évün malın derc éyle, ona **göre** borc éyle. [308]

1.3.6.3.8. Zaman Edatı

“Evvel”

- **Evvel** yoldaş, andan yol. [299]
- **Evvel** ustad, andan iş. [329]
- ḳuzunı ḳoç ḳoydular, **evvel** öz anasına çıḳdı. [1104]

1.3.6.3.9. Yer ve Yön Edatları

“İçinde”

- Baş sındı börk **içinde**, ḳol sındı yöng **içinde**. [401]
- Söz var ḫalḳ **içinde**, söz var ḫulk **içinde**. [809]
- Sınuḳ baş börk **içinde**, sınuḳ ḳol yeñ **içinde**. [834]

“Üste”

- Et ne ḳadar aruġ olsa ekmek **üste-dür**. [21]
- İşşek gétdi ḳuyruḳ getüre ḳulaġın **üste** ḳoydı. [46]
- Ayunıñ oyunı amrud **üste**-dür. [95]
- Ot köki **üste** biter. [115]
- Ayınun bin bir oyunı var bir amrud **üste**. [205]
- Dam direk **üste** durar. [756]

1.4. KELİME GRUBU VE CÜMLE BİLGİSİ

1.4.1. KELİME GRUBU

“Kelime grubu bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılama veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş

kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.”[63] Metinde yer alan başlıca kelime grupları şunlardır:

1.4.1.1. İsim Tamlaması

Bir ismin başka bir isimle ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturması ile ortaya çıkan kelime grubuna isim tamlaması denir. İsim tamlamalarında birinci isim tamlayan, ikinci isim ise tamlanan niteliğindedir. İsim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına başka unsurlar girebileceği gibi isim tamlamasının anlamını tamamlayan kelimelerde bulunabilir. Üç çeşit isim tamlaması bulunmaktadır.

1.4.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayan ismin sonuna ilgi durumu ***(+(n)In, +(n)Un)*** eki, tamlanan ismin sonuna iyelik eki ***(+(s)I, +(s)U)*** eki getirilerek yapılan isim tamlamasıdır.

- Ucuz **etiñ şorbası** olmaz. [23]
- **Tazınıñ iyesi** var ise dovşanıñ da tañrısı var. [492]
- **Delüniñ ‘aḳıllusı** utanur. [670]
- **Ḳaşuḳçınıñ sesi** gider Alpavutıñ avradı yırtılmaḳdan. [1001]

Belirtili isim tamlaması içindeki tamlayan ve tamlanan isimler yalın oldukları gibi bir kelime grubudan da oluşabilirler.

- Dive **öz ergisin** bilmez. [710]

1.4.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu tamlama türünde, isminden de anlaşıldığı üzere tamlayanı eksiz, tamlananı iyelik ***(+(s)I, +(s)U)*** eki alan isim tamlamasıdır. Metindeki örneklerden birkaçı şöyledir;

- İt dişi **toñuz derisi** av yéteniñdür. [31]
- **Oġrı anası** kâh döş yayar, kâh döşüne urar. [101]
- Namerd **mal iyesi** olmasın. [568]
- Ḳonaḳ ḳonaḳı istemez, **iv iyesi** ikisin de. [1009]
- **Ḳılıc yarası** saġalur, **dil yarası** saġalmaz. [1079]
- **Dovşan derisi** bir tepüge dözer. [722]
- **Sefer faydası** saġlıḳdur. [855]
- **Ḳurt mirâsı** ḳuşıñdur. [1022]

Belirtili isim tamlamalarında olduğu gibi belirtisiz isim tamlamalarında da tamlayan veya tamlanan ögeleri yalın veya birer kelime grubu da olabilir.[64]

---

[63] Leyla Karahan**, Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay. Ankara 2005, s. 39.

1.4.1.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması

Bir isim tamlamasının baska bir isminle oluşturduğu ikinci bir isim tamlamasıdır.[65]

- **Aġbirçeklü sınduran ḳapunun sesi** çıḫmaz. [320]

1.4.1.2. Sıfat Tamlaması

"Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur. Sıfat unsuru+ isim unsuru = Sıfat Tamlaması"[66]

- **Açuḳ aġız** ac ḳalmaz. [187]
- İlan sancan **alaca ipden** ḳo(r)ḫar. [238]
- **Böyük başun böyük belası** olur. [344]
- **Barsız aġaç ma'rifetsiz adamdur.** [418]
- **Derdsiz göñilde** muhabbet yük açmaz. [663]
- **Zevḳsiz ta'et barsız aġaçdur.** [780]
- **Ġovġasız baş** gôrda. [975]
- **ḳorḫlu baş** selâmet olur. [1048]

1.4.2. CÜMLE (SÖZ DİZİMİ)

"Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir"[67].

1.4.2.1. CÜMLELERİN BAĞLAMA ŞEKİLLERİ

1.4.2.1.1. Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

"Ki"Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Ki bağlama edatı, cümleler arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanıdır. Eserdeki bazı örnekler ş şekildedir:

- Az giy **ki** çoḳ yiyesen. [76]
- Ebleh odur dünya içün ġam yéyir, kim bilür **ki** kim ḳazana kim yiye. [197]
- Bir don giymek gerek **ki** yamalıḳı tapıla. [499]
- Çoḳ doġrı var **ki** yalan ondan yigdür. [541]
- ḳar onuñ içündür **ki** ayaġ üşüde. [998]
- ḳurta tikmek ögret, yıtmaḳ **ki** péşesidür. [1036]

---

[64]Zeynep Korkmaz, **age**., s.273.
[65]Zeynep Korkmaz, **age**, s. 275.
[66]Leyla Karahan, **age**., s. 48.
[67]Leyla Karahan, **age**., s. 9.

“Ve”Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Ve edatı, iki veya daha fazla cümleyi sıralama, sebep, sonuç veya başka ortak unsurların anlam ilişkileriyle birbirine bağlar.[68] *Ve* Bağlama edatıyla bağlanan cümlelere eserde rastlanmamıştır.

1.4.2.2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLE

Cümleninyüklemi ister ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmş bir fiil veya ismdir.[69]

1.4.2.2.1. Fiil Cümleleri

Yüklemi çekimli veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün filler yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. şahsı dışında her zaman ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır. [70] Eserdeki fiil cümlelerinden birkaç örnek:

- İşşek gétdi ḳuyruḳ getüre ḳulağın üste ḳoydı. [46]
- Oğrıya and buyurdılar, ivine muştuluḳçu gönderdi. [152]
- Öküz nale çekmekden ḳañlu sızıldar. [162]
- İl ḳarışmış, töresi ḳarışmamış. [236]
- Öz başım bezemişdim, toyda gelin başı ḳalmışdı. [250]
- Sen yidügiñ bilmeseñ, men doğraduḳum billem. [867]

1.4.2.2.2. İsim Cümleleri

Yüklemi isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, “i-” ek-fiili ile görülen ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar.[71] Eserdeki isim cümlelerinden birkaç örnek:

- Acuġ dévletüñ göridür. [28]
- Adam ondur, doḳġuzı dondur. [161]
- Almaḳ yaẖşıdur, vimek ḳarın ağrısı. [245]
- Ferzendsiz adam, şaẖsız aġacdur. [881]
- ḳoç ḳuzı ḳurban içündür. [1029]
- ḳonşıñ toẖ, sen de toẖ. [1032]

---

[68]Leyla Karahan, **age**., s. 87.
[69]Leyla Karahan, **age**., s. 96.
[70]Leyla Karahan, **age**., s. 96.
[71]Leyla Karahan, **age**., s. 96.

1.4.2.3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Yüklemin genellikle cümlenin sonunda yer alması Türkçe söz dizimi için karakteristik bir özelliktir. Ancak diğer cümle ögeleri gibi yüklemin de söz dizimi içindeki yeri de çeşitli sebeplerden dolayı değişebilmektedir.[72]

1.4.2.3.1. Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemi sonda bulnan cümleler, *kurallı (düz) cümleler*dir. Cümlenin ana ögesi olan yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer almaktadır. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru diziliş, Türk cümle yapısı için karakteristik bir özelliktir. Yüklemi tamamlayan ögeler, yüklemden önce gelir. Yükleme en yakın öge, genellikle belirtilmek istenen ögedir.[73] Eserdeki düz cümlelerden birkaç örnek:

- Aşaḳadan yuẖaru gelende ẖayır **olmaz.** [47]
- Delüklü muncıḳ yerde **ḳalmaz**. [696]
- Zülüm ilen yapulan yapu téz **ẖarâb olur**. [945]
- Felegin bir tabaḳ çöregi var, her zaman birinün başına **ḳoyar.** [992]
- Kâfir ekmegin yiyen kâfir müzdine **salâvat virür.** [1127]

1.4.2.3.2. Devrik Cümleler

Yüklemi sonda bulunan cümleler, *devrik cümleler*dir. Devrik cümleler genellikle bir anlamı öne çıkarma, belirtme ve vurgulama ihtiyacından doğarlar. Devrik cümleler, sözlü dilde, yazılı dile göre daha fazla kullanılırlar.[74] Atasözleri gibi sözlü halk ürünlerinde de devrik cümleler bolca yer alabilmekteler. Eserde yer alan devrik cümlelerden bazıları şu şekildedir;

- Az yéyen rahat görer, çoẖ yéyen cerahet.[335]
- Ḫéyir (i)ste **ḳonşı-ña** ẖéyir gelür **ḳarşıña**. [622]
- Cehd ilen bir işte bulun, senlü de olur sensiz de. [525]
- Ġam seni yiyer, seni ġami yiyince. [968]

1.4.2.3.3. Eksiltili Cümle

Yüklemi olmayan cümlelerdir.

- Almaḳ aldatmaḳdur, vérmek merdlik. [296]
- Ot serpede ḳalur, mal berkde. [301]
- Begleriñ bir eli od olur, bir eli su. [454]

---

[72]Leyla Karahan, **age**., s. 100.
[73]Leyla Karahan, **age**., s. 100.
[74]Leyla Karahan, **age**., s. 100.

- ḳonaḳ ḳonaḳı istemez, iv iyesi ikisin de. [1009]
- ḳazandugıñ ḳazana vir, artugı çıraġa. [1011]

1.4.2.4. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirği *soru, bildirme, emir, istek, ünlem* vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle çeşitli anlam özelliğine bakmazsızın, mutlaka olumlu veya olumsuzdur.[75]

1.4.2.4.1. OLUMLU ve OLUMSUZ CÜMLELER

1.4.2.4.1.1. Olumlu Cümleler

Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, olumlu cümlelerdir. Böyle cümlelerin yüklemi *yapma, yapılma* veya *olma* bildirir.[76] Eserdeki olumlu cümlelerden birkaç örnek:

- Et yiyen ḳuşun dimdügi egri olur. [149]
- İgidiñ cevheri uşaḳlıḳda bellü olur. [210]
- Deriñ divarıñ ḳulaġı var. [708]
- Düşmenden dostluḳ ummaḳ od ilen suyı bir yere yıḳmaḳdur. [741]
- Daş daşa sökense divar olur. [759]
- Ġarib atınıñ ḳuruġı döşende olur. [976]
- ḳuşıñ erkegin, dişisin begler tanur. [1099]

1.4.2.4.1.2. Olmusuz Cümleler

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, *olumsuz cümleler*dir. Böyle cümlelerin yüklemi *yapmama, yapılmama* veya *olmama* bildirir.[77] Eserde yer alan devrik cümlelerden bazıları şu şekildedir;

- İgne sapla, ocın dük, soñra peşiman ol**ma**. [193]
- Ad ilen işler kişi, bir pula deg**mez** adsız kişi. [206]
- Çibin murdar **degil**, göñül bulandurur. [552]
- Daġarcuḳ ekmegi ḳarın doyur**maz**. [659]
- Dive öz ergisin bil**mez**. [710]
- Tirmenün **ne** köhne **ne** tâzesi. [936]
- Toḫuñ acdan **ne** ḫaberi var. [941]

[75]Leyla Karahan, **age**., s. 103.
[76]Leyla Karahan, **age**., s. 103.
[77]Leyla Karahan, **age**., s. 104.

- ḳılduġıñ namaz ürkütdügiñ ḳurbaġaya deg**mez**. [1100]

1.4.2.4.2. SORU CÜMLELERİ

a. Soru eki –mI ile kurulan soru cümleleri

Soru eki –mI ile kurulan cümlelere eserde rastlanmamıştır.

b. Soru kelimeleriyle kurulan soru cümleleri

"Kim "

- İt ayaġın kervandan kim keser. [91]
- Ebleh odur dünya içün ġam yéyir, kim bilür ki kim ḳazana kim yiye. [197]
- Sen aḳa, men aḳa, inekleri kim saḳa. [848]

"Ne"

- Alıcı ḳuşa ne vatan [99]
- Ölmek ölmekdir, ẖırıllamaḳ nedir. [133]
- İt demürçi dükânından ne aparur. [135]
- Utanmaz üzden ḳara ne var? [323]
- Beg dédügin ne, begenmedügin ne? [364]
- Derd bir olsa derlemege ne gerek.[735]

1.4.2.5. YAPISINA GÖRE CÜMLRELER

1.4.2.5.1. Yapılarına Göre Cümleler

1.4.2.5.1.1. Basit Cümle

"*Basit cümle (simple sentence) bir tek çekimli eylemle kurulan yani yalnız bir yüklemi bulunan tümcedir. Yüklem ad ya da eylem olabilir.*

Basit ad cümlelerinde yüklem, ad soylu bir sözcük/ sözcük grubu ile ek eylemden oluşur. Bu tümcelerin olumsuz şekli değil ya da yok ile yapılır. Sözlü anlatımda, tonlamayla da tümceye olumsuz anlam katabilir. Özellikle söyleyişte ek eylem düşebilir.

Basit eylem tümcelerinde ise en az bir çekimli eylem öğesi bulunur. Yapısında sıfat-fiil, zarf- fiil, ad eylem vb. sözcük grupları bulunan öbekler, kimi araştırmacılar tarafından yargı bildirmedikleri düşüncesiyle basit tümceler olarak kabul edilmektedir."[78]

- Ayrulıḳ ölümdür. [94]

[78] Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Ofset, IV. Baskı, Ankara 2006, s.480-481

- Ac tavuḳ dişindé daru görer. [309]
- Él élin örtügi olur. [330]
- Bir başa iki yumruḳ gücdür. [350]
- Taḳdire tedbir olmaz. [469]
- Ḥikmetden su'al yoḫdur. [610]

1.4.2.5.1.2. Birleşik Cümle

Birleşik cümle; içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla cümleden oluşan cümleye denir.[79]

1.4.2.5.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

"Şartlı birleşik cümle, yüklemi dilek-şart kipinde olan bir yardımcı tümce ile bir ana tümceden meydana gelen tümcedir."[80]

"Bir başka deyişle şartlı bileşik cümleler, oluş ve kılışın bir şarta bağlandığı cümlelerdir. Bu oluş ve kılışlar şart (-sA) ekiyle yapılır. Şart kipi, istek ve temenni cümlelerinin dışında tam bir yargı bildirmez. Bu bakımdan temel cümleye yan cümle hazırlar. Bu yan cümleler temel cümleyi şart, zaman, sebep, tahmin, benzetme vb. anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi, temel cümleden önce gelir ve çok defa da zarf işleviyle temel cümleye bağlanır. Şartlı bileşik cümleler, Türkçenin en eski cümle türlerindendir."[81]

- El ele ovarsan ses çıḳar. [5]
- ḳayın anam ḳudursa gele ḳızın apara. [1084]
- Kelâm ne ḳadar kûtah olsa datlu olur. [1138]

1.4.2.5.1.2.2. Ki'li Birleşik Cümle

"Farsçada çeşitli görevlerle kullanılan "ki" bağlacı, Türk yazı dilinde de başlangıçtan beri cümleleri birbirine bağlayan bir bağlaç olarak kullanılagelmiştir. Ki/ kim, birleşik cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayan bir bağlaçtır. İşte bağlaç olan "ki/kim" kurulan birleşik cümlelere ki'li birleşik cümle adı verilir. Bu tür birleşik cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayan *ki* bağlacıdır."[82]

- Az giy ki çoḳ yiyesen. [76]

---

[79] Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **Türkçe Cümle Bilgisi**, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, I. Baskı, Eskişehir, 2010, s.203.
[80] Ahmet Topaloğlu, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yay. İstanbul 1989, s.136
[81]Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **age**.s.204
[82] Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **age.**, s.213-214.

- Öz sirrin özüne saẖla ki, özge saẖlamaz. [254]
- Aġır eglen ki, batman gelesen. [316]
- Çoḳ söz var ki iyesine düşmendür. [543]
- ḳara güne dimek olur ki petegini beş apardı.! [1068]

1.4.2.5.1.2.1.3. İç İçe Bileşik Cümle

"Bir cümlenin bir görevle başka bir cümle içinde yer almasıyla oluşan bileşik cümleye iç içe bileşik cümle adı verilir. İç içe bileşik cümle, daha çok alıntılarda ve aktarmalarda kullanılmaktadır."[83]

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

1.4.2.5.1.3. Sıralı Cümle

" 'Sıralı cümle' arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Bu yönüyle bir söz bütünü, bir metin içindeki bütün cümleler, metnin uzunluğu ne olursa olsun, aralarında konuyu tamamlayan bir bütün oluşturmak üzere sıralanmış cümleler halinde sayılabilir. Bir gramer birimi olarak, sıralı cümleyi ayıran yapı özelliği cümlelerin sıralama/bağlama edatlarıyla veya bu edat değerindeki virgülle birbirine bağlanmasıdır."[84]

1.4.2.5.1.3.1. Bağımsız Sıralı Cümle

"Bu cümlelerde her cümlenin öğeleri ayrı ayrıdır. Öğeler arasında şekilce ortaklık yoktur. Ortaklık, anlam yakınlığındadır."[85]

- Degirmenden den gider, oġul seniñ yañ gider.! [669]
- ḳız ana girgenesinde ipiñ egrür, oġul ata söfresine çörek Salur.! [1013]
- ḳılıc yarası saġalur, dil yarası saġalmaz. [1079]
- Baş sındı börk içinde, ḳol sındı yöng içinde. [401]
- El eli yuyar, el dönüp yüzi yuyar. [56]
- Dama dama göl olur, dada dada héç. [686]
- Ġéyretlü derdlü olur, ġéyretsiz nâ-merd. [980]

1.4.2.5.1.3.2. Bağımlı Sıralı Cümle

"Bu cümleler, hem anlam yönünden hem de öğelerin ortak olmaları yönünden birbirine bağlıdır."[86]

- Da'vañ yoẖsa mülk al, işiñ yoẖ ise degirmen sal. [678]
- Tavuġ su içer, yuẖaru baẖar. [940]

[83]Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **age**.s.209
[84]Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **age**.s.227-228
[85]Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **age**. s.228
[86]Enfel Doğan, Mustafa Özkan, **age**. s.230

1.4.2.5.1.3.1. Bağlı Cümle

"Bağlama edatlarıyla (bağlaç) birbirine bağlanmış ve aralarında anlamca ilişkisi bulunan sıralı tümcelere bağlı tümce adı verilir."[87]

- ḳızıl topraḳda ḳalmaḳ ilen ḳıymetden düşmez. [1063]
- ḳaranı yumaḳ ilen aġ olmaz. [1119]

1.4.3. Sözvarlığı

Emsal Türkân eserinin sözvarlığının büyük bir bölümü Türkçe, az oranda Arapça ve Farsça, çok az miktarda Arapça ve Farsça üzerinden girmiş yabancı sözler oluşturmaktadır. Azerbaycan kültür coğrafyası içinde kaleme alınan bu eserin dil özellikleri sözkonusu dönem (XVII-XVIII y.y) de göz önünde tutlduğunda eserin Batı Türkçesinin (Oğuz Türkçesinin) tipik özelliklerini taşımaktadır.

Emsal-i Türkân eserinin sözvarlığı kendisinden asırlar önce kalem alınmış Dede Korkut Kitabını anımsatmaktadır. Bu eserlerin aynı kültür coğrafyasında ele alındığı ayrı bir önem arz etmektedir. Dede Korkut kitabının yazarının atasözleriyle söz başlaması Türk halk düşüncesinin söz konusu dönemde kazandığı önemi aksettirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Emsal-i Türkân adlı eser kendi kategorisinde çok önem arz etmektedir.

[87] Süer Eker, **age**. s.485

SONUÇ

Ses ve şekil bilgilerini genel olarak incelediğimiz bu eserin en belirgin özelliklerinin bir kaçını şu şekilde sıralayabiliriz.

Emsal-i Türkân kitabının dil özelliklerinden yola çıkarak bu eserin Türk-Oğuz grubuna dâhil olduğunu görmekteyiz. Eser genel olarak Batı Türkçesinin tipik özelliklerini taşımakla birlikte Azerbaycan Türkçesinin karakteristik yönlerini de yansıtmaktadır. Türkiye Türkçesiyle ortak gramer ve özellikle şekil bilgisine sahip bulunan Azerbaycan Türk yazı dili ayrıca Doğu Türkçesinden (Çağatay) alınan unsurları, kısmî Farsça kalıpları ve az miktarda Moğolca ödünç kelimelerle ön plana çıkmaktadır ki, aynı zamanda sözkonusu özellikler Azerbaycan Türkçesinin karakterstik özellikleridir.

Emsal-i Türkân adlı eserin yazıya geçirildiği bölgenin zamanla yaşamış olduğu fonetik ve gramatik hadiselerin zamanla yazı diline yansıdığı; Doğu Türkçesi ve Osmanlı Türk yazı dilinden kısmen farklı yeni bir yazı dilinin oluşmaya başladığının belki de ilk izlerinin görülmesi bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir. Unutulmamalıdır ki, atasözleri gibi halk anlatıları halkın gündelik hayatının gelişim ve dönüşümlerine tanıklık ettiği için sürekli güncelleşme yaşaması kaçınılmazdır. Eserdeki aynı atasözünün farklı varyantlarının aynı metinde yer alması kanımızca ağız farklılığından daha ziyade bölgedeki Türk dilinin geçirmekte olduğu gelişim ve değişimiyle ilgilidir. Yazmanın tamamen bir derleme olmadığı, yazılı gelenekten (kendisinden önceki yazmalardan) beslendiği düşüncesi de dil özelliklerindeki çeşitliliği desteklemektedir.

Güney Azerbaycan'ın Hoy bölgesinde yazılmış eserdeki hem eski hem de dönemine göre yeni sayılan atasözlerinin yan yana bulunması Batı Türkçesinin iki büyük yazı dili olan Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinin ortak unsurlarını (geçiş devrini) yansıtması bakımından dikkat çekicidir.

Eserdeki kimi yerde imla bakımından Osmanlı Türkçesi imlasından farksız olmasına rağmen kimi yerde Azerbaycan Türkçesi ağızlarının fonetik özelliklerinin yazıya yansıması sonucu bazı farklılıklar arz etmektedir.

Eserdeki Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi cümle yapıları genel Türk dilinin karakteristik cümle yapılarıyla örtüşmektedir. Yani cümle yapısındaki yardımcı unsur ve asıl unsur sırlaması genel olarak hâkimken özellikle Ki'li birleşik cümle ve bazı Farsça cümle kalıplarının etkisiyle söz konusu cümle yapısının değiştiğine tanık olmaktayız.

Türk dilinde bir vurgu hadisesi olan ikizleşme olayı eserde görülmektedir. *İşşek* "eşek", yeddi "yedi", *sekgiz* "sekiz", dokguz "dokuz" vb.

Eski Anadolu Türkçesindeki düzenli ve düzensiz kök ve eklerdeki dudak uyumunun bozulması hadisesi yani düzleşme ve yuvarlaklaşma Emsal-i Türkân eserinde kendini göstermektedir. Bu yuvarlaklaşma Eski Anadolu Türkçesinin tabiî bir devamı olan Azerbaycan Türkçesi için karakteristik bir olay olmakla birlikte kimi isim ve fiil kök ve gövdelerinde örneğin kapıg> *kapu* vb. gibi durumlarda arkaik imla özelliklerini koruduğu görülmektedir.

Kök ve eklerin son hecesinde veya sonunda ünsüz sızıcılaştığını görmekteyiz. Bu özellik Batı Türkçesinin tipik özelliklerinden biridir. Kelime başı k>g, hece ve kelime sonu ġ > ğ, ḳ > g/ ḫ vb. ses hadiselerinin yaygın olarak eserin imlasına yansıtılırken kimi yerde eski imla yazımı tercih edilmiştir. Yani örneğin bak- fiil kökü hem kaf hem de hı ile yazılmıştır.

Baḫmaḳ var dilemekden artuḳdur. [369]

SÖZLÜK

A

Adavet: Düşmanlık (962)
Acug: Hırs, sinir
Aralık: Ortalık (105)
Aparmak: Götürmek (1068)
Aparmak: Götürmek (135)
Arug: Zayıf (21)
Asan: Kolay (16)
Aşpez: Aşçı (57)
Atlas: Atlas Kumaşı (292)

B

Bahadır: Cengâver (908)
Barsız: Meyvesiz (418)
Batman: 1. Yaklaşık 5 kilo; 2. Ağır (316)
Bay: Zengin (1015)
Bed-nâm: Adı kötüye çıkmış (951)
Beng: Esrar (566)
Berk: Sağlam (380)
Bi- semer: Faydasız (536)
Börk: Şapka (385)
Büdremek: Bükülmek, yürürken aniden aksamak (218)
Bünyad: Temel, esas, yapı, bina (944)

C

Cânib: Yön, taraf (643)
Cerge: Grup, sıra (530)
Cüft: Çift, ekin (387)
Cür: Tür (354)

Ç

Çapar: Atlı (554)
Çönge: Erkek dana (387)
Çulkaş-: Bürünmek, bulaşmak (987)

D

Dabbag: Derici (289)

Dehene: Ağız, pınar ağzı (869)
Dimemek: Susmak (838)
Dive: Deve (244)
Dügi: Pirinç (866)

E

Ebleh: Budala, şapşal (53)
Emcek: Meme (261)
Erk: Hüküm (93)
Ersgün: Üstün (120)

F

Fer: Faydalı; İşe yarar (11)
Ferzendsiz adam: Oğulsuz adam (881)

G

Garbil: Elek (674)
Gireve: Fırsat (282)
Girgene: Teşi, ip eğirmeye yarayan alet (1013)
Gor: Kabir, mezar (966)
Gülbank: Hoş ses (606)
Gümçi: Orman bekçisi (188)

H

Hârluk: Alçaklık, rezillik (630)
Hemişe: Her zaman (574)
Hola: Tokmak (84)
Hûb: İyi; Güzel (633)
Hüt-hüt: Bir tür kuş (737)

İ

İgid: Yiğit (185)
İntizar: Bekleyiş (184)
İtigçi: Kaybeden kişi (170)
İy: Koku
İye: Yiye; Sahip (744)

K

Kabag: Ön (536)

Kada: Kaza, bela (1021)
Kaim: Direnmek, ayakta durmak (1026)
Karavaş: Kadın hizmetçi (1010)
Kaşka: Alna takılan nişan, alnı ak akıtmalı at (41)
Katre: Damla (653)
Kayıtmak: Geri dönmek (62)
Kaytarmak: Geri vermek (1021)
Kedbanu: Ev hanımı (337)
Kezlık: Yaman (105)
Kırag: Kenar (136)
Kızıl: Altın (838)
Kocalmak: İhtiyarlamak (322)
Koduk: Eşek yavrusu (146)
Külüng: Kazma (982)
Küten: Pulluk, kotan (185)

L

Leşger: Ordu, asker (405)

M

Mehman: Misafir (637)
Merdudi: (625)
Meta': Mal, değerli nesne (784)
Mezr'e: Tarl, tarım arazisi (668)
Murdar: Pis (244)
Muzirrat: Zararlı şeyler (648)

N

Nâdân: Câhil, ebleh (988)
Naşta: Aç, tok olmayan (231)
Nöker: Kul, hizmetçi (70)

O

Ogrı: Hırsız (101)
Onatsız: Ahlaklı, doğru (45)

P

Pak: Temiz (244)
Palçık: Çamur (241)
Palu: Pişmemiş yemek (85)

Persiz: Kanatsız (417)
Peşe: Meslek, iş (417)
Peygam: Haber, mesaj (38)
Piyâle: Kase, kadeh (900)

R

R'ey: Fikir; Oy (985)
Râyic: Yaygın (794)
Rence katlanmak: Acıya katlanmak (792)
Rig: Taşlı kum (786)
Rüsva: Rezil (949)

S

Sagınc: Düşünce; Niyet (921)
Sanamak: Saymak (746)
Sançmak: Batırmak (195)
Sarbana: Öncü (148)
Sarih: Açıkça (842)
Sayan: Herkes (908)
Se'y: Çaba (829)
Senegi: Testi (849)
Serbar (olmak): Birine yük olmak (88)
Serderdân: Avare, boşu boşuna dolaşan
Sırga: Küpe (283)
Sipahi: Ordu mensubu; Komutanı (842)
Sümsük: Avare (326)
Sümük: Kemik (778)

Ş

Şatır: Ayak takımı (53)
Şerik: Ortak (830)
Şerm: Ayıp (894)
Şiven eylemek: Kıyamet koparmak (1039)
Şiyen: Ağıt, feryat (98)

T

Ta'et: İbadet (780)
Ta'ma: Tamah (630)
Tagyir: Değişim (468)
Tâmi: Tamah eden (934)

Tamlamak: Ölçmek (75)
Te'alluk: Bağlı (910)
Teh: Dip (900)
Tekebbür: Gurur, kendini beğenme (502)
Telesmek: Acele etmek (421)
Tike: Parça (398)
Tirmen: Şal (936)
Tiyak: Uyuşturucu (566)
Tonuz: Domuz (504)
Tûtiya: Far, sürme (1004)
Tünd: Süratli (474)

V

Vice gelmek: İşe yaramak (539)

Y

Yanşak: Geveze (15)
Yavuk: Yakın (1065)
Yöng: Yen (401)
Yumak: Yıkamak (1047)
Yünil: Hafif (89)

Z

Zarafet: İncelik (943)
Zarb: Vurmak (927)
Zây: Kaybetmek (829)
Zebûnlık: Rezillik (1057)
Zehlesi gedmek: Görmek istememek (701)

KAYNAKÇA

Acaroğlu, Türker; **Türk Atasözleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Aksan, Doğan; **Her Yönüyle Dil**, TDK Yayınları, Ankara 2007, C. III.

Aksoy, Ömer Asım; **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, C. I, TDK, Ankara 1984.

Aliyeva-Kengerli, Aybeniz; **Azerbaycan Folklor Kitabı**: Qaynaqları, Teşekkülü ve İnkişaf Merhaleleri, Doçentlik Tezi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Bakü 2011.

Altaylı, Seyfeddin; **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I, II**, M.E.B Yayınları, İstanbul 1994.

Bayat, Ali Haydar; "Önsöz", **Oğuzname (Emsâl-i Mehmedalî) XVI. yy.da Yazılmış Türk Atasözleri Kitabı**, Hazırlayan: Samed Alizade, Eklerle Yayına Hazırlayan: Ali Haydar Bayat, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.

Bulduk, Üçler; "**Dede Korkut, Oğuz Elleri ve Kafkaslar**,"

Çobanoğlu, Özkul; **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, AKMB Yayınları, Ankara 2004.

Doğan, Enfel; Özkan, Mustafa; **Türkçe Cümle Bilgisi**, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, I. Baskı, Eskişehir, 2010.

Eker, Süer; **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Ofset, IV. Baskı, Ankara 2006.

Elçin, Şükrü; **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Eraslan, Kemal; "Manzum Oğuzname", **Türkiyat Mecmuası**, C. XVIII, 1973-75.

Ercilasun, Ahmet Bican; **Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, I. Baskı, Ankara 2004.

Ergan, Nevin Güngör; "**Türk Atasözü ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı**," http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php

Ergin, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı – 1**, TDK Yayınları, Ankara 2011.

Ergin, Muharrem; **Türk Dilbilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993.

Gül, Rıza; "Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları", **D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi** 10 (2008).

Gülensoy, Tuncer; **Türkçe El Kitabı**, Akçag Yayınları, Ankara 2000.

Gülsevin, Gürer; Boz, Erdogan; **Eski Anadolu Türkçesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004·

Hacıeminoğlu, Necmettin; **Karahanlı Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 2000.

Heyet, "Atasözü" mad., **Türkçe Sözlük**, TDK Basımevi, Ankara 1988.

Hüseyinov, Gaysa; ""Bir Sistem Olarak Eski Türk Edebiyatı ve Kâsgarlı Mahmud'un Dîvânü Lûgati't Türk Adlı Eseri", **Dîvânü Lûgati't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri**, TDK Yayınları, Ankara 1999.

Karahan, Leyla; “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, **Türk Dili Dergisi**, S. 583, (Temmuz 2000).

Karahan, Leyla; **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

Kavruk, Hasan; Salman, Ramazan; vd., **Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Malatya 2004.

Korkmaz, Zeynep; **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),** TDK, Ankara, 2003.

Mieder, Wolfgang; “The Proof of The Proverb is in the Probing – Alan Dundes as Pioneering Paremiologist”, s. 11,*www.folklore.ee/folklore/vol35/mieder.pdf*.

Mieder, Wolfgang; **Proverbs Speak Louder than Words: Folk Wisdom in, Art, Culture, Folklore, History, Literature, and Mass Media**, Peter Lang Publishing, New York 2008.

Oy, Aydın; **Tarih Boyunca Türk Atasözleri**, İstanbul 1972.

Ölmez, Mehmet; “Divanü Lugati’t-Türk’teki Atasözleri Üzerine”, **Türk Dili**, Kasım 2008, C: XCVI, s. 683, s. 534.

Özcan, Ali; “Kutadgu Bilig’deki Atasözleri ve Hikmetler”, **Erciyes** 7, Temmuz 1984.

Şahin, Hatiçe; **Eski Anadolu Türkçesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

Topaloğlu, Ahmet; **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.

Zülfikar,Hamza;, “Girişik Cümle” Sorunu*”,* **Türk Dili**, S. 522., 1995.

II. BÖLÜM

EKLER

EK: I

METİN

1.. Allah allah démyince işler olmaz.
2.. İş oldur Allah oñara, söz oldur yerin ala.
3.. At yügürür, er ögünür.
4.. Arẖalı köpek ḳurt basar.
5.. El ele ovarsan ses çıḳar.
6.. Osturmamuş iy çıḳmaz.
7.. Oġlan évinde toydur, ḳızın évinde ẖaber yoẖ.
8.. Oha var daġa mindirür, oha var daġdan éndürür.
9.. Acuġun dévlete żararı vardur.
10.. Év sözsüz, gör azapsız olmaz.
11.. Oġul fer olar, ata malun neyler.
12.. (s. 3) Ulular sözüne baẖmayan uluya uluya ḳalur.
13.. İl atan daş uzaġa düşer.
14.. Éşşegi yavaş gören ḳuşa biner.
15.. Ata malı uşaġı yanşaḳ éyler.
16.. Az aġrı asan ölüm.
17.. Uzun sözün ḳısası.
18.. Oġul atadan görmeyince sofra salmaz.
19.. Özüñ yorulanda yoldaşıñı ölmiş bil.
20.. Er olan caymaz.
21.. Et ne ḳadar aruġ olsa ekmek üstedür.
22.. Aġ yarma ḳara gün içündür.
23.. Ucuz etiñ şorbası olmaz.
24.. Ala ḳarġada alumım olsun ala bilmesem ölümim olsun.
25.. İgide iḫtiyat şarttır.
26.. Arzu ayıp olmaz!
27.. İnsan dilleşe dilleşe, hayvan ilişe ilişe.

28.. Acuġ dévletüñ göridür.

29.. Ürken ne ķadar uzun olsa doġanaķdan kéçer.

30.. Ekmeyen başaķ derer.

31.. İt dişi toñuz derisi av yéteniñdür!

32.. İlanı ẖoş dil ilen delükden! çıẖarmaķ olur.

33.. Acı işletme toẖı tepretme.

34.. Obalarda yalġuz ķalan igit basıncaķ olur.

35.. Ayıñ on beşi ķaranķu ise on beşi aydunlıķdur.

36.. Erenler kéçenden kéçipdür.

37.. Er olan ķalmaz.

38.. (s. 4) Éşşek peyġam ilen su içmez.

39.. Élçiye ölüm yoẖdur.

40.. Éşşek ölümi yoncadan.

41.. Öküzüñ ķaşķasını.

42.. Ölü malını ürkenleseñ durmaz.

43.. Acıġ andı and olmaz.

44.. İl saẖlayanıñ ilçe ‘aķlı olur, iv saẖlayanıñ ivçe.

45.. Oñatsız! Olanda burun suyı göze damar.

46.. İşşek gétdi ķuyruķ getüre ķulaġın üste ķoydı.

47.. Aşaķadan yuẖaru gelende ẖayır olmaz.

48.. İşşegim ölme yonca bitinçe.

49.. El ele, köñül haķķa.

50.. İnanmagil dostuña, saman teper postuña.

51.. İl ilen gelen ķara gün bayramdur.

52.. Acıñ imanı olmaz.

53.. Adam eblehi şatır olur, it eblehi tazı.

54.. Aruķluķ ‘ayıb olmaz.

55.. Ekmegin yalķuz yiyen tayın dişilen dutar.

56.. El eli yuyar, el dönüp yüzi yuyar.

57.. Aşpezden küsen evine aç gider.

58.. Et! Yi at min et koç!..

59.. Almaķ ‘ayıbdur virmek hüner.

60.. El ilen açılan dügüni dişe salma.

61.. Üz üzden utanur.

62.. Öli ḳabirden girü ḳayıtmaz.

63.. Elün yağlıdur sürt başuva.

64.. At minenini tanur.

65.. Ucuz etün şorbası olmaz.

66.. Özün yorulanda yoldaşun ölmiş bil.

67.. Élden ḳalan min il ḳalar.

68.. Ürek yağınça gözün ..!

69.. Az ağrı …olur.

70.. Az yé bir nöker tut.

71.. (s. 5) İgide üç nesne hünerdür; açup oẖumaḳ; üzüp kiçmek; atup urmaḳ.

72.. Az ye bir nöker tut.

73.. At tepügin at götürür.

74.. İller miñ yaşar, bigler yüz.

75.. On tamla bir biç.

76.. Az giy ki çoḳ yiyesen.

77.. Azacuḳ aşum, ağrımaz başum.

78.. Arpa eken buġda götürmez.

79.. Ekmeyen biçmez.

80.. İşşege minmek bir ‘ayıb düşmek iki ‘ayıb.

81.. Éyleyen ḳurtulur, diyen ḳurtulmaz.

82.. İlan öz egrisin görmez.

83.. İlanıñ ağına da la’net ḳarasına da.

84.. İraġ yerüñ dögmecin hola ilen dögerler.

85.. Oñatsız olanda paluda diş sındırur.

86.. Él ilen diren yıẖılmaz.

87.. Él ilen her ne virseñ o saña gelür.

88.. İgidi ġurbet öldürür, deveni serbar.

89.. Ağır geldi, yüñil ḳalẖar.

90.. Él delüsin çöle atmaz.

91.. İt ayaġın kervandan kim keser.

92.. Adam var ḳal ilen ḳol yapar, adam var aḳça ilen yol yapar.!!!

93.. Erk var güçden artuḳdur.

94.. (s. 6) Ayrulıḳ ölümdür.
95.. Ayunıñ oyunı amrud üstedür.
96.. İsteyen bular.
97.. Ölüm ḳaş ilen göz arasındadur.
98.. Aġza dad, ḳarına şiyen!?
99.. Alıcı ḳuşa ne vatan!
100.. Oġrı olan öz évin yıẖar.
101.. Oġrı anası kâh döş yayar, kâh döşüne urar.
102.. Er olan méydanda gerek.
103.. İki el bir baş içündür.
104.. Éşşegi minmek gerek ata yetince.
105.. Éşşek siken çıḳartdı gören alalıḳ delisin!!
106.. Emek itmez.
107.. İt hürer kervan kéçer.
108.. Aylılıḳ kezlıḳdur!!!
109.. Añlamaz añlamazdur ḳulaġın da kesesen.
110.. Ay benimle olsun yulduzdan ne bâk.
111.. İt ekmekden ḳaçmaz.
112.. Açuḳ aġız boş ḳalmaz.
113.. Egri düşmen dost olmaz.
114.. Eski panbuḳ bez olmaz.
115.. Ot köki üste biter.
116.. Ere yétmek var, basup ötmek yoẖdur.
117.. El eli tutar.
118.. Az azı tapar.
119.. Öküzlüye gün borç virürler.
120.. El elden ersgün olur.!!
121.. Adam var can tayıdur.
122.. (s. 7) İlan yulduz görmeyince ölmez.
123.. At yorulanda iyesine tepük atar.
124.. Ata doġrayıp oġul yiyüpdür.
125.. Aġaç ne ḳadar bar getürür, başı alçaḳdadur.
126.. Adam var héçe degmez.

127.. İgit gerek aḳasınıñ ḳulluġunda dosta dost ola, dümene amac.

128.. Ortaḳlu ḳazan ḳaynamaz.

129.. Öz éyleduġuñ gören özge ‘aybına baẖıcı olmaz.

130.. Éyle dirilmek gerek ki, ölmek ola.

131.. Ölü yiye yiye diriye dadanur.

132.. Özge ata minen tez düşer.

133.. Ölmek ölmekdir, ẖırıllamaḳ nedir.

134.. Ölmek var dönmek yoẖdur.

135.. İt demürçi dükânından ne aparur.

136.. Anasına baẖ ḳızın al, ḳıraġına baẖ bezin al.

137.. Asıl az-maz! Yaġ aymaz.!!!

138.. İt ḳursağı yaġ götürmez.

139.. At ele geler, meydan ele girmez.

140.. Atı meydan tanur.

141.. İti urarsan iyesine ḳısılur.

142.. İşiden aġır gerek.!!

143.. Az işden çoḳ iş törer.

144.. İnanma beglere, dayanma söye.!!

145.. El aġza yaman saġnamaz.

146.. Eşşgiñ boynuzu çıḳmaz, özüni ḳoduḳ çaḳlar.

147.. Ala ḳarḳa çoḳ bildüginden duzaġa düşer.

148.. [s. 8] Acanda çobana yétiş, yorulanda sarbana.

149.. Et yiyen ḳuşun dimdügi egri olur.

150.. Akçasına ḳıyan yiyer boranı.

151.. Egri eglenüp doġrı danışmaḳ gerek.

152.. Oġrıya and buyurdılar, ivine muştuluḳçu gönderdi.

153.. Uşaḳ aġlamayınca süd virmezler.

154.. Anḳıran éşşegiñ başına urarlar.

155.. Éşşegi süren ḳabahatına ḳatlanur.

156.. İşşegi işe dutmaz odundan, sudan éyler.

157.. İşşek éşşegi borç ḳaşur.

158.. Arẖalu köpek ḳurt basar.

159.. İş tedbir ilen gerek.

160.. Oẖ yaydan çıḳandan soñra péşmanlıḳ fayda virmez.
161.. Adam ondur, doḳġuzı dondur.
162.. Öküz nale çekmekden ḳañlu sızıldar.
163.. İv buzavı öküz olmaz.
164.. İyesin itine sümük atar.
165.. Ögéyiñ devletlü olsa öz évin abad éyler.
166.. İt ekmege uşaḳ muhabbete.
167.. Eblehde söz eglenmez.
168.. İt it ilen suvaşur, ḳurdı bile ḳavar.!!!
169.. İtgiçi anası ḳoyının arar.
170.. İtgiçiniñ acısı dabandan çıḳar.
171.. (s. 9) Ağız yimeyince yüz utanmaz.
172.. Atadan mal ḳalmasa oğul néylesün.
173.. Artuḳ tama'h baş yarar.
174.. At ilen ḳatır tepişür aralıḳda işşek ölür.
175.. Er olan soñın gözler.
176.. Az çoḳ yanına gider.
177.. İt ne yiyer onı ḳusar.
178.. Evvelde aẖır gözlemek gerek.
179.. İgne işin çuvalduz bilmez.
180.. İşşek işşekden ḳalsa ya burnı ya ḳulağı.
181.. Azarlıḳ olsun bizarlıḳ olmasın.
182.. Oġul ata ölmeyince ata ḳadrin bilmez.
183.. Egrinüñ meydanı olmaz.
184.. İntizarluya söhbet haramdur.
185.. Öküzüñ yönsüzi küten arzular; igidiñ yönsüzi vatan arzular.
186.. Éyle yirde eglen ki altuña su çıḳmasun.
187.. Açuḳ ağız ac ḳalmaz.
188.. Odunçı gözi gümçide olur.
189.. Oẖı atar, yayı gizler.
190.. Erkek sığır melemez.
191.. Öz ‘aybın gören özgiye ‘tane urmaz.
192.. Enseden atan topuġa deger.

193.. İgne sapla, ocın dük, soñra peşiman olma.

194.. Ekmegi ekmekçiye, bir ekmek de üstelik.

195.. Özüñe bir igne (s. 10) sanç, özgiye bir çuvalduz.

196.. Almanı göge atdiñ yere gelinçe Allah kerimdür.

197.. Ebleh odur dünya içün ġam yéyir, kim bilür ki kim ḳazana kim yiye.

198.. Uman yérden küserler.

199.. İt it ilen savaşanda barışıḳ yérin ḳoyar.

200.. Aġrıyan dişi çekmek gerek.

201.. Aġacıñ ḳurdı özünden törer.

202.. El eli yuvar, el de yüzi yuvar.

203.. Anduva inanuram, ḫoruzun da ḳuyruġı görünür.

204.. İl ile dayandı ḳılı ḳılı indi oyandı.

205.. Ayınun bin bir oyunı var bir amrud üste.

206.. Ad ilen işler kişi, bir pula degmez adsız kişi.

207.. Erinden variydi, birinden de ḳarşiydi.

208.. Aş duz ilen, duz dad ilen.

209.. Artuḳ ḫarc iv yıḫar.

210.. İgidiñ cevheri uşaḳlıḳda bellü olur.

211.. İle viren ögeydi, özüñ dutsañ yig idi.

212.. El ilen ḳabaġ açuḳ gerek.

213.. Acdan ḫéyir gelmez.

214.. İl içün aġlayan gözden olur.

215.. İvden çıḳan ḳız çıḳadan baḫar.

216.. Ölen inek südlü olur.

217.. Arunıñ zehrin görmeyen balın ḳadrin bilmez.

218.. Ayaġlu büdrer, dillü yañalur.

219.. İt hüre hüre özine ḳurt getürer.

220.. Az ilen çoḫuñ oyunı olmaz.

221.. İki tülki bir aslana beraberdür.

222.. Otuz iki [s. 11] dişden çıḫan ordalıḳa yayılur.

223.. Ayaġı nerdibana bir bir ḳoyarlar.

224.. Özge, özge itigin bereleye bereleye gezer.

225.. Oynaşına ümid baġlayan ersiz ḳalur.

226.. İller köçer, dağlar ḳalur.

227.. Ucalıḳ alçaḳlıdadur.

228.. Er ivi edeb ivi.

229.. Ölüniñ dirisi gerek.

230.. Oğrı güçlü olsa iv iyesin dutar.

231.. İki ẖonaẖlu naşta ḳalur.

232.. İki olan, üç olur.

233.. Éşek işler, at yiyer.

234.. İnsanda kerem gerek haḳiḳet.

235.. İlanı özge eliylen dutmaḳ olmaz.

236.. İl ḳarışmış, töresi ḳarışmamış.

237.. İgid ölür, adı ḳalur.

238.. İlan sancan alaca ipden ḳo(r)ẖar.

239.. Üzülmeyence düzülmez.

240.. Egin gidügin istemese, boġaz yidügin ister.

241.. İşek palçıḳa batanda iyesinden güclü olmaz.

242.. İnsaf din yarısıdur.

243.. Utananıñ oğlı olmaz.

244.. At murdardur, dive pak.

245.. Almaḳ yaẖşıdur, vimek ḳarın ağrısı.

246.. Abdal ne bilür pişti.!

247.. [s. 12] Ata-ana ölümi oġula mirasdur.

248.. Ac ḳatuḳ istemez, yuẖu yasduḳ.

249.. Az söyle, çoẖ éşit.

250.. Öz başım bezemişdim, toyda gelin başı ḳalmışdı.

251.. Özüne azar, özgeye rahat yetüren ol.

252.. Aslan gücüne tülki néylesün?

253.. Özüne istemeyeni, özgeye isteme!

254.. Öz sirrin özüne saẖla ki, özge saẖlamaz.

255.. Éşşegin ḳayım bağla, tanrıya tapşur.

256.. Almazu saẖla, demür zinhar, saman zinhar saman.

257.. At çapduğun senün olsun, ırḳaşına berk yapuş.

258.. Ördegini esirgeme ḳaludan.

259.. Adam altdan söz, ḳazan altdan köz.

260.. Özü düşen ağlamaz.

261.. Ağlamayana emcek yoẖdur.

262.. Aruḳluḳdan yuvaşdur.

263.. Açılmamış süfrenün eybi olmaz.

264.. Eyri ağaç döngesine.

265.. Élden ḳalan elli gün ḳalar.

266.. Anlayan bir herfden anlar.

267.. İtüren bulmayupdur.

268.. Oğrı-oğrı, yoldaşilen dost-doğru.

269.. [s. 13] Uşaḳ ezizdür, terbiye andan eziz.

270.. Ölüm farzdür ḳonşulara.

271.. Ölü vesiyyeti dutulmaz, dedugi özüne ḳalur.

272.. Ev ayranı acı olur.

273.. Éşşegi ya oduna isterler, ya suya.

274.. Adım-dadım.

275.. Ölü bir gün, şiveni bir gün.

276.. Uzun sözün ḳıssası, gelin seni sevmişem.

277.. Ata buğda ilen dolduran damı, oğul samanıylan dolduramaz.

278.. İlan ḳonşısına degmez.

279.. At ölende itlerün bayramı olur.

280.. Üz üzden utanur.

281.. İki dövletli savaşur, ortada kasıbın siki sınar.

282.. İt itlerle savaşdı, tülkiye gireve düşdi.

283.. İtin ḳulağın kesersen, sırġa olur.

284.. Er eri yoldaşlıḳda, ev evi ḳonşılıḳda.

285.. Ot gedür bayır ḳalur, su gedir ḳayır ḳalur.

286.. Od ilen oyun olmaz.

287.. Od ilen suya ḳarşu durmaḳ olmaz.

288.. Er ḳazancın ayru yemez.

289.. İt derisin dabbaġ götürmez.

290.. El yaylaġa dayandı, ḳırḳıl imdi oyandı.

291.. İt iyesi ḳapusunda gücli olur.

292.. Atlas ne ḳeder köhne olsa da, pataba olmaz.

293.. Et ilen dırnaḳ arasına giren çürür çıẖar.

294.. Özi içün umac ava bilmez, özge içün erişte keser.

295.. [s. 14] Öz gözünde tiri görmez, özge gözünde çöpi görer.

296.. Almaḳ aldatmaḳdur, vérmek merdlik.

297.. İt iyesine hürmek eyib olmaz.

298.. İt itün ḳuyruğı dibin iylemese, gücün bilmez.

299.. Evvel yoldaş, andan yol.

300.. Uc év köçende, orta év uc olur.

301.. Ot serpede ḳalur, mal berkde.

302.. İlana yumşaḳ déyüb el vurma!

303.. Ağladan ḳatda eglen, güldürenḳatda eglenme.

304.. İt ite tevözö éyler.

305.. Anası çıẖan ağaca, ḳızı budaḳ budaḳ gezer.

306.. Özge özge canından oẖ çekende, sayar li palçıḳdan çekdi.

307.. Uşağı buyur, ardınca yügür.

308.. Évün malın derc éyle, ona göre borc éyle.

309.. Ac tavuḳ dişindé daru görer.

310.. Ac diril, şad diril.

311.. Esli almaḳ çetindür, saẖlamaḳ asan, bedelsi almaḳ asandur, saẖlamaḳ çetin.

312.. Az yéyib çoẖ vérmek gerek.

313.. Eslün itüren haramzadedür.

314.. Özge ġemine şad olmamaḳ gerek.

315.. [s. 15] İştansızın dişine béş arşun béz girer.

316.. Ağır eglen ki, batman gelesen.

317.. İşlemege erinen yémege hasret olur.

318.. İki éşşeg – bir kavran, iki övret – bir divan.

319.. Uran oğul ataya baẖmaz.

320.. Ağbirçeklü sınduran ḳapunun sesi çıẖmaz.

321.. Ata-ata kamandar, göre göre gözçi.

322.. Ölmesen ḳocalursan.

323.. Utanmaz üzden ḳara ne var?

324.. At doġan güni atdur, oğul doġan güni oğul.

325.. Aġlamaķ da könül ẖoşluġı ilendür.

326.. Oġrı it oġrılıġun terk étse, sümsüklügün terk étmez.

327.. Él delü olsa mollaya geder, molla delü olsa kime géder?

328.. Oġurluķ éyle, insafın elden ķoyma.

329.. Evvel ustad, andan iş.

330.. Él élin örtügi olur.

331.. İller kéçür, aylar dolanur, ķuş bir kere bir budaġa düşür.

332.. Uşaġa yoldaş olma, sen yıẖılsan güler, özü yıẖılsa aġlar.

333.. Eli armuda yétmez, atası ẖéyrine baġışlar.

334.. Év hesabıylan bazar hésabı dürüst gelmez.

335.. [s. 16] Az yéyen rahat görer, çoẖ yéyen cerahet.

336.. Özge oġlı kimseye oġul olmaz.

337.. İki kedbanu arasında év süpürülmemiş ķalur.

338.. (Bâb-i Be)

339.. Bal dutan barmaķ yalar.

340.. Butsan musahebet götürmez.

341.. Bir ata ķırẖ oġulı saẖlar, ķırẖ oġul bir atanı saẖlaya bilmez.

342.. Biķerez söz daşdan kéçer.

343.. Paẖıl çöregin yémek ġem getürür.

344.. Böyük başun böyük belası olur.

345.. Bereket hereketdedür.

346.. Boşdan bir çıẖar, berkden iki.

347.. Bir dé, bir éşit.

348.. Burnı yüzden götürmek olmaz.

349.. Böyüklerde güc olur, yalan olmaz.

350.. Bir başa iki yumruķ gücdür.

351.. Beli diyen bend olur.

352.. Böyükler sözi daş kertügidir.

353.. Bir çıraġ ki, heķķden yana, yaġı néyler, yaġı néyler!

354.. Bu cür yém handandır, bu yatan günden?

355.. Béş barmaķ ten olmaz.

356.. Boş dutan berk yéyer.

357.. Bunda yatar, handa hürer.

358.. Batil batili keser, haḳḳ ikisin de.

359.. Bir elden seda çıẖmaz.

360.. Bir bidövletün yüz dövletlüce güci olur.

361.. [s. 17] Bal ilen duz acısın çekmeyen er dégil.

362.. Bıçaḳ öz ḳının kesmez.

363.. Bünyadsuz bina süst olur.

364.. Beg dédügin ne, begenmedügin ne?

365.. Böyükler ilen ekilen ẖiyar egri biter.

366.. Böyügin tanımayan, şükrisin tanımaz.

367.. Bidöv at arpasın arturar.

368.. Borc igidi erider.

369.. Baẖmaḳ var dilemekden artuḳdur.

370.. Borclu borclunun sağlığın ister.

371.. Başun kesübdür, saḳḳalın tarar.

372.. P…na göre ad dad ilen.

373.. Bir yédügin bilmeyen, min yédügin bilmez.

374.. Bir arẖa ki su geldi, ümid var bir de gele.

375.. Başdakı başa gelür.

376.. Batillkden ise cefaluḳ.

377.. Boylaya-boylaya gez, derine düşmeyesen.

378.. Bir vérme, iki diler.

379.. Başına gelen başmaḳçu olur.

380.. Berḳ dutan, berk olur.

381.. Bedesl evvelinde vefa gösterür, sonunda cefa.

382.. Bir ḳul iki ağaya ḳulluḳ éyleye bilmez.

383.. Bir eli ki kesmek olmaz, öpüb başa ḳoymaḳ gerek.

384.. Balıḳ istemeyen ḳuyruğundan dutar.

385.. Bir başa bir börkden artuḳ baş ağrıdar.

386.. [s. 18] Bir ḳarına iki minnet götürmek olmaz.

387.. Bir de çönge olub, “cüfte gédecegem”!bir vérmeyince iki almaḳ olmaz.

388.. Bugünki fürseti danlaya ḳoyma.

389.. Bir delü özi içün yüz ağıluca bilür.

390.. Bidöv at özüne ḳamçı yetürmez.

391.. Bulamac dana ķalsa dil ögrenür.

392.. Bugünki öpge danlakı ķuyruġundan yegdür.

393.. Baġayé balacuġı.

394.. Bu günün danlası var.

395.. Balidesinin balaside.

396.. Bulamaca ne bismillah.

397.. Balıġı haçan dutsan tazedür.

398.. Böyük tike boġaz yırtar.

399.. Bişmiş aşa su salmaķ olmaz.

400.. Böyüklük kerem ilendür.

401.. Baş sındı börk içinde, ķol sındı yöng içinde.

402.. Borcı iste, eline girmesün.

403.. Belaya sebr éden muradın tapar.

404.. Beg oldun baylıġı néylersen, bay oldun begligi néylersen.

405.. Başsız léşger basılķan olur.

406.. Bazar şeytan évidür.

407.. Baġ baġbanındur.

408.. Bal belasuz olmaz.

409.. [s. 19] Baḫan doġrı baḫmaķ gerek.

410.. Bir ele iki ķarpuz dutmaķ olmaz.

411.. Bir at sergerdânlıķ mayasıdur.

412.. Borclu gam deryasında üzer.

413.. Bablu babın tapmaķ gerek.

414.. Başı açuķın ķaçaġı börkçi dükanıdur.

415.. Buzav ķazuġda baġlu gerek.

416.. Babaya derd arturur.

417.. Persiz peşe haramdur.

418.. Barsız aġaç ma’rifetsiz adamdur.

419.. Bir başçı yüz işçiden artuķdur.

420.. Berk yerde ot ķalur.

421.. Bayluķa telesen yoḫsulluķa tez düşer.

422.. Bela dildendür.

423.. Baş ġovķalu gerek.

424.. Bazara pulsız giden göre imansız gider.

425.. Bir güniñ begligi de beglikdür.

426.. Buġda çöregi ḳarın deler.

427.. Balıḳ bilmese ḫalıḳ bilür.

428.. Pişigiñ burnı ete yetmeyende diyer itüpdür.

429.. Boḳçu ol gergi olma.!

430.. Baş yoldaşı yoḫddur, aş yoldaşı çoḫdur.

431.. Bir çiçek ilen yaz olmaz.

432.. Başmaḳ ayaġa dar olsa atmaḳ gerek.

433.. Baş mal ilen yaḫşıdur.!

434.. Başlu başın saḫlamasa namerddür.!

435.. [s. 20] Boyluyup kiçmek gerek.

436.. Bir ḳazandur, bir çömçe.

437.. Bir igidiñ payı iki igidi aç ḳoyar.

438.. Bir gün ḳalmış ise ḳış ḳışlıḳın éyler.

439.. Bir giceniñ ḳonaġı yüz giceniñ yüz aġluḳıdur.

440.. Beg viren atıñ dişine baḫmazlar.

441.. Bir delü bir daş ḳuyuya salsa yüz ‘âḳil çıḫarabilmez.

442.. Boynuz ḳoça yük olmaz.

443.. Bir danalu da olur, yüz danalu da.

444.. Bir büdreyen atıñ boynun urmazlar.!

445.. Tike aġızdan etege düşer.

446.. Bed asıldan yaḫşılıḳ ummaḳ olmaz.

447.. Buġda çöregi olmasa buġda diliñ olsun.

448.. Büyükler kini, dive kini.

449.. Bir don giymek gerek ki yamalıḳı tapıla.

450.. Bir iv adam yıḳılur, güç doġana düşer.

451.. Bezennem ḫatundan ḳorḫaram, bezenmenem aġadan.

452.. Beg-ilen erişen başdan olur, daġ ilen erişen maldan.

453.. Borç ilen çaḫır içen iki ḫumar çeker.

454.. Begleriñ bir eli od olur, bir eli su.

455.. Bacası egri ise tütüni [s. 21] düz çıḫmaz.

456.. Beg nazarından düşen haḳḳ nazarından düşer.

457.. Bahalıḳda çöregin esirgeyen uculuḳda yalḳuz ḳalur.

458.. (Bab-ı Pe)

459.. Pul daş arasındadur.

460.. Pul açan işi ḳılınc açmaz.

461.. Pul pulu ḳazanur.

462.. Pılov işgeneden yaḫşıdur.

463.. Peser menimdür, mafḫarini bilürem.

464.. Pillekânı bir bir çıḫ.

465.. Poḫa göre tezek.

466.. (Bab-ı Te)

467.. Tañrı taḳdirin bende pozabilmez.

468.. Taḳdir taġyir tapmaz.

469.. Taḳdire tedbir olmaz.

470.. Tennür ḳızḳın iken çöregi yapmaḳ gerek.

471.. Teleseyen pişmanlıḳ çeker.

472.. Tövbe tövbe örgenen göte ne tövbe.

473.. Tike ḳarın doyurmaz, muhabbet artırur.

474.. Tünd su körpi yıḫar.

475.. Tez yeriyen tez yıḫılur.

476.. Tülki tülkiligin sabit éylince derisi boġazına yıḳılur.

477.. Tülkini derisi içün ḳovarlar.

478.. Tiken eken gül götürmez.

479.. Tanınmaḳ afetdür.

480.. Tabutın özge çigninde görmeyen ölümine inanmaz.

481.. Tevekkül rahatlıḳdur.

482.. Tamlayup biçmek gerek.

483.. Tükürdügin kimse yalamaz.

484.. Tikmek erlikdür.!

485.. Tikesin yalḳuz yiyen tayın dişi ile dutar.

486.. Tökülen dolmaz.

487.. Taze lezzetlü olur.

488.. Taḫmamış iken şaḳḳıldar.!

489.. Tañrı yedi [s. 22]yaşara virdügini yitmiş yaşara virmeyüpdür.

490.. Tez devlet başa gétmez.

491.. Tay tuşdan ḳalmaḳ olmaz.

492.. Tazınıñ iyesi var ise dovşanıñ da tañrısı var.

493.. Tikene ḳarşu niçün aẖarsan.

494.. Telesmek şeytandandur.

495.. Telesen terse sıçar.

496.. Tülki tülkiye buyurdu, tülki de ḳuyruġuna buyurdu.

497.. Çaḳal var güden çıḳarur, ḳurdıñ adı bed-nâmdur.!

498.. Tañrısız yerde ol, böyüksiz yerde olma.

499.. Tulanıñ eblehi odur ki, dutduḳın ḳoya ḳaçana yügüre.

500.. Tatıñ gelişi, Türk'in görüşü.

501.. Tat ata mindi, tañrısın unutdı.

502.. Tekebbür tarcıḳ almaz.

503.. Tez aşina tez kesilen olur.

504.. Toñuz toñuzı kesmez.

505.. Allah/Tarı bir yandan baġlasa bir yandan açar.

506.. Toñuzı palçıḳda iken.

507.. Terazunıñ başı aġır tarafa meyil éyler.

508.. Toẖıñ acdan ne ẖaberi var.

509.. Teni tenden ayırmaḳ olur, göñli göñülden ayırmaḳ olmaz.

510.. Tañrı ḳarıyanı peyġamber [s. 23] 'asa ilen döger.

511.. Tordan ürken ḳuş den ile yuvaşmaz.

512.. Tañrı viren devleti bende ala bilmez.

513.. Tañrı ac ideni bende doyura bilmez.

514.. Tike dostı dâim küsülü olur.

515.. Tañrı dergâhında adamıñ adamı gerek.

516.. Bab-ı Sin

517.. Serçe bülbül sedâsın virmez.

518.. Bab-el Cim

519.. Çoẖı Allah'dan istemek gerek.

520.. Cömerd elin dutan nâmerddür.

521.. Can virmeyen canana yétmez.

522.. Câhilde söz eglenmez, günbedde ḳoz.

523.. Cefa görmeyen rahat görmez.

524.. Çalasıya gelen çanaḳın götüne ḳısmayupdur.

525.. Cehd ilen bir işte bulun, senlü de olur sensiz de.

526.. Çaruġında esirgeyen dolaġında tapar.

527.. Vicdanı çuvala ḳoymaḳ olmaz.

528.. Çe bir el ilen iki ur, çe iki el ilen bir.

529.. Cim cim déyince cemal dimek gerek.

530.. Cergeden çıḳmaḳ olmaz.

531.. Çömlekde et ḳalmadı, çuḳundur baş ḳovzadı.

532.. {Çaḳurram ilden ‘ayıb, çaḳurmaram it iyyeti.!

533.. Çölün daşı, çölün ḳuşı.

534.. Çerçeve déyir c.r.t bizi gice görende.!

535.. Cıdanı oġurlayan yerin bilür.

536.. Çalışmaḳ taḳdir ḳabaġında bi-semeredür.}

537.. Çarḫıñ gerdişinden ġâfil [s. 24]olmamaḳ gerek.

538.. Çobanıñ göñlü olsa erkeçden penir dutar.

539.. Çürüklük vice gelmez.

540.. Çölmek çölmge ḳara didi, saç-yaġ utanduġından tannura düşdi.

541.. Çoḳ doġrı var ki yalan ondan yigdür.

542.. Çoḳ söz ḳurana yaraşur.

543.. Çoḳ söz var ki iyesine düşmendür.

544.. Çıḫmaḳıñ düşmegi var.

545.. Çabalamaḳ fayda virmez.

546.. Canında olmasa candarlamaḳ néylesün.!

547.. Çim sél (öñin) erken dutmaz.!

548.. Cübbe cevşen ḳaza oḫın saḫlamaz.

549.. Cıdan oġurlayan yerin éyler.!

550.. Cehd çaruḳ yırtar, çomaḳ çorluya deger.

551.. Çiraġ öz dibine ışıḳ virmez.

552.. Çibin murdar degil, göñül bulandurur.

553.. Cuhut ekmegin yi, Ermeni ivinde yat.

554.. Çapar yorġa olupdur, gördügiñ kör at degil.

555.. Cüceye beglik virdiler anasın işege mindürdi.

556.. Çoḳluḳ poẖluḳ.

557.. [s. 25] Derin baturdı.!

558.. Cüceni güz sayarlar.

559.. Çal poladı, çağır haḳḳı.

560.. Çölmege vire vire çıḳar ḳazan bahası.

561.. Çekişmeyince berkişmez.

562.. Çubuḳ yaş iken egmek gerek.

563.. Çırağa bir ḳaç piy yüz öpüşden artuḳdur.

564.. Çoban sovḳatı suluḳdur.!

565.. Çaẖmaḳ olmayınca daş od virmez.

566.. Çaẖır içen malın yiyer, beng yiyen aḳlın yiyer, tiryak yiyen ‘ömrin.

567.. Cömerd eli darluḳa düşmesün.

568.. Namerd mal iyesi olmasın.

569.. Camış balağın görende anḳırur.

570.. Çaẖırı keçiye verseñ ḳurda dad diler.!

571.. Çoḳ yaşayan çoḳ bilmez, çoḳ yer gezen çoḳ bilür.

572.. Cennet ele girmese cehenneme şükür.

573.. Çüründü aşı ḳarın doyırmaz.

574.. Cüce hemişe inde ḳalmaz.

575.. Candur çeker, ḳandur ḳaynar.

576.. Çiyne, tükür yoldaşından ḳalma.

577.. (Babel-Ha)

578.. Haḳḳıñ virdügine şükr itmek ni’met arturur.

579.. [s. 26] Ḥacı hacını Mekke’de, Kürd Kürd’i degirmanda.

580.. Ḥaram ḥalalı aparur.

581.. Ḥelalzade dayıya çeker.

582.. Ḥâmâma giren terlemeyince çıẖmaz.

583.. Ḥelva dimek ilen ağız şirin olmaz.

584.. Ḥekim oldur ki başına gelmiş ola.

585.. Ḥal bilen kâmildür.

586.. Ḥaddinden öten ziyân çeker.

587.. Ḥaramzade ‘éyib göricidür.

588.. Ḥasûd özge içün od éyler, özin yandurur.

589.. Ḥasûdıñ yeri-damı.
590.. Ḥaḳikat itde olur.!
591.. Ḥavla bişürmek asandur, yaġ ile balı gerek.
592.. Ḥazıra şah dimek gerek.
593.. Ḥörmet her kişiniñ öz elindedür.
594.. Ḥéyfi düşmene ḳoymaḳ namerdlikdür.
595.. Ḥaḳḳ insaf içündedür.
596.. Ḥökm ḳılıcı kesgün olur.
597.. Ḥikmetsiz héç iş olmaz.
598.. Ḥelal ḥesab, haram ‘azab.
599.. Ḥazır oġlan babası.
600.. Ḥelal incelür, üzülmez.
601.. Ḥaça mıẖ yere gitmez.
602.. Ḥaḳḳ başı aġır olur.
603.. Ḥaḳdan kiçmek olmaz.
604.. Ḥaramıñ bereketi olmaz.
605.. [Ḥasarsız baġun meyvesi ḳalmaz.
606.. Ḥazıra aşıḳdur, ġayıba gülbank.
607.. Haḳ söz acı olur.
608.. Ḥalvacı ḳızı daẖı şirin.
609.. Ḥelalzade barışdurur, ḥaramzade virüşdürür.!
610.. Ḥikmetden su’al yoẖdur.
611.. Ḥesab dinar ilen, baġış ẖalvar ilen.
612.. Ḥesap bilmiresn ya götün çubuḳ girmeyüp.!
613.. Ḥareket senden, bereket Allah’dan.
614.. Ḥéyvan iyleşe iyleşe, insan dilleşe dilleşe.
615.. Ḥavlaya duz ḳatmazlar.
616.. [s. 27] Ḥayasıza selam vir, öt.
617.. Ḥaḳ gelsün, na-haḳ gelmesün.
618.. Ceng ilen aġu yalayan olmaz.!
619.. Ḥarama batdıñ keşküliñ doldur.
620.. Ḥalvadan ötürü tütün cefasın çekmek olur.
621.. [Bab-i ẖa]

622.. Ḫéyir (i)ste ķoşuña ḫéyir gelür ķarşıña.

623.. Ḫuyın bilmedügiñ atıñ ardına kiçme.

624.. Ḫeta insandan çıḫar.

625.. Ḫâyin iki dünyanıñ merdûdidür.

626.. Ḫoşlıķı zeḥmet virür.

627.. Ḥırs ilen çuvala girmek olmaz.

628.. Ḫerâb olmasa abad olmaz.

629.. Ḫeste sayıķlar.

630.. Ḫârluķ ta’madadur.

631.. Ḫermeniñ sonı abdallarıñdur.

632.. Ḫâtır ķalsun, göñil ķalmasun.

633.. Ḫûblarda vefâ olmaz.

634.. Ḫesteye yuḫu şifâdür.

635.. Ḫéyir di, ḫéyir tapasan.

636.. Ḫeber almaķ ‘éyib olmaz.

637.. Ḫunḫa göñlinden giçmeyen, méhman göñlinden géçer.

638.. Ḫunḫa ḫunḫa ḥesâbın öz göñlinde éyler.

639.. Ḫéyirlüye çörek borc virürler.

640.. Ḫelķ dilinden ķurtulmaķ olmaz.

641.. [s. 28] …

642.. [Bâb-el Dal]

643.. Devlet ḥaķ cânibindedür.

644.. D’avacıñ ķâzi olsa, yarıcıñ Allah.!

645.. Düşmen seni daş ilen sen düşmeni aş ilen.

646.. Don kimiñdür, giyeniñ; at kimiñdür, mineniñ.

647.. Doġmış ay, doġranmış ķuyruķ.

648.. Devletlüden devlet-gerün muzirrat.!

649.. Dost olan ‘éyib görmez.

650.. Düşmeni haķir sayma.

651.. Devletlüye ne mal, bi-devlete ne hal.!

652.. Devlet geldi yat, devlet gétdi yat.!

653.. Deryaya ķatre néyler.

654.. Don her kimiñ endâmına gerek.

655.. Dünya yiyeniñdür.!

656.. Didârdan doymaķ olmaz.

657.. Daş daşa söküşür.

658.. Düşmeniñ dost olmaġı bir fırsat buluncadur.

659.. Daġarcuķ ekmegi ķarın doyurmaz.

660.. Dirlik birlikdedür.

661.. Dilençiniñ yüzi ķara olur, tobrası dolu.

662.. Düşmeniñ kiçigi belânıñ büyügidür.

663.. Derdsiz **[s. 29]** göñilde muhabbet yük açmaz.

664.. Dirini öldürmek olur, ölüni diriltmek olmaz.

665.. Dostluķa miñ adam azdur, düşmenlige bir adam çoḫ.

666.. Dibsizgile boş anbar.

667.. Diriye dirlik gerek.

668.. Dünya aḫiret mezr'esidür.

669.. Degirmenden den gider, oġul seniñ yañ gider.!

670.. Delüniñ 'aķıllusı utanur.

671.. Dirilik ġanimetdür.

672.. Dünya ķuyruġı dönmedendür.

673.. Dost ilen bazar, dostluġı pozar.

674.. Dive yoldı, üsden ġarbili al.!

675.. Demüri demür küreden çıḫarur.

676.. Daş düşdügi yerde aġırdur.

677.. Delüden doġrı ḫaber.

678.. Da'vañ yoḫsa mülk al, işiñ yoḫ ise degirmen sal.

679.. Delüniñ başına ya ayaġına.

680.. Düşmeniñ ķarıca ise ḫar bilme.

681.. Degirmen növbet ilen.

682.. Devletliniñ ķulı ol, bi-devletiñ oġlı olunca.

683.. [[Deli delini görende çomaķın dalda dutar.

684.. Dost dostun saluķın ister.

685.. Daş demire rast gelüp.

686.. Dama dama göl olur, dada dada héç.

687.. Doġrıluķ şah ķapusı.

688.. Derdlü digincek olur.

689.. Duran öküz yatan öküzün başına sıçar.

690.. Düz çörek, az çörek.

691.. Dilden dile yol olur.

692.. Demi dem getürür, ġamı ġam.

693.. Demir ḳapunun aġaç ḳapuya işi düşer.]]

694.. Dostıñ [s. 30] öñinden, düşmeniñ ardından.

695.. Derd viren derman virür.

696.. Delüklü muncıḳ yerde ḳalmaz.

697.. Dadanandansa ḳuduran yig.

698.. Deve yavuḳ otlar, uzaḳ gözler.

699.. Doġrı giden yol azmaz.

700.. Demi dem ilen görmek gerek.

701.. Dovşanıñ yügürdügin gördim etinden zehlem gétdi.

702.. Daġ ne ḳadar üce olsa üstinden yol aşar.

703.. Dem ġanimetdür.

704.. Dovşan yatduḳça segredür.

705.. Derya it aġzı ilen murdar olmaz.

706.. Daġlar evvelki daġlar.!

707.. Dost dostıñ eksigiñe ḳalmaz.

708.. Deriñ divarıñ ḳulaġı var.

709.. Divar binadan ḳaim olur.

710.. Dive öz ergisin bilmez.

711.. Dervişlik şeytanlıḳdur.

712.. Dünyadan kâm almaḳ olmaz.

713.. Dünya kimese ḳalmaz.

714.. Delü didi, ebleh inandı.

715.. Doġrı söz acı olur.

716.. Doġrılıḳ dost ḳapusı.

717.. Doġruya zeval yoḫdur.

718.. Delüye mal néylesün, gice ḳavat.

719.. [s. 31] Doġrı baḫ, doġrı al.

720.. Daġ daġa ḳavuşmaz, adam adama ḳavuşur.

721.. Dağ yerimese adam yerür.

722.. Dovşan derisi bir tepüge dözer.

723.. Dostdan yaman gelmez.

724.. Dostınñ saḳlıḳın ister.

725.. Degirmen bildügin éyler, çaḳçaḳ başın ağrıdur.

726.. Dama dama göl olur, dada dada yoḫ.

727.. Daş daşı sındurur.

728.. Devasız derdiñ dermanı arsızlıḳdur.

729.. Diş ilen dırnaḳ ilen yıḳup ağız ilen yemek gerek.

730.. Danacuḳ damın tanur.

731.. Doğrı diyeniñ yeri olmaz.

732.. Dana buzav yurdunda ḳalmaz.

733.. Demürçide buḫav olmaz.!

734.. Dil başıñ düşmenidür.

735.. Datlu söziñ datlu cevabı olur.

736.. Dive ölse derisi işege yükdür.

737.. Diveden düşüpdür, hüt-hütden düşmez.

738.. Dedelerden budur ögüt, degermeni öziñ yögüt.

739.. Dolu çanaḳı boş çanaḳa urmaḳ olmaz.

740.. Diveden böyük fil var.

741.. Düşmenden dostluḳ [s. 32] ummaḳ od ilen suyı bir yere yıḳmaḳdur.

742.. Dana alan dadanur.

743.. Doğan ḳısraḳ utansun.

744.. Degirmen iyesi deñlenmiş.

745.. Dağıtmayınca yığmaḳ olmaz.

746.. Delü yañıldı, tökdi sanadı.

747.. Divâneye ḳalem yoḫ.

748.. Dive gördügiñ yoḫ.

749.. Divâne yalḳuz gidüpdür.

750.. Degirmençiye acıḳ éyleyen çuvalın boş aparur.

751.. Danışıḳlu aş datlu olur.

752.. Dem düşende olma lal.

753.. Derd bir olsa derlemege ne gerek.!

754.. Dinsize imansız gerek.

755.. Döyanı aġac ilen götürürler.!

756.. Dam direk üste durar.

757.. Daġarcuḳluya növbet yoḳdur.

758.. Delü öküz gücin bilmez.

759.. Daş daşa sökense divar olur.

760.. Dost meni bir ḳoz ilen ansun, o da puç.

761.. Devlet istersen arẖa vir arẖa, bir olur Astana bir bâba.

762.. Duz derdinden buz yalar.

763.. Dadmaḳdur doymaḳ degil.

764.. Daş üste ekin olmaz.

765.. Daş degene bellü olur.

766.. Dögme kimseniñ [s. 33] ḳapusın, dögmesünler ḳapuñı.

767.. Derziye köç didiler, ignesin başına sancdı.

768.. Dünya malı dünyada ḳalur.

769.. Diyen çoḳdur, işiden uslu gerek.

770.. Degirmende den yoẖdur.

771.. Degirmençi ḳızın ere virdi, ard-unun da üstelük.!

772.. Divar egilen tarafa yıẖılur.

773.. Dive satan köşek alabilmez.

774.. Duman alçaḳdan ḳalẖar, ucanı gözler.

775.. Diyen ġâfil ise didüren ġâfil degil.

776.. Dive degilem iki yerden boġazlanam.

777.. Dünya bir ḳerarda ḳalmaz.

778.. Dilde sümük yoẖdur.

779.. [Bâb-el Zal]

780.. Zevḳsiz ta’et barsız aġaçdur.

781.. Zaẖiresin fikir éyleyen péşimânlıḳ çekmez.

782.. [Bâb-el Ra]

783.. Rıza ḳazaya (vireñ) virmek gerek.

784.. Reva görende meta’ı satmaḳ gerek.

785.. Rüşvet iş ḳayırandur.

786.. Rig baġlamaḳ düşmen ġanmaḳdur.

787.. Rahat dimemekdür.

788.. Raḳib ḳoynında gerek.

789.. Rızasız lokma boġazda ḳalur.

790.. Rüstem-i zaman olsañ düşmeni haḳir sanma.

791.. Ruzigâr intiġam ividür.

792.. [s. 34] Rence ḳatlanan gence yeter.

793.. Razı olan ġam yemez.

794.. Râyic aġçanıñ sınaġında ġamı olmaz.

795.. Ruzigârdan rahat ummaḳ olmaz.

796.. [Bâb-el Za]

797.. Zarlıḳ haḳ der-gâhına gerek.

798.. Zahmet çekmeyen rahat görmez.

799.. Zehri göz göre yimek olmaz.

800.. Zindana sabır éyleyen âẖır taẖta çıẖar.

801.. Zehir dost elinden şerbetdür.

802.. Zamane ilen düzelişen hemişe rahatdandur.

803.. Zekât malıñ hisarıdur.

804.. Zencir aslan içündür.

805.. Zer ilen zor işleri yola aparur.

806.. [Bâb-el Sin]

807.. Seherẖizlıḳ devlet nişânıdur.

808.. Suyı saza virmek gerek.

809.. Söz var ẖalḳ içinde, söz var ẖulk içinde.

810.. Saçı ölü üste keserler.

811.. Sürme ki çoẖ olsa hem ḳaşa hem göze.

812.. Saḳḳal ḳabası néylesün başda ‘aḳlı olmayana.

813.. Sen baġınıñ divarın çek, ḳarḳa abadan éyler.

814.. Süti daşana kömmek gerek.!

815.. Su alçaḳdan aẖar.

816.. Suyı susıza ekmegi aca.

817.. [s. 35] Saḳḳal yoẖdur, söz ötmez.

818.. Saman degil samanlıḳ seniñdür.

819.. Sevmek, sevişmek.

820.. Saḳḳal aġluġı ölüm bişrüpdür.!
821.. Sofra dolu gerek.
822.. Sehv adamdan düşer.
823.. Sen de sev seni seveni.
824.. Serdarsız leşker basılḳan olur.
825.. Su içen ḳuyıya daş salmaḳ olmaz.
826.. Sine daġlu gerek, serdar tedbirlü.
827.. Su ser-çeşmeden bulanur.
828.. Sınanmamışa göñül virmek olmaz.
829.. Se’y żâyi’ olmaz.
830.. Sebeb devlete şerikdür.
831.. Sebed sökülenden soñra fayda virmez.
832.. Sır saẖlamaḳ erlikdür.
833.. Sırrı faş éyleyen başınıñ düşmenidür.
834.. Sınuḳ baş börk içinde, sınuḳ ḳol yeñ içinde.!
835.. Sümük sınduran eti doyunca yiyer.
836.. Suvaşda barışıḳ yeri ḳoymaḳ gerek.
837.. Söz sözi getürür.
838.. Söz gümişden olsa dimemek ḳızıldandur.
839.. [s. 36] Su içinde ilan adama degmez.
840.. Su çuẖurda ḳalur.
841.. Sözi pişirüp dimek gerek.
842.. Sipahîye sarih söz tımardan artuḳdur.
843.. Saḳ baş yastuḳ götürmez.
844.. Suvaş arasında nirẖ keser.
845.. Sınuḳ el boyına yükdür.
846.. Serinden geçmeyen serdar olmaz.
847.. Sudan irelü şalvar çıẖarmaḳ olmaz.
848.. Sen aḳa, men aḳa, inekleri kim saḳa.
849.. Su senegi suda sınar.!
850.. Suvaş ginden baẖan asan gelür.
851.. Saġ başa saḳḳız yapuşdurur.
852.. Saḳḳal uzatmaḳ ilen kimse şéyẖ olmaz.

853.. Sen köse ile deġellıķ meñe degdi.!
854.. Suya batanıñ yaġışdan ne derdi var.
855.. Sefer faydası saġlıķdur.
856.. Séven séveni tapar.
857.. Savuġ ilen oyın olmaz.
858.. Selâmetliķ dil saẖlamaķdadur.
859.. Seniñki sende, menimki mende.
860.. Suvaşmak ite yaraşur.
861.. S’ay żâyi’dür baẖt yar olmasa.
862.. Siret surete üsgündür.
863.. [s. 37] Söz vaķtine çeker.
864.. Söziñ yañlışı olur, yalanı olmaz.
865.. Sınıķ elden perhiz gerek.
866.. Söz ile pulav olmaz, yaġ ilen dügi gerek.
867.. Sen yidügiñ bilmeseñ, men doġraduķum billem.
868.. Söz ulunıñdur, su kiçigiñ.
869.. Suyı deheneden savmaķ gerek.
870.. Suvaşda ķılıc, mua’melede aķça.
871.. Söz haķdan gelür.
872.. Süd ilen gelen sümük ilen çıẖar.
873.. Soġan yimeyüpsen, niçün acırsan.
874.. [Bâb-el Şin]
875.. Şah şah didügim öz canım içündür.
876.. Şer’ batini ķılıcdan keskin olur.
877.. Şem’ özi yanmayınca pervâneyi yandurmaz.
878.. Şeher her kimseniñ öz ividür.
879.. Şekersiz ķamış, ma’nisiz adama benzer.
880.. Şéyh uçmaz, müridler uçurur.
881.. Ferzendsiz adam, şaẖsız aġacdur.
882.. Şükür ni’met arturur.
883.. Şefķat böyüklerdendür.
884.. Şum ẖaberi yalķuya bıraẖmaķ gerek.
885.. Şahidini yalançı ıraķda ister.

886.. Şirin di, şirin işit.

887.. [s. 38] Şe'miñ yüzi ardı olmaz.

888.. Şer iş ḳala ḳala ẖéyire döner.

889.. Şefa haḳdḳndur.

890.. Şapalaḳ ilen yüz ḳızarmaz.

891.. Şikâyet yamanlıḳdur.

892.. Saylıḳına malın yidürmeyen kôrlıḳına yimek gerek.!

893.. Şer' kesen barmaḳ aẖmaz.

894.. Şeri'atde şerm olmaz.

895.. Şeytan ölmeyüpdür.

896.. Şer'den ayaġ dışra ḳoyan özini damuda görsün.

897.. Şer savan yalan, şer getürici gerçekden yigdür.

898.. Şirvan'da ḳurd az idi, biri de gemiden çıḳdı.

899.. Şirin 'ömri acılıḳ ilen kiçürmaḳ olmaz.

900.. [[Şefa piyâlenün tehinde olur.

901.. Şer démeyince ẖéyir gelmez.

902.. Şad olan ḳurdun aġzı açılmaz.

903.. Şah ilen şile pılov yémez.]]

904.. [Bâb-es Sad]

905.. Sabır éyleyen murada yéter.

906.. Sadıḳ Allah yarıdur.

907.. Sabrıñ aẖırı şirin olur.

908.. Sayan bahadır olmaz.

909.. Sabır muradlarıñ kilididür.

910.. Salavat güce te'alluḳdur.!

911.. Soñın gözlemeyen péşmanlıḳ çeker.

912.. Sonki péşmanlıḳ fayda virmez.

913.. Söhbeti yaḳıya salan er degil.!

914.. Sıdḳ dürüst gerek.

915.. Sabahıñ fikrin bugün.

916.. [s. 39] Sabır éyleyen ġoradan halva yéyer.

917.. Saġlıḳ sultanlıḳdur.

918.. Satup almaḳ gerek.

919.. Saçmayınca dermek olmaz.
920.. Söhbet yarsız haramdur.
921.. Saġınc ẖéyir gerek.
922.. Sefa saflıḳdadur.
923.. Sefil basılur, ẓâlim asılur.
924.. Soña ḳalan ögünsün.
925.. San'at ḳızıldur.
926.. Zarur nesne zarursız günde almaḳ gerek.!
927.. żarb Ali ilen ẖalḳ Muhammedî gerek.
928.. Zâmin el kise olur.
929.. Zâminlıḳıñ aẖırı péşmanlıḳdur.
930.. [Bâb-et Ta]
931.. Tama' aġacınıñ barı ẖ'arlıḳdur.
932.. Taleb yüzi savuġ olur.
933.. Tâlib olan tapar.
934.. Tâmi' tâbi' olur.
935.. [[Tas düşdi yastılandı.
936.. Tirmenün ne köhne ne tâzesi.
937.. Tas girüdedür.
938.. ..ün çöregi dizi üste olur.]]
939.. Tas sınsa yigdür, sesi çıẖınca.
940.. Tavuġ su içer, yuẖaru baẖar.
941.. Toẖuñ acdan ne ẖaberivar.
942.. [Bâb-ez Za]
943.. Zarafet incige yéter.
944.. ẓülmiñ bünyadı olmaz.
945.. ẓülüm ilen yapulan yapu téz ẖarâb olur.
946.. ẓülmiñ aẖırı aydınlıḳdur.
947.. ẓâlimiñ hüneri olmaz.
948.. [Bâb-el 'Ayn]
949.. [s. 40]'Âşiḳlıḳ rüsvâlıḳdur.
950.. 'Âlim 'élmine 'amel éyleyen gerek.
951.. 'Am söhbeti bed-nâmlıḳdur.

952.. ‘İbâdet göñül aydınlıḳıdur.

953.. ‘Ârife işâret, nâdâna kötek.

954.. ‘Azizlik kerem ilendür.

955.. ‘Ârşiḳler söyler, ‘âriler rendeler.

956.. ‘Arsız yir altda gerek.

957.. ‘Ârif olan ġam yimez.

958.. ‘Avreti öz başına ḳoysañ çalıcıya gider.

959.. ‘Âşiḳler sevdasında gâh sûd olur, gâh ziyân.

960.. ‘Âḳil hemîşe şad olur.

961.. ‘Aḳıllu düşmen ‘aḳilsiz dostdan yigdür.

962.. ‘Âḳil olan ‘adavete ḳurşanmaz.

963.. ‘Âḳil özge rahatından ötri özini azara salmaz.

964.. ‘İzzet ilen ölmek, ẖâr dirilmekden yigdür.

965.. ‘Âḳil evlenince delüniñ oġlı olur.

966.. Ġora yétmek devlet beḳâsıdur.

967.. [Bâb-el Ġayn]

968.. Ġam seni yiyer, seni ġami yiyince.

969.. Ġarib kôr olur.

970.. Ġam yimek eblehlikdür.

971.. Ġéyret imândur.

972.. Ġéyretlü devletlü olur.

973.. [s. 41] Ġéyre sır virmek olmaz.

974.. Ġanim ġanimi gözetlemek gerek.!

975.. Ġovġasız baş gôrda.

976.. Ġarib atınıñ ḳuruġı döşende olur.

977.. Ġariblikde ögünmek.

978.. Ġariblice yiri olanıñ delügince derdi var.!

979.. Ġanim ġanimden yüz ilden soñra héyfin alur.

980.. Ġéyretlü derdlü olur, ġéyretsiz nâ-merd.

981.. [Bâb-el Fa]

982.. Ferhad başına geldügin külüng yaẖşı bilür.

983.. Fala inanma, falsız da ḳalma.

984.. Ferz gedi sünneti basdı.

985.. Felek hiç kimiñ r’eyince gétmez.
986.. Fikir adamı ser-gerdân éyler.
987.. Fitneye çulḳaşan péşmanlıḳ çeker.
988.. Ferib yimek nâdânlıḳdur.
989.. Fenâda beḳâ olmaz.
990.. Fırsat ġanimetdür.
991.. [[Fen feni keser, mürteżâ ‘Ali her ikisin.
992.. Felegin bir tabaḳ çöregi var, her zaman birinün başına ḳoyar.
993.. Ferhad ölüp külüngünün sesi gelir.]]
994.. [Bâb-el ḳaf]
995.. ḳalmışlara dayaḳ olmaḳ ‘ömür-devlet arturur.
996.. ḳoyuna ḳurt tepdi vay berlü içün.!
997.. ḳonşı aşı, göñül ẖoşı.
998.. ḳar onuñ içündür ki ayaġ üşüde.
999.. ḳoyun olmayan yirde kéçiye [s. 42] Keremeddin Aḳa dirler.
1000.. ḳızım señe direm, gelinim sen işit.
1001.. ḳaşuḳçınıñ sesi gider Alpavutıñ avradı yırtılmaḳdan.
1002.. ḳurt ki ḳarıdı ḳurbaġa avlar.
1003.. ḳonaġ umduġın yimez.
1004.. ḳoyın tuzı ḳurt gözine tûtiyadur.
1005.. ḳonaḳum ḳonaḳ, ḳonşım da ḳonaḳ.
1006.. ḳuş ḳanadından kirâye istemez.
1007.. ḳısas ḳıyamete ḳalmaz.
1008.. ḳırẖ ekmek borc olmaz.
1009.. ḳonaḳ ḳonaḳı istemez, iv iyesi ikisin de.
1010.. ḳaravaşa don giydürsen ẖatun olmaz, ḳara işşege yükin ursan ḳatırsan ḳatır olmaz.
1011.. ḳazandugıñ ḳazana vir, artuġı çıraġa.
1012.. ḳovum acısı, ḳadın acısı.!
1013.. ḳız ana girgenesinde ipiñ egrür, oġul ata söfresine çörek Salur.!
1014.. ḳuş avladan ḳarımış, tazı avladan yarımış.
1015.. ḳâdir Allah virmeyince er bay olmaz.
1016.. ḳonşı devletlü olsa kôr ḳız ere gider.

1017.. ḳazanup yidürmaḳ gerek.

1018.. ḳonşı [s. 43]ḳonşıya baẖdı görüben od yaẖdı.!

1019.. ḳadeh hemişe dolu gelmez.

1020.. ḳazadan ḳaçmaḳ olmaz.

1021.. ḳurban yiyen abdal ḳada ḳaytarmaḳ gerek.

1022.. ḳurt mirâsı ḳuşıñdur.

1023.. ḳaradaġa çıḳdı, ‘aziz oldı.

1024.. ḳarıca ḳadarınca.

1025.. ḳul ilen ḳuymaḳ yiyen ḳırẖ ilden soñra ḳusar.

1026.. ḳâimliḳ aparur.

1027.. ḳarılıḳda yorġalıḳ.

1028.. ḳaynamaḳa ḳarı sıḳır eti.

1029.. ḳoç ḳuzı ḳurban içündür.

1030.. ḳoyun öz tüki üste yatar.

1031.. ḳardaşıñ kiçisi olunca, toñızıñ böyügi ol.

1032.. ḳonşıñ toẖ, sen de toẖ.

1033.. ḳayış bilür ki göten ne çeker.

1034.. ḳurt ḳonşısına degmez.

1035.. ḳabriñ köhnesi yéñisi olmaz.

1036.. ḳurta tikmek ögret, yıtmaḳ ki péşesidür.

1037.. ḳoyun ḳuzısı ayaġın basmaz.

1038.. ḳavmaḳ da erlikdür, ḳaçmaḳ da.

1039.. ḳurt ilen yiyer, iyesi ilen şiven éyler.

1040.. ḳarabaşdan doġan ẖatun olmaz.

1041.. ḳarġa gétdi keklik yérişin [s. 44] yériye, öz yérişin de unutdı.

1042.. ḳaşın düzedür-iken gözin çıẖartdı.

1043.. ḳarın kini göñülden gétmez.

1044.. ḳutdan ḳorẖan ḳoyun éylemez.

1045.. ḳorẖan göze çöp düşer.

1046.. ḳurt geldi évin pozdı.

1047.. ḳanı ḳan ilen yumayupdurlar, ḳanı su ilen yuyupdurlar.

1048.. ḳorẖlu baş selâmet olur.

1049.. ḳız ḳarısa dayısı boynuna düşer.

1050.. ḳış, ḳış fikrin yaz görmek gerek.

1051.. ḳurbaġanı suya sarı tepertsen iki sıçrar.

1052.. ḳul malına güvenir, aḳa ikisine de.

1053.. ḳuyını ḳazan özi düşer.

1054.. ḳalıça salan özi eglenür.

1055.. ḳulaḳ başa zekuatdur.!

1056.. ḳul ẖatasız olmaz.

1057.. ḳısılmaḳ zebûnlıḳdur.

1058.. ḳalem çalınan pozulmaz.

1059.. ḳaza görinüp gelmez.

1060.. ḳırẖ sérçe bir köfte olmaz.

1061.. ḳanundan çıẖmaḳ olmaz.

1062.. ḳız bir yükdür.

1063.. ḳızıl topraḳda ḳalmaḳ ilen ḳıymetden düşmez.

1064.. [s. 45] ḳaranluġda göz ḳıpmaḳ ne fayda.

1065.. ḳovmiñ kimdür, yavuḳ ḳonşıñ.

1066.. ḳuru ḳatda yaş yanur.

1067.. ḳonşı sözi ḳonşıya aġır gelür.

1068.. ḳara güne dimek olur ki petegini beş apardı.!

1069.. ḳız ilen erişme ḳarı ilen erişime.!

1070.. ḳış gögde ḳışlamaz.

1071.. ḳız alan ḳızara ḳızara gelmek gerek.

1072.. ḳalander gördügin déyer.

1073.. ḳâzi bileni ḳaza da bilür.

1074.. ḳarın doyuran aşı göz tanur.

1075.. ḳum ḳalur, su gider.

1076.. ḳırẖ yaşında tanbura ögrenen aẖiretde çalur.

1077.. ḳar susalıḳ ḳandurmaz.

1078.. ḳavurḳa ḳarın doyurmaz.

1079.. ḳılıc yarası saġalur, dil yarası saġalmaz.

1080.. ḳonşıña danış, bildügiñ elden ḳoyma.

1081.. ḳırẖ igne bir çuvalduz olmaz.

1082.. ḳutlu gün doġışından bellü olur.

1083.. ḳız anadan görmeyince ögüd almaz.

1084.. ḳayın anam ḳudursa gele ḳızın apara.

1085.. ḳonşı haḳḳı, tañrı haḳḳı.

1086.. ḳardaşıñ beg oldı, ẖatunı güvensün.

1087.. [[ḳoyun ayaġ-ilen, ḳuzı ḳuzı ayaġ-ilen.

1088.. ḳahbenün ḳazanduġı enlik ve kirşene géyür.!

1089.. ḳuyı ḳazan özi düşür.

1090.. ḳaçmaḳ da hünerdendür.

1091.. ḳız eline ḳalem, oğlan eline ḳayçı yétse alemi gôr dutar.

1092.. ḳonaḳ nefes kimidür, gelüp çıẖmasa ẖafe olur.

1093.. ḳaçan da Allahı çaġırur, ḳovan da.

1094.. ḳismet olsa gelür yétişür.

1095.. ḳız ivi, şah ivi.]]

1096.. [s. 46] ḳış ḳışlıḳın éyler.

1097.. ḳan olsun, ḳanun olmasun.

1098.. ḳuş ḳanat ilen, er himmet ilen.

1099.. ḳuşıñ erkegin, dişisin begler tanur.

1100.. ḳılduġıñ namaz ürkütdügiñ ḳurbaġaya degmez.

1101.. ḳısmetde olan gelür.

1102.. ḳarıça içün degil, ḳadrim içündür.!

1103.. ḳısmetden ḳaçmaḳ olmaz.

1104.. ḳuzunı ḳoç ḳoydular, evvel öz anasına çıḳdı.

1105.. ḳahbe olmayan ḳahbeẖana da néyler.

1106.. ḳonşı muncuḳın oġurlayan meger gôrunda tanur.!

1107.. ḳarḳa ḳozdan küsdi, o baġban sarfesidür.

1108.. ḳışa yavuḳ azuḳ ekme, yaza daḳ yaġsa.!

1109.. ḳalb aġça iyesiñdür.

1110.. ḳardaş ḳardaşıñ yoẖluḳın ister, ölümin istemez.

1111.. ḳan didi ḳamaşmadı, ḳayın didi ḳamaşdı.!

1112.. ḳara ḳuşa oẖ öz yeleginden deger.

1113.. ḳara ḳız dura dura özine yir éyler.

1114.. ḳızın dogmeyen dizin döger.

1115.. ḳâni’ hemişe toẖdur.

1116.. ḳabaḳıñ fikrini éyle, cahan fikri señe düşmez.

1117.. [[ḳardaşlar savaşdı eblehler inandı.

1118.. ḳuru oduna yaş da yanar.

1119.. ḳaranı yumaḳ ilen aġ olmaz.

1120.. ḳuş var etin yiyeller, ḳuş var et yédirerler.]]

1121.. [s. 47] ḳuş var etin yiyerler, ḳuş var et yédürürler.

1122.. ḳonşı ölümi saña yoldur.

1123.. [Bâb-el Kef]

1124.. Kârsaz perverdigârı bilmek gerek.

1125.. Gün altdan ḳaçmaḳ olmaz.

1126.. Güvendügüm ḳara daġ saña daẖı ḳar yaġdı.

1127.. Kâfir ekmegin yiyen kâfir müzdine salâvat virür.

1128.. Kerem hünerleriñ başıdur.

1129.. Gizlü buġa alan aşkâra doġar.

1130.. Kitab oẖumaḳ ilen adam, adam olmaz.

1131.. Kâhillıḳ kâfirlıḳdur.

1132.. Keçel dava bilse öz başına éyler.

1133.. Kül tepecuḳ olmaz.

1134.. Genc virânede olur.

1135.. Köşe dutmaḳ ‘ârifliḳdur.

1136.. Kôr gözden yaş ummaḳ olmaz.

1137.. Kerem iyesini bi-nevâlıḳ günde tanımaḳ olur.

1138.. Kelâm ne ḳadar kûtah olsa datlu olur.

1139.. Ked-ẖudalıḳ çörek virmekdür.

1140.. Güneh-kâr ḳorẖulu olur.

1141.. Kârvandan üzülen ser-gerdân ḳalur.

1142.. Kesük baş söylemez.

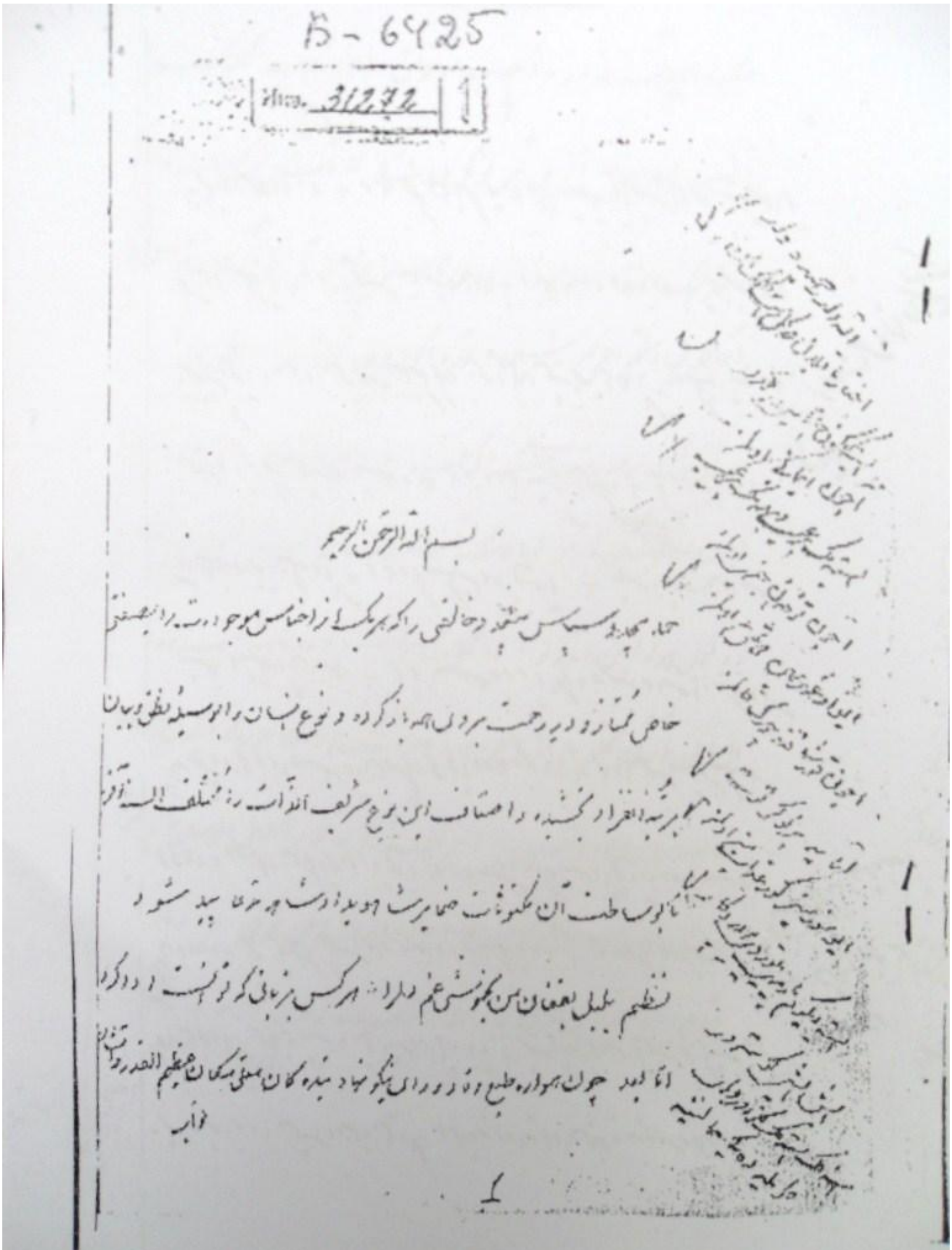
1143.. Kimseniñ kimsesi gerek.

1144.. Göz gördügiñ ister.

EK:2

ORJİNAL METİN

AZERBAYCAN-BAKÜ ARŞİVİNDEKİ NÜSHA

نواب مستطاب مقدس جناب مستغنی الالقاب سامی اواب عظمت و شوکت نصاب

رفعت و معدلت اکتساب شهامت و بسالت انتساب حشمت الامراء العظام

سپه سالار [illegible] الکرام مستدام [illegible] دامه [illegible] و [illegible] نصایح [illegible] مواعظ

حکیمانه [illegible] لهذا کمترین غلامان فدوی و دعاگویان [illegible] عباس علی مراغی را [illegible] نمودن

امثال [illegible] مورد [illegible] نمودند که دستورالعمل [illegible] ثبت [illegible] سعادت

و مسکین نوازان [illegible] امور [illegible] اوضاع [illegible] اتفاقی [illegible]

روزگار [illegible] هر کار که در ضمن آن سند درج [illegible] گردیده فراهم آورده بنا بر این

بقدر وسع [illegible] مقتضیات [illegible] مسطور [illegible] هر گونه [illegible]

که سند [illegible] و [illegible] سند [illegible] تقریر [illegible]

[illegible] در [illegible] نگردد [illegible] الله [illegible]

پیش [illegible] آنچه [illegible] آید [illegible]

2

اودولار سوربنه باشقین اولوبه اولوبه قالور بیگلاربل اتان وبشش اوزا فه دوشر ؛

کا ایشیگ بوبشس گوران قوشه بسر ؛ آنا ه ال اورشاق یاش قایر ؛ ادغول اماون

کاکوریبجه سغوب مرشها اوزنگ بوروننده بولدیشگ اوس بیل ؛ اوداوده خاتیگی

ات ، قورآروع اولب الگک یاکسن درین آغ یاره قراکون الجوندر ؛ اوجور

اتنگ سوربسی اولمز ؛ آتا قاره قووه آتوم اولسون آز بیلسه اودوم اولسون ؛

اسلا ایکیه احتیاط سنر بود دیکاته آرزو عیب ولمز ؛ انسان ونیته دیلک

حیوان اینه ایت ؛ آجیغ دولشنگ کوربدر ؛ اودگن قدر ازدن او

اوغلنه قدن کوز ؛ الکین یکشاق در ر ؛ ایت وبشی تنگوز دربسی ؛

آدوبه نیکور ؛ ایلالی خوشش ایل ایمن دکوکدن جیعرنین اولور ؛ آجی بشینه

توخی بیزیر ؛ اوبالار ده یالغوز قالان ایکیت بیسی آدولور ؛ آتیک اون شی

زانفواب اون پیشی آبه تلقدر ؛ انر کمبندن کیمو بدر ؛ ار اوولان قالمز ؛

بلسگر

3

ما باشنک چیقام ایلن سوایچر :: ایلیه اوتوم توعندر :: اتشک اوتی بوتوز ::

اوکوزنک چشمه شی :: اوتوه لی اوزکن لسنک اورمز :: اجیغ اوذوانم

ایلس خلدینک ایچه عفلی اولور :: اتوشک خلدینک اوجه :: اوکات سبز

اولانده بورودن سوی کوزه دامار :: اتشک گیندل قوردوق کوزه تولانقی

اوسینه تویدی :: آتشاقاودن بوخاره کلنده خبراولمز :: اتشکیم اولمیونچه

ال انه کوکل حقه :: دنیا نمکال دوستنک ساعدن نیر پوستکنه اولاپنی

کلن قراکون بابرامر :: آجیک ابکای اولمز :: آدم ابلاش طرادوت

ابت ابلوس تزلی :: آرزوق لوق عجب اولمز :: اککبن بالهوزیخ

تاباین ولشبلن دوتار :: ال الی تو بار ال اوتوب یورلی لو بار ::

اتشیرذن کوسان اوتیه آج گیدر :: ات بی ات بین ات توج

الق عیبدرو برمک هنر :: ال این احلتی اوکوزنی وتبشه صالمه ::

ایکیده اوچ گنه بنزدر ∴ آچوب اوخومق ∴ اوزوب کیمک ∴

آتوب اورمق ∴ آزبی بر توکر دوت ∴ آت تپولین آت کتوروش

ایلقرمنگ باش ایکلرلور ∴ اودن تاملا برچ ∴ آزلگی بچوق بیس ∴

آزاجوق ایشیم اغزیمز بیشیمز ∴ آرپه اکن بوغده کوتورمز ∴ اکین بچسه ∴

ایشکیه منمک برعیب دوشنگ اکی عیب ∴ ایلین قوزتولور دبن قورتولمز ∴

ایلان اوزنا کرسا ین کورمز ∴ ایلانک آغزه ده لعنت قراسه ده ∴ ابراغ بزنک

دوکیمین بهوله ایلن دوکرلر ∴ اوتکان بسرزادلانده بچوده دیش سسنده روش

ال ایلن ویرن بکلمز ناه ال ایلن هرنه دیرسنگ اوسکا کلور ناه ایکیدی بیر ...

دوله ورودروده یاشسر یاربناه آعزکلدی کوتکل قالمازناه ایل دلوسنین چولا تکمز

دیت اباغنین کاسرواندن کیم کسبر ناه آدم وارقال ایلن قول بیاب ربناه

آدم وار آقچه ایلن پول بیاز ناه ارک وار کوعدن آرتوقه ربناه

ابرودی

ایزدیتی اولوردر ... بونک اوبنی اردد اوسته دور ... لب بان بولار رها

اولوم قوش ایمن کوزار بسنده در آغز داده قاربه منشیون آلبی بوته دوتن

اوزادز بکلا جرس منده ابنه باغ ... او غری او ... ن اوزادین کیار ... اوغرن

انسی کاه دوش باره کاه دوشه ادار ... اردولان سد ... ده ارک ... ایکی

البر بشن اکوندر ... ابتکی منک کرک آنه بنجه ... ایشک سکین چقار ذب

کورن آذلی دلبان ... املک ایتزت ابت بوزر کاروان کچر

ابلیق گزیسقدر ... او تکلاه ز دکلاه ز در تولاغان ده کسن آل بخلادون

یولدوزدون ... بکه ... ایت الکدن قاچار ... آچوق آغز بوشن قالرتا

اکری دشن ودست ادلر ... اسکی تیوق بز اولرتا اوسته کوکا اوسته برتا

اره بچک وار باصوب اولک یوخدور ... ال الی تو ز ... از وزی ... بو ر ...

اوکوزلوبه کون بریچ و یرور ... ال الدن ار بسکون اولور ... آدم واجان ... بیورتا

6

ایلان بولەدر کورمنیه اولمز ۰۰ آت بورولنده ، ایپسنه نیهوک آز ۰۰ آتا دوغریل

ادغول بیویدر ۰۰ آغاج نه قدر بارکنوزەر باشنی آلچقده در ۰۰ آدم دارجه دکل

ایکیت کرک آت سنکنه قوللوغنده دوست درسٹ اوله دشمنه آوج ۰

اورتا قلوقه زنکان قیتمازه ۰۰ اوراتید دغنک کورده اوزکه عینه بجی اولمشه

ابنه دبر ملک کرک کرادملک اوله ۰۰ اولوبیه بیه دکربه ددوا بورسه اورکرا

سیبن تزکو دوشمه ۰۰ اوملک ادملکه جربلاآمق ندر ۰۰ اوملک وار دوغلب یوجه

ابت دمورچی دکه نندن نه ایارور ۰۰ آزنا سننه باج قزن آل ۰۰ قراقنه باج زکنه

اصل آزه زیوغ ایمز ۰۰ ابت قورسانی باج کورورمز ۰۰ آت اکلز میدان الدزه

آتی میدان تانور ابی اوردار کشین یایسنه قسبور الیشبدن آغزاکک

آزیشدن چوق ایش بوزر آبنا نه نکبار دیابنه سوییه ال آغزه یکان جاغمز

ال شکنک بی بینوزان چیقی زاورنا قوقودی چقلار آدنارنه جوق سلادکندلن دوزانلر وش

آجنده

7

٧١

آجنده چوبانه پیش بوردلنده‌سن ربانه ⁂ ات بین قوشونگ درده‌گا

اگرن اولور ⁂ آقچه سنه قیان بیر بوراغ ⁂ اگری اکلنوب دوغری و ششمق اگرگ ⁂

اوغریه آتذ بیور دیلر اویه نشتلیقی کوندرودی ⁂ اوش ق آغوه میچه سوددیرزر ⁂

آتقران بیشاکنگ باشنه اورارلر ⁂ ایشگی سورن قباحتنه قالالور ⁂

ایشی ایشه دونمز اودودندن سودن ایر ⁂ ایشک ایشگی بوریج قاشورر ⁂

آرخالو کوبک قورت باسار ⁂ ایش بتر ایاطین کرک ⁂ اوخ یایدن ⁂

چقندن چونتره پیشمانلق فایده ویرمز ⁂ آدم اوندر دخورن دونورر ⁂

اوکوز ناله چکمکدن قاتقلو سیر بلدار ⁂ ایو بوزاولی اوکوز اولمز ⁂ ایپه سپاین

ایتنه سومولکه اتار ⁂ اوکیک دولسکو اولسه اوزاوین آباد ایلر ⁂ ایت

الگه اوشاق محبتنه ⁂ ابلهده سوز اکلمز ⁂ ایت ایت ایلن سوکشور قوردی

بیله قاوورر ⁂ ایکنجی اناسی نی بیلمز ادار ⁂ اتیلجنیک اجسی وباشندن چقر ⁂

آغزیمجه یوزاده نمز ∴ آنادن مال قالمه اوغول بیلسون ∴ آرتوق جمع

باشی یارار ∴ آت ایلین قاطر بیشور ارالقده ∴ ایشک اولور ∴ ارادولار

صونکیلیق کوزلر ∴ وزچوق بانه کیدر ∴ ایت نه بیرادنی توسر ∴ اولدم

آغزکوزلک کرک ∴ ایکنه لشان جوالدوز بیلمز ∴ ایشک تپکیدن قاسه

بوری بی قولاقی ∴ وزدارلیق ادلسون بیزارلق ادلسون ∴ اوغول آ

اولمیجه اتا قدرین بیلمز ∴ اکری نیک بیداغی اولمز ∴ انتظارلیه صحبت حرام

اوکوزنک بوینزن کوتن آرزولار ∴ ایکدیک بوینزی وطن لندو

ایله برده اکلمن کرا انکا سوحقمسون ∴ آجوق آغزاج قالمز ∴ اوددوکی یوزلی

کوجیده اولور ∴ اوج آتا ربایی کرز ∴ اراکلک سیغر ملمز ∴ اوزعیبینی کورلی

اوزکیه طعنه اورر ∴ انسه دن آنان تو برقه وکر ∴ ایکه صاپله اوجی

صونکره پشیمان اولمز ∴ اکمل اکمکینه بر المکده اوستلکه ∴ اوزتکا برایکنه

صحیح

صانچ اوزرگه برجو الدورز ؛ آلمه ن کوکه آندیک بره کلنمه اژگر بدر ؛ ایچه اودور

دنیا ایچون غم ییرکیم جورکه کیم قازانه کیم بیه ؛ اودن برون کوسر لار ؛

ایت ایت ایمن سوزاشنده یارلشتی برن تویور ؛ آغزین دیشی ملک گرک ؛

آغاجنک قوردی اوزندن تورر ؛ آدم اینی ایشنده گلیشی برویه گیز آدمی کیشی

اوزندن واریدی بر یندده قارشدی ؛ آتیش دوزاهین دوزووا ایمن ؛

ارتوق چرچ ایویکارر ؛ ایکیدیلنگ جوبری ادشاق لقمه بلقوا اولور ؛ ایلیه دیزان

ادکیدی اوزنک دوشنک بیکیری ؛ ال این قبغ آچوق گرک ؛

آچدن خبر گلگز ؛ ایل ایچون آغلین کوزون اولور ؛ ایوان حقن قزجیدین

باغیاز ؛ اولن اینکه سوزلو اولورز ؛ آزونکنکه ایرتیا کوردین بالین قیدرانیک ؛

آیاغلو بوررر دیلتو بیکا تورار ؛ ایت بوره بوروه اوزنیه قورشه گیرز ؛

وزاییتی نیر خونک اوینی اولر ؛ ایکی ترکلی برصلاته چرایر در ؛ اوزقزدیکی

ویشدن هچین اوردلیقه یابیلور ∴ ایاغی نردبانه بربر قویه بارلار ∴ اوزکه

اوزکه یانیکین بربه بربه کزر ∴ اونباشنه امید یا فلین ارسته قالور ∴ ایلکر

کوچر داغلار رقالور ∴ روحانی آلچ قلبقده در ∴ ارابوی اکسبلی بری ∴

اولونک درلیسی کرک ∴ اوغری کوجلو اولسه ابوایه یسلن دوتار ∴

ایکی خوناخلو بشتا قالور ∴ ایکی اولان اوج اولور ∴ ایشنک ایشرات بیر ∴

الف نده کرم کرک حقیقت ∴ ایلانی اوزکه ایلین دوتمق اولمز ∴

ایل قاریمش توره سی قاریمش ∴ ایکیده اولور آدی قالور ∴ ایلان

حاجتن الچه ایدن توقفار ∴ اوخودلمیچه دوزولمز ∴ اکین کید دکین ایستیه

بوغاز بیده کین لبیسر ∴ ایشک باچقه باتقده اییه سندن کوچ لو اولمز ∴

انصاف دیکی یار سیدور ∴ اوتانمک اوغلی اولمز ∴ آت مردار دیلوه دلکه ∴

آلمق بخششده روبرمک قارن آغریسی ∴ ابدال نه بیلور یشمق ∴ آتا آنا

اولول 11

اولوب اولونده میراث در ؞ آج قانوق تهیز توخو یسدوق ؞ آرز

سوبله چوخ نصیحت ؞ اوز بشیم بزه شدم طوبه کلین باشی قالمشدی

دونکا ازیز اوزکیه تربیت یورن ادل ؞ اصلان بوجه توکلی بلیسونا

دونکا دستمیزلی اوزکیه آیه ؞ اوز سیزنا ایوزنک سس خله کرادونه

ساغلوم [illegible] قام شکر یوز ؞ اول [illegible] ساغلو

[illegible] ؞ [illegible]

برکسه یا یوشمی ؞ ادر دکلکی اسیر که نازلودن ؞ اوم الندان

نازدن آلتدن کوز ؞ اوزی دوستین اعظم ؞ آغلامینه انکب بوجیدز

آزوق اقدان بوبشدر ؞ آچلمیش سحر ینک جبی اولر ؞ اکری آغاج

دونکسه ؞ الدن قابلان اللی کون قانور ؞ آنکلیان برمرفدن انکلاز

ایتورن بولمیو یدیر ؞ اوغری اوغری بولد کشیلن ددست دداغدی

12

اوشاق عزیز در تربیت آدن عزیز :: اولوم وضعندر قوتشیده :: اولو

وضعی دور تولز دیدوکی اوزنده قالور :: ایو آیراان آجی اولور :: بشکی بادن

بسیز بر باسوبه :: آدیم :: دم :: اولو برکون شیوه :: برکون :: اوزدن

سوزونک قصه سی کلین سی سویشم :: انا بونده ایکن دولدن

دامی ادغول ساه نیلن دولدوز :: ایلان قونشی سنه دکمز ::

ار اری یولد اشلقده :: بو ایوی قونشیلقده :: اودت کبدر بایرقا لورسو

کبدر قابرقالور :: او دایمن اوین اولمز :: او دامن سوبه قارشو دورمی اولماز

ارقدان جبان آیردیمز :: ایت ورلسبان دباغ کتورمز :: ایل بیلاقه دایاندی

قرقیل ایمدی لدیابنذی :: ایت ایرسی کوسنده کوجلو اولور :: اطلس

نقدر کهنه اولسه پاپه اولمز :: ات ایمن دیرناق ارسه ترکن چوربر

چر :: اوزی ایکن اوماج آره پلر اوزرکه ایکون ارشته کسر :: اوزکوزنده

برزی

۲۱ آت اولنده ایبارلودن
بابا مسبا اولور
اوندا بونده اوپا نیند
اندو [illegible]
ایت ایسلنی [illegible]
ایشدن قولدقی [illegible]

بزنی کورمزاوزنه کورنده جوبی کورر :: آلمق آلدا تمقدر دو برک مردلک ::

ابت ایه سنه جوریک عیب اولر :: ابت انکک قوبروقی دیبن ایله

کوجابن چلر :: اوال بوله ایش آندن بول :: اوج ایکه کوجنده اوره اواوج

اودت سریده قالور مال برکده :: اواجانه بوشتی دیوب ال اوره ::

آفلادن فانده الکن کولدورن قانده الکمه :: ایت ایته بوزاضع ایر :: اماسی

جیغان آنجه زن بوراق برواق کوز :: اوزکه اوزکه جه بندن اوج چکند ::

صابورکه بالچقدن چکدی :: اوشتی بربور آزدکه بوکور :: ایونک

دیج ایو اونکا نوره بودیج ایله :: ایشنک یوکا به کده در :: آج طاوق دوشنده

داره کورر :: آج دیریل شاد دیریل :: اصل آلتو چیقندر صاحقی بستان ::

بد اصل آلتو است ندر صاحقی چیقش :: آز یوب چوق دیرک کرک :: اصلاً

ایمورن حرامزاده در :: اوزکه غنیمت شاد اولمق کرک :: ایشان کرنک

بزیل ... بازوسوفی ::

... ودوسون ::

... سرفی ::

...

... سوفی ::

... سوفی ::

دبشه بیشش آرشون بزگزر ∴ آغزالمن که باغان کلاسن ∴ باشلکه قارن

یکه حسرت اودور ∴ ایلی ایشیک برکاروان ∴ ایکی جورت بر دیوان ∴ اوران

ایلوق آتبه باخمز ∴ آغ برچکلو سندورن قاپونک قیسی چیقار ∴ اته ته

کامنه‌دار کوره کوره کوزنجی ∴ ادلرسن قوجلوزسن ∴ اوتا تمزاوزدن

قره ده دار ∴ آت دوهن کوزی آنکدر ∴ اوغول دوهن کوزی اوغول ∴

آغلا مقده کونکل هوشلوقی دیلمندر ∴ اوغری ایت اوغوراغان ترکب آیبه

سوسوز کللین ترکب ایتز ∴ ایل دلوادلسه طاقیه کیدر طاقی دلوادلسه کم کیدر ∴

اوغورلق ایلا القضا فیک الذین قوتیبه ∴ اوتل نسنه دادندن ایش ∴ ایل

ایلیک اورتوکی اولور ∴ ابلغر کچر آلیمه دولانور قونش برکه بربود اعلوش ∴

اودشه بولدیش ادلرسن تخلفنک کور ∴ اوزی تخلبه آغلار ∴ الی

اورده بتمز اتاسی یخربه غشلار ∴ ایوحب بیلن بازار حسابی درست کمز ∴

آزین زحمت گورر چوق بین جراحت ؛ اوزگه اوغلی گبی اوغول اولمز

ایکی گده یونوار ایسنده ابوشیر لمش دیولر باب الیا بال اوغلان یاریدی

یوستان صحبت گورمز ؛ بر آنه قرخ اوغول ساطار قرخ اوغول بر آنه

سی خلیه بیلیر ؛ بیوزمش سوزه ایشیدن گلمز ؛ بخیل چوره گن ییک غم گمور

بیوک ایشیگ بیوک طاسی اولور ؛ برکت جزکسده در توشدن برغز

برگدن ایکی ؛ بزدی بر یشت ؛ یوردبی یوزدن گوتورمک اولمز

بیوکلرده گوچ اولورسا اولمز ؛ بربشه ایکی دیروق گوجدر ؛ بلبلی دین نهادوراز

بیوکلر سوزی ایشش گر ترلیدر ؛ برچراغ که حقدن یانه یانی بیلر یانمی سیلر

بربریم ملنذر ؛ بوبیاتان گورند ؛ ییش یاربای ین اولمز ؛ یورسش دوزند

بیرکه بییر ؛ بوینده یاتار را ملزه بیور ؛ بدطلع بدعلی کسر حق ایکسنده

برالدن صدا چقمز ؛ بر بینده ولشکه بوززده لشکر گوچی اولور ؛ بلا امه

16

دل ایچن دورز آجی سیان چکین اروکل ∴ هپ آق زور قنیان گسترش ∴ بنیاد

سبز بنا شست اولور ∴ بیک ویدو لنگک ∴ بلغمدو کبک ∴ بوبولزجی

دکن خیارلری سبز ∴ میوکین ∴ ایچن شیرسیان نانلز ∴ بید وآت ابو سیان آرو ∴

بو رنج ایلیه ی اریه ∴ باغ میش دار و بیه ملدان آز نوقدر ∴ بو رحلو بو رحلو بنگ

صاغلغجی اسبر ∴ باشیان کسو بد رسقالین نارلر ∴ بو خسته لوزه ∴ آوودروایه ∴

بربه ولین سیاین میلک یه دوکین بیلز ∴ بر آرغه که سوکلدی امید دار بر دوقلنه ∴

باشده که باشه علور ∴ باغلغدن ایسه مقابلین ∴ بوبلیه بوبلیه گز ورسنه دوشی

میه پسن ∴ بر د برمه ایکه ور ∴ باشنه فلن سبب قچی اولور برگسه دونانی

برلب اولور بد اصل اولنده وفا گوستر ورصونکده جفا ∴ بر قول

ایکی آقا یه قوللوق ایده بیلمز ∴ بر آلاکه گسمک اولماز او بوب باشه قوبوی گرکی

بالیق آسیمان نوبرو قندن دو تار ∴ بر باشه بر قو رکندن آز نوق بیش اغزیده

17 برقاره

بر قاریه ایکی سنت کوتورمک اولمز :: بر ده جوتنه اولوکب جفته کیده جکم ::

بر دیرمینجه ایکی آلتی اولمز :: بو کوتیلی فرصتی داغلده قویمه :: بر دولو اوزن بوتن

بوزرطلوجه بیلور :: بیدوات اوزینه فحی سوزرمز :: بولاماج واتی توسه

دل اوکره نور :: بوکونیلی اوتبه داغلله قوبردقدن بلدر :: باغنیه باتاجوق ::

بوکونکیب داغلاسی وار :: بابه ده سنکنک بالاسیده :: بولاه جوینه

بسم اتر :: بالیقی جاحیان دوستنک ؛ ازه دور :: بیوک تکه بوغاز یرتار ::

هیش میش آتشه سوسلی اولمز :: بیوکلک کرم ایلیندر :: بش سندی

بورک ایچنده قول سندی بنک ایچنده :: بورجی لیبه الیکا کرسون ::

بلایه صبرایدن مرادینه ایرر :: بیک اولدونک بابلیقی بیلرسن :: بر

اولدونک بیک لکی بیلرسن :: باشسیز لشکر بیلیقن اولور :: بازار

ستبطلت اویدیور :: یدیغ باغنیا تیکدر :: بیل بالاسیز اولمز :: بو حاث

18

دوغری باقمق گرک ؛ بر الده ایکی قارپوز دوتمق اولمز ؛ بر آت سرارده ایکی

؛ بسنیدر ؛ بو رحلوعم دریاسنده اوزر ؛ بابلو بابان تیمق گرک ؛

بشی آچوقلیک قاچاق بوریکی وکالبندرشی بوزرد قارزدقده ؛ بغلو گرک ؛ بابه

ده دآر بوزدور ؛ بر سنیر بیشه مرادر ؛ بو برسینه آغاج معرفت سنرآدرر ؛

بر باشی بورایشیدن آرتوقدر ؛ بر کس بردو اودت قالور ؛ بابوده

نه سین بوخسوللوقده ترزدوشر ؛ بلا ولدبدور ؛ باشش غزه لو گرک ؛

بزاره بول سر گیدن گوره ایمان سبز گیدر ؛ بر گونیک دکلکی اولدیدر ؛

بوغده جوره کی قارن درد ؛ لیق بلب خالق بلور ؛ پیشکک بورنی

؛ بیتمیسنده ویردیوبدر ؛ بر قیواول گرکه اولم ؛ باشش بولد اشی بوغاز

آتش بلد باشی جوقدر ؛ بر چیکچ ... زاولمز ؛ باشمق ابانه واره

آتمش گرک ؛ باشش البان گیشتیدر ؛ بشلوجیشان ساغلمسنه زواره

بوبیلیوب کیمنگ ایرک ؛ برقارانذر برچگه ؛ برانکیدنگ بی ایکی المیدن ؛

آج تویه ؛ برکون قالسش ایسه بیش قشلقین ایبر ؛ برکیمه نکنگ قوناغی یوز

کیمه نکنگ یوز آغنلو قیدر ؛ بیک دیرن آنکه دیشه بی قزلر ؛ بر دلو

بروایش تویه سالسه یوز قاقل چقاره بیلر ؛ بو مونوز قوچ ایرک اولمز ؛

بردانا توره اولور یوز دانا توده ؛ بر بدرین انکه بوینین اورمزلر ؛

تکه آغزدن انکه دوشر ؛ بد اصلدن یخشیلیق اومق اولمز ؛ بو عذره یوز

دولمه بو عذه ولیک اولسون ؛ بو بولکرکی ویوه کین ؛ بر ادن کیک

که بابه لقی تاپلمه ؛ بر اتو آدم یقلور کوچ دوغانه دوشر ؛ بر تنم

خاتوندن قوخرم بر تمنم آغادن ؛ بیکلن ایرشن باشدن اولور

وداغ ایمن ایرشن باالدن ؛ بو ریچ ایمن چخراکمن ایکی مخارجکر ؛

بکلربیکنگ براتاباوولرولور ؛ بر آلسو ؛ بد جوسی اگری ایسه توتونه

[illegible]

ووره مجار ... باب نظرلرن دوستن جن لغزلرن بوسر ... بها لغده چوره کن

باب چیله

اسرگین اوجور لغده بالغوز قالور بابت ... تنگری لغدرن بنده

یوروه بیلز ... لغدیر تغیر نه کیار ... اقدیره تدبیر اولمز ... تنور قزقین الکین

چوره کی یاپیش گرک ... تنه سین سبه نی چلر ... توبه توبه دورکن

کونه ده توبه ... نکه قارین دو بوریز محنت آز تور رودر ... تند سوگر یا

یگیر ... تز بیرین تز کچیلور ... توکاش توکاش گلکن ثابت ایاغنه دریسی

بوغ زنه نقاور ... توکنش دریسی اکولن قاودر ... تکمن اگین گل لو نور ...

تانخنق آقندر ... تابوقین دوزر چکشنده کوربن اولوسنه ابنا ... توکل

رچنلقدر ... تاملبوب چچک ارک ... توکور دولن لیمه ... بوزر

تنگ اتکدر ... تیمه سین یالغوز بی تابن دیش ایله دوتر ... تکرین

دول تا ز ... تاز وه لغنه دور ... تاخمش کمبش تلدار ... تنگری یدیک

پوساده

بش گمز ۞ تز دونت بیوبیر ۞ ودیر بشاره بنفش ودکی ره وبر ره بت

ادوش نبک ۞ ادرابه سی ابسه نبنکک تاز ۞ اولماز فالمی نوشدان نوی

تلسمک ۞ رسن خب نجون رشو ۰ ور نبکه ۞ ودار سسی ملکری وه

ور بدنام ادی دکم قوررور چیقار کودون وار چقال ۞ ندر مه سنیط

کور ودوزه الیبی نبنک نولا ۞ اولی ره ورسز میوکی ادول ره ورسز سبسز ملکری

۞ کوروش نزگنک کلسش تنگ تا ۞ بوکوره نه قاچ به توبی دوقتدو و

تر نشه تر ۞ آلمز چیق تار بکر ۞ نوقتدی دو سبار نشدی مندی آنه ت

باغلسه بربایدن آرته ۞ کسنز تنکوزنی تنکوز ۞ اوبلور تکسلن

سیسی تنک زوداز تر ۞ اکین ه بقعده بنکوزنی ۞ آچر بزندن بز

تندن تی ۞ وار جزل نه آچرلان توخنک ۞ دبر بسل خزنه آغز

پیغمبر دینا فارن شکری ۞ اولمز آیرمش کرنلدن کر نکل ور اورد آیرمق

عصا ایلن دوکر :: توزودن اورکن تونش دن ایله بوراشمز ::

تنگری ویرن دولتی بنده الدیلمز :: تنگری آچ ایده نی بنده دویوز ::

بیلمز :: نکه دوستی دایم کوسولو دولور :: تنگری دوکا بنده دمنک آدمی کرکز

باب الثالث تیره تحلیل جدهسین دیرمز باب الجیم

چوغی اللهدن استیک کرک :: جومرد ایلن دونمان نامرد دوریز ::

جان ویرین جانانه بترز :: جابلده وسوزا کلمز کسنده توز :: جفا

چکیمین راحت کورمز :: جوللامسه کلمن معناتان کوشته نصیبا بولمز ::

جوبیدا ایله بربشید بولون سسلوده اولور سسن سیز ده :: جارو غنده سیرکنمی

دو لا غنده تاپر :: جیدانی جوالده توتیمق اولمز :: چپرال ایلن اکمک اولمز

چپکی ال ایلن بر :: جیم جیم دیه جمال دیمک کرک :: جکرکه دن چیقمه اولمز

چولکده ات قالدی چو فندور باشی موتزادن :: چرخ فلک دلشدن [illegible]

[illegible]

اولی

23

دوتار بیله چوروک ؛؛ ارکیدن بینر اولسه کوکجی چو بنک ؛؛ دونمق ازک

غنچه دن اوتماغ ابایغ سج دیدی قزه کلکه چو کلک چو ؛؛ دیکیه چقر لک   اردوکلر

بیکدور ؛؛ اوندن باتان دارکه دوغرب چوق ؛؛ دوشدی نوره

وجعلنا لا / بوجعون

دشمندر ؛ ایله سینه دارکه سوزد چوق ؛؛ پرشور فزانه سوز چوق

الا اخصاب

اوتنده جاننده وریرز ؛؛ جانبالامق ؛؛ دار دوشمک تیکک بیجی

اللهم ان

قضا جوشن جبه ؛؛ زنار دونی اوکن سیل چیم ؛؛ تلبسون لامق جنذار

لا اله الا الله / محمد رسول الله

ریتار جاروق جهد ؛؛ ابر برن غورلین اوداز جدا ؛؛ غلمز ساس اوخبن

مرددر جبین ؛؛ وریرم ایشق بنه اوزدر چراغ ؛؛ دکر چیرلویه چوماق

ایا ؛ بیست یونده ارمنی بی المکلین جبهو ؛؛ روزدر بولاندر کونکل دکل

تلملک جبه جو ؛؛ دکل آرتت کو کنک دور کور اولوبدر بورنه جایار

خلوق پر قلوق چو ؛؛ دوردر سندر ایشکه سین انا دیرا دیرد

ودین بانوردور ∴ جوجه‌نی توزجا پیرلار ∴ مصل بولادین جبه غرمیش ∴ چولکه

ویردو دیره جیق رقارزن یپاسی ∴ چیکش میپیز مرکشمز ∴ جوبوتی باشش

ایکمن الالک گرگ ∴ چرا غنه برتاج نی بوزادبوش‌این آرتوقدور ∴

چوبان سوقانی جولوقدور ∴ جاخمق اولمیته داشش اددیرمز ∴ جاجر

ایکمن ابن یبر ∴ تنگ بین عقلان یبرتر اکب یتی عمرین ∴ جوبرد

ایلی دارلوغه دوشسونلار ∴ مرده‌ل ایه‌سی اولسون ∴ جابیش

بالاقان گورنده آقردور ∴ جاغرل کیمه دیرشنک تورددادو وبیر ∴

چوق یاش یان چوق بیلمز ∴ چوق یاران چوق بیلور ∴ حقت

الله کرسه چهنمنه شکر ∴ چورند وتشی قارن دویرمز ∴ جوجه‌نیسه

ابنه وقلرز ∴ جابندرجگرقاندرقنبار ∴ چیبنه ترکلر بولدشدان ثانیه

باب اللی حقیقت ویردوکنه شکراتمک لذت آرتوردور ∴

خریبی

حاجی حاجینی بکدره لوردکورد دل وکرمانده ∴ حرام صنعلی آچاردور ∴ حلال

زهره دابیه چکلر ∴ حق ایه کرن ترله بیجه جکز ∴ حلوادیلک ایلن آغزیرن اولز ∴

حکیم اولدورکه باشنه قلش اولور ∴ حال بیلن دامدر ∴ حقه دیندن اولان دیانا

چکر ∴ حرامزاده عیب لوریکید ∴ حسود اوزنه اکچون اوداپراوزن

یانددردور ∴ حسود یکک بری دامی ∴ حقیقت ایتده اولور ∴ حلو

پیشورمک آب هوریاغ ایلن بالی اولور ∴ حاضر دیشه دیمک ترک

حرمت برکشینک اوزالنده در ∴ حبی دشمنه قومیق نامرد لکدر ∴

حق انصاف ایجنده در ∴ حکم قبلی کسکون اولور ∴ حکمت سنر هیچ

بیشی اولمز ∴ حلال حسب ∴ حرام عذاب ∴ حاضر آشلال

بابیسی ∴ حلال اینجه لور اوزولمز ∴ حاجی بیج بره کیتمز ∴ حق

بیشی آغزادیور ∴ حقدن کیجک اولمز ∴ حرامینک بره کیتی اولمز ∴

26

خدایسنزه سلام ویرادت ∴ حق کلسون حق کلسون ∴ خلک

ایلین آغوبایه بن اولمز ∴ حرامه باقدیغک کشتولیانه ود ولدور ∴

خنوا ون اولمز نوزن جدفاسیان چیگلک اولور ∴ ...

خیر سبه قونشکا خیر کلور زهار شکا ∴ خوبین سیلدوکلک آنک

آرد بنه کیچمه ∴ خطاب ندن چیز ∴ خاین ایکی دنیا تنک اولور ∴

خوشلق زحمت ویردور ∴ خوس بن جوادکرلک اولمز ∴ خراب ایله

آباد اولمز ∴ خسته جگر ∴ خوارلق لحددر ∴ خوشلک موقی امرالله ∴

خدخر دیسون نوخش قالسون ∴ خوبلارده وفا اولمز ∴ خسته نوخوشلقدر ∴

خیر دی خیر تاپسان ∴ خیر آلق عیب اولمز ∴ خوکا کوکلندن کچمان

مزین کوکلندن کچر ∴ خوکی خوکاخ بن اودر کوکلنده ایر ∴ خیر یوبه

چوزک بوزیج ویردور ∴ خلق دیلندن قورتولق اولمز ∴

باب :

27

باب الدال ∴ دولت حق جابنده در ∴ دعویکنگ دفع

اولسه باریکنک اتی ∴ دشمن سنی داشلن سن دشمن اتشلن ∴

دون کیمنکدر کیبه نینک ∴ آت کیمنکدر منه نینک ∴ دوغیش آی

دوغمیش قوبروق ∴ دولتلودن دولت گردن مصرت ∴

دوست اولان عیب کورمز ∴ دشمنی حیفرسه یمه ∴ دولتلوبه نه دولت

پینه دولته نه دول ∴ دولت کلدی یانت ∴ دولت کتدی یات ∴

دریابه قطره نیلور ∴ دون هر کیمینک اندازه کرک ∴ دنیانیه تنکدر ∴

دیداردن دوبق اولماز ∴ داش داشه سوکشور ∴ دشمنک

دوست اولمایی بر فرصت بولو بجه در ∴ داغارجوق الکک یوریش

دو بورمز ∴ دیرلکک برلکده در ∴ دلنجمنک بوزنی قره دونار

توبرونسی دولو ∴ دشمنک کلکی بلابکه یوکدر ∴ درد سبز

کونگلده محبت بوک آچمز ؛ دبری الله ورنگ اتو، اولس ریلنگ

اولمز ؛ دوستلوقه بیک آدم آزدر ؛ دشمنلکه بر آدم جوق

و ب سیز کینه اوشن ایر ؛ دبریه ورنگ کرک ؛ دنیا آخرت

مرزه سیور ؛ دکرمنن ون کید ، اوغول سنیک نیک کید ر

دلونینک عقلوسی اونه نور ؛ دبریلک غنیمت در ؛ دنیا

نو بروش اوزونه در ؛ دوست ایلن بازور ؛ دوستلق یورار

دبوه بولدی اوستدن غربی آل ؛ دلوری دموری کوره دان جی رور

داش اوشه دکه برده آغزدر ؛ دلودن دوعزی خبر ؛ دعوا کنبه اخشه

ملک آل ؛ لشینگ یوخ لبه دکرمان سال ؛ دلونیک بشنه

بابا عشه ؛ دشمنینگ قارنجه خوار سیله ؛ دگرمان نوبت بیر

دولت لیشک تولی ادل پید ولتینک اوغلی اولیجه ؛ دوستینگ

اوکنرن

29

اوگندن دشمنک آزدغدن ∴ دردوبرن درمان وبرور ∴ دلوکلو

موبگی برده قالمز ∴ داوا قاندنه قوزوران یک ∴ دبوه بیدن اوقار

اوزاق گوزلار ∴ دوغری گیدن یول آزماز ∴ دی دم اینی کورمک ارک ∴

دردشه نیک بوکور ددگلن کور دیم ایندن زهیم گتدی ∴ داغ نقدر

اوجه اولسه اوستندن یول آشار ∴ دم غنیمتدر ∴ داودشان

باندوقی سکر ددر ∴ دریایت آغزی ایلن مردار اولمز ∴ داغلار

اوکلی دراغلر ∴ دوست دوستنک آیکنه قالمز ∴ درنک دیوار رنگ

وقالغی وار ∴ دیوار ینادن قدیم اولور ∴ دیوه اوزاگرلسی ییلمز ∴

درویشلک سیلسیلدن نقدر ∴ دنیادن کلام آنق اولمز ∴ دنیایه کیمه

قالمز ∴ دلودیدی ایله اسیابدری ∴ دوغری سوز آجی اولور ∴ دوغریلیق

دوست قاپوسی ∴ دوغرویه زوال یوخدر ∴ دلویه مال بیلسون کمی قاچم دیرشید

دوغری باغ دوغری آل ∴ دایغ واغنه قادوشمز آدم آدمه قادوشور ∴

داغ بر سه ابدال بر ور ∴ دوشان و ریسی برپشوکه دوزر ∴ دوستدن یمان گمز ∴

دوستنک سه فلقین سبز ∴ دکره‌ن شبلدوکلین ایر چیچی بشن آخریدزر ∴

وامه وامه کول اولور واوا ووردا یوخ ∴ وآشن وآشی سسندوزور ∴

دو اسیز دردنک درمانی آرسیز تعقدور ∴ دیش امین درنان ایش

یعقوب آغزامین بمک اک ∴ داناجوق دایش ناتوزر ∴ ودغری دمینک

بری اولمز ∴ دانا بوزادیور رونده قالمز ∴ دمو رچیده یوخ‌دو لمز ∴

دل یشنگ دشمنیدر ∴ وانلو سوز یکنک دانلو جوابی اولور ∴ دیوه اکس

دریسی اشکه بوکدر ∴ دبوددن دوشوپدر نهوت هوت دن دوشمز ∴

ده ده اردن بودر اولوت ∴ دکره‌ن اوزنک یوکوت ∴ دولوچاناق

بوشش چاناقه اورمق اولمز ∴ دیوه دن بوک‌نیل وار ∴ دشمندن دوستاق

اولمی

اوقچی اوده ایدن سوزن بر بر دانه قدر ؛ دانالاردن داد ایدیور ؛ روشن قیلراق

دوستانسون ؛ دگرمان ایسی دکلمش ؛ داغ غنچه بغی اولر ؛

دلو باغلندی توکدی صنادی ؛ دیوانه قلم یوق ؛ دربو کوردینک یوق ؛

دیوانه یالقوز کیدر دیدر ؛ دکره نچه آجیق ایلین جوالین یوش ایاردر ؛

دوشقلو آتش انوادلور ؛ دم دوشنده اولمه لال ؛ درر براوله درلکه

نه گرگ ؛ دین سیره ایمانسز گرگ ؛ دویالی آغاج ایلین کوتوردلر ؛

دام دیرک اوسته دوردر ؛ داغ خارجو تقوبه نوبت بویدر ؛ دلو

اوکوز کوچین بیلمز ؛ درویش ایشه سوکنه دیواراولور ؛ دوستی

بر قوزا ایلین قشون اووه یوج ؛ دولت ایسترسن آرخه دیر آرخه ؛ بیر

اولور آستانه بر بابه ؛ دوزدور دیدن یوزیالار ؛ داد معقدور ده یکا

دکل ؛ درویش اوسته اکین اولر ؛ درویش دکه بکو دنور ؛ دوکه کیمسیکا

قو یوسیاین دوکسوزفرقه پویکن ؛ دررزبه لوح دیلد ییرایلکنه سیسین باشنه سیکیدل ؛

دنیاه یا دنبا ده قالور ؛ دیمی چوقدر پیشیدن اوسوزلک ؛ دکرمنده دن

بوحنه‌دور ؛ دکرمنجی قرقنی اره‌دن آرد اوننده دوسنلوک ؛ دیوار اولمن

طرفنه یخیلور ؛ دیوه‌سانن قونسه آدیملر ؛ دوه‌ن آلچقدن قالقار

اوجنی کورز ؛ دیتن عاقل ایسه دیدورن عاقل وکل ؛ دیوه‌دکم ایکی یردن توفر

دایم ؛ دنیا برقرار دوقالمز ؛ ویلده سوموک یوقدر باب الذل

وذوق سیر قناعت باب سیر آغندر دخیر انسان لکرابلین بیشیانی چکمز

باب الرزا رضا قضایه ویرلک کرک ؛ رواکورنده اصلاح ... کرکن

... سوده ایش قیراندور ؛ رکیب با علاق دشمن غدار همقددر ؛ راحت

دیمکلدور ؛ رقیب قوتیده کرک ؛ رضا سیرلقمه لوغی‌زده قالور ؛

رستم زمان اولسنک دشمنی حقیر صانمه ؛ روزکار رنتقام آلویدور ؛

رنجه قاتلانان کنجه بشر ∴ رازی اولان غم یمز ∴ رایج آقچه نك سبیاغنده

می اولمز ∴ روزکاردن زحمت ادمش اولمز باب الزا زارلق

درکاهنه کرك ∴ زحمت چکین رحمت کورمز ∴ زبرن کوزکوره بمك

اولمز ∴ زندانه صبر ایلین آخر تخته چیقار ∴ زهر دوست الندن شربتدر ∴

زمانه ایلن دوزلیشان همیشه رحتدن در ∴ زکات مالك حصاریدر ∴

زنجیر صلان ایچوندر ∴ رزاین رزر ایشلری یوله آپارور باب السین

سحرخیزلق دولتك شاهیدر ∴ سوی سوزه دیرمك کرك ∴

سوز وار خلق ایچنده ∴ سوز وار خلق ایچنده ∴ ساچی اولو اوستنده

کسرز ∴ سرمه که چوق اولسه هم قاشه هم کوزه ∴ سقال بیاغی بلسیون

باشنده عقل اولمینه ∴ سن عینکه دیواری چکه قارقه آیا وان ایلر ∴

سؤلی وارشه کومك کرك ∴ سو الچیقدن آخار ∴ سوی سوزی انکو اکر ∴

سقالی یوغدر سوز اوتمز ؛ سن ده ن سنیڭ ذکرڭ ساتانی سنیکدر ؛

سوکمک سوکوشمک ؛ سقالی آغلوش اولوم پیشر دیدور ؛ شفره

دولوکرک ؛ سهو آدمدن دوشر ؛ سنده سو سنی سوزن ؛

سرداری سرکشلر باطلقن اولور ؛ سوالچین قوبیه داشن حالی اوز ؛

سینه داغلوکرک سر دارنده برلو ؛ سو سسز چشمه دن لولانور ؛

سینا تمیشه کوکل ویرکک اولمز ؛ نسبی ضایع اولمز ؛ سبب

دولته شرکیدر ؛ سبد سو کولندن صوڭره فایده ویرمز ؛ سر

ما خلق وارلکدر ؛ سستری باشن ایلین باشنیک دشمندر ؛

سنوق باش بورک الچنده ؛ سنوق قول ینک ایچنده ؛

سوموک سسزدن ایتی دو بجزه بیر ؛ سو اشدی به یشقی یری توکوب آرکه ؛

سوز سوزی کتورور ؛ سوزلو شدن اولسه ویمک قزلاندور ؛

سو ایچنده ایلان آزمه دکز ∴ سو چوقورده قالور ∴ سوزی پشیر ده دیلکله ∴

سپاهیه صریح سوزی نجاردن آل توقدر ∴ ساق باش پاسنوق کوزر ∴

سو آقش اراسنده یرنج کسر ∴ سنوق ال بوینه بوکدر ∴ سرزدن

کیمسه سردار اولماز ∴ سودن ایره لو شلوار چیقارلق اولماز ∴ سن آغا

من آغا اینکری کیم صاغا ∴ سوتسنک سوده سنار ∴ سو ایش کیدن

باغچه بستان کلور ∴ صاغ باشه صاقز یاپشدرور ∴ سقال

اوزاتمقیله کیسه شیخ اولماز ∴ سن کوسویله دغلق همکا دکدی ∴

سوییه بات تاتنیک یغشدن نه دردی وار ∴ سفر فایدهسی صاغلقدور ∴

سوزن سوده لی ماپار ∴ سوگ ایچن اوین اولماز ∴ سلامسلق

دلاسا خلاصمقدهدر ∴ سنکلی سنده هرکس منده ∴ سوایشق ایسته

براشور ∴ سمی صالیدیر رجت یاراولمسه ∴ سیرته صورته اولکوبندرور ∴

سوز درونی تفته جگر ∴ سوزنیک تیکنش اولور بالانی اوترا ∴ سستق

الدن پرهیز ارگ ∴ سوزابین بولاولار طرماج ابین دوکرگ ∴ سس

بیدو کیلک پلمسک بن دوغزا دودوم بیلیم ∴ سوز ادلو تینکلر سوکلمیک ∴

سوی وهمنه دن سا ومق ارگ ∴ سو اشدره قلیچ معامله ده آقچه ∴ سوزجهدن

کلور ∴ سوداین کلن سوسوف اینچی چی ر ∴ سوغان همینه بسن بچون اوتن ∴

باب شین ش و ش ه دیدوکم اوزچاتم اچوندور ∴ شرح

باطنی قلمیدن کسکون اولور ∴ شمع اوزی یا نمیچه پروانه نی یاندورر ∴

پیشهور کمسنگ اوزالو بیدور ∴ شکر سبز ونیش تنگی سبز آدمه

بنزر ∴ شیخ ادجر ترکیب اراد چوردور ∴ فرزند سبز آدم شاخ سبزآغاج

در ∴ شکر نعمت آز توز دور ∴ شفقت بیوکلر دندر ∴ شوم جزی

بایقوسه براخش ارگ ∴ شاهدی یابا لاکی ابراقده بستر ∴ شیرنی بلدی ابراک دلشب ∴

سنگ

شمعینک یوزی آردی اولمز ،، شرایش قاله قارعجز دوز ،، شعا

حقدندر ،، ش باداق ایلن یورقرازمز ،، شکایت سما لقدر ،، ش

بلعتنه ایلن میدورایلن کورلعته تیک ارک ،، شرع کسن بارماق آجمز ،،

شرلعتده شرم اولمز ،، شیطان اولمیدر ،، شرعدن ایاغ

دلبشره قرین اورلی دامودە کورسون ،، بشرسادان بالالان

شرکتوری اُجلدان بکلدر ،، شرواندە قورد آزندل بریده کمیدن

جعقدی ،، شرین عمری آچلق ایلن کچورتق اولمز ،، باب لمضاد

صبر ایلین مراده یتر ،، صادق الله یاریدر ،، صبرنک آخری شرین اولور ،،

صابان بهادر اولمز ،، صبر مرادلرنک کلید دور ،، صلوات کرم

تقلقدور ،، صونکین کوزلین پیشانی چکر ،، صونکی پیشانی قایده وار ،،

سیمجی یایتیه صالان اردکل ،، صدق و رنت کرکه ،، صباحنک فکرین بکون ،،

38

صبر ایلین غوره‌دن حلوا بیر ؛ صاحبلق تسلط نه‌قدر ؛ صاتوب آلنی اگر ؛

صاحبینه وزنکه اولر ؛ صحبت یارسیز حرام در ؛ صاغلیغه خیر گرک ؛

صفا صاف قلقده در ؛ صقیل یا صبلور ظالم آصلور ؛ صوسنکا قالان اوکرزون ؛

صنعت قولدر ؛ ضرر درنسنه ضرر سیز کونده آلنی اگر ؛ ضرب علی

ایلن خلق مجوزی گرک ؛ ضامن ال کیه اولور ؛ ضعفا منلقینک آخری

بیشی نه‌قدر در باب الطاء جمع آتاجی نکنه بر جوار القدر ؛ طلب

یوزی سود و ع اولور ؛ طلب اولان تاپار ؛ طامع طابع اولور ؛

طاس سینه بکلر بر سیسی جنجه ؛ طاوغ سوالجر توخار ودمخار ر ؛

طوخلک آجدن بی خبر وار ؛ باب الظاء ظرافت آخر باغلر ؛

ظلمیک بنیادی اولر ؛ ظلم ایلین یا پولین یا پوتر خراب اولور ؛

ظلمک آخری آباد نه‌قدر ؛ ظالمیک هنری اولر باب العین

عاشق

عاشقلق رسوا القدر :: عالم علمنه عمل ایلاین کرک :: عام صحبتی

بدنام ملقدر :: عبادت کوکل ایله بلقدر :: عارفده اشارت نادره

کرک :: عزیزلک کرم ایلن در :: عاشقلر سویلر عارفلر ننده سر

عارسه زیرا اتنده کرک :: عارف اولان غم ییمز :: عورتی اوریا بشنه

یولیینک چالیجیه کیدر :: عاشقلر سوداسنده کاه شیدا اولورلر

زبان :: عاقل همیشه شاد اولور :: عاقللر دشمن عقل سیز دوستدن

یکدور :: عاقل اولان عدا ایله قورشمز :: عاقل اوزکه راحتدن اوزکی

اورتی آزاره سالمز :: عزت ایلن اولک خوار دیرلکدن یکدور ::

عاقل اولنجه دلو تنک اوغل اولور :: عورته تیمک دولت بقا سیدر ::

باب الغین حسن سیدیر سن دالم بیتم :: غریب کور اولور ::

غم یمک ایله کلکدر :: عزت ایاغندهدر :: عزتلو دولتلو اولور ::

غمزه سرو بيرمك اولماز :: غنم عشقى كورنمه لك كرك :: غوغاسيز

بيش كوروه :: غريب اشينك قويردمى دوشنده اولور :: غريب ليكاوه

اوكونمك :: غريبلجه بيرس اولانينك ولوكنجه دردى وار :: غنم عشقدين

بوز ايلدان صونكره صبغاين آكور :: غريبلو دره لو اولور :: غيرتسيز نامرد ::

باب الفا فرهاد تيشه كلدوكين كلمك يخشى بلور :: فاله اينانمه ::

فال سىزوده قالمه :: فرض كلدى سنتى باصدى :: فلك هيچ كلمبك

رابيجه كتمز :: فقرادى سركردان ايلر :: فتنه چولقاشين سيجانى جكر ::

فريب يمك نادانلغدور :: فنا ده بقا اولماز :: فرصت غنيمت ::

باب القاف قلمشرده اياق اولمق ممر دولت ارتورور ::

قوينه ورنت تيدى وارلى برلو ايكون :: قونشينى آتشى كولكل خوشلى ::

قاراونك ايچونده كه اياغ اوشوده :: قوين اولكان يرده كيبه

كرم

کرم الدین آقا وبرر ؞ قزیم سنکه دیرم کلینم سن شبت ؞ قاشوقلی تنک

نسی کیبه راآپ دنک آوردل برنلمقدن ؞ یورت کوریدل قورباغراآد

لار ؞ قونغ ادمه دوغین بیز ؞ قوین قوزن یورت کوزینه قونیادور ؞

قونا قوم قونق قونشده قونق ؞ قونش قندیذن کزیه سینز ؞

قصاص قیمه قالمز ؞ قرغ الک بوریج اولمز ؞ قونق قونای ایستیز

ایوایسی ایسنده ؞ قراواشه قودن کیدرسن خاتون اولمز ؞

قرا ایشکه بوکن اوترسن قاطر اولمز ؞ قزاندوغنک قازانی هیدار توتقی

چراغ ؞ قوم آبیسی قادن آتیبی ؞ قزآنا کرکه سنده ایک اکرور ؞

دوغول آنا سغروسنه چورک صالور ؞ قونش آولادان قالمیش ؞

قازی آیدلاردن یادیمیش ؞ قادرالتر ویرسیمه اربابی اولمز ؞ قونش

دولتلو دونسه کورقیزاره کیدر ؞ قازانوب بیدرمش کرک ؞ قونشی

-42

تونشی تونشنبه یاغدی کورین اودیاغدی ،، قدح همیشه دولو کلر ،،

قضادن قاچمن اولماز ،، ترین این ابدال قدا قیسترمق کرک ،، تورت

براش تونشکدور ،، تار داغه چقدی عزیز اولدی ،، تار یره قدر کچه ،،

قول الین قوبماق بین فرخ الیدن صونکره تو سسار ،، قایم لق آبادور ،،

قاریلقده بورغه لق ،، قیناملقه قاری سقرالی ،، قوچ قورنی قربان اکوندر ،،

قوین اودرتوکی اوسته یاتار ،، قرداشنک کچی سی اوغلنچه تنکوزنک جوکه

اول ،، تونشنک توخ سنده توغ ،، قاتیش بلورکه کوتان زنجکر ،،

تورت تونشی سنده دکز ،، فبریک کونه سی بنکی سی اولماز ،، توریه

تلک اوکرت یرتمق که بشه سبددر ،، تون تورسی آیاغین ،، مهماز

قادمق ده اوللدور ،، قاچمق ده ،، تورت این پیر بیه سی این

شیون ابر ،، قرابشدن دونان خاتون اولماز ،، قارغه کندی کلک بکنی

،،ار

43

،، بر یه اوزیر شنده اوتوردن ،، قوشین دوزه دره کن کورن

چوزری ،، قارین کیمنی کوکلدن کتمز ،، قورتیدن قورخان قوین ایلر ،،

قورخان کوزه چوپ دوشر ،، تورت کلدی اوین یوزین ،، قاتی

قان این یومسوبه دررلر ،، قازسوالمن بویوبه دررلر ،، قورخونو

باشش سلامت اولور ،، قزقاریه والیسی بوبینه دوشر ،، قیش

قیش فکرن بازکورلک کرک ،، قوریاغانی سویه سارلی بزیرسن

ایکی سیچرار ،، قوش طلبه گوره بوزاقه ایکیسنده ،، قوینی قارانی

اوزی دوشر ،، غالیچه سالان اوزی اکسنور ،، قولاق باشه

زکواتدور ،، قول حطاسیر اولمز ،، قسلق زبونلغدر ،، قلم

چالنان یورتدلمز ،، قضا کوروب کلمز ،، قرح سسرج برکوده اولمز ،،

قالونتدن جحیمی اولمز ،، قز بربر کیدر ،، قرکی توپراغده قالمغ این قیشتدن یکنز ،،

قرا بوغده کور قیمق نه فایده ۞ تومنک کیمدور بدوق وتنسنک ۞

تورر قانده بشن ایز ۞ تونشی سوزن تونشیه آغرکلور ۞ قراکوزیه

دییب اولورکه بیکی بشن آپاررون ۞ ترزین ارشمه قارن ایجن ارشنه ۞

قیشلوکده قشلاغه ر ۞ قرآلان زاره قزاره کلک کرک ۞ قلندرکورله کون

دیر ۞ قاضی بیلین قضا ده بیلور ۞ قارین دو یرن تشش کورنالور ر ۞

قوم قالورسو کیدر ۞ ترزی بشنده قنبوره اولورمش ترزده حیله لور ر ۞

تارسوس لق قاندررمز ۞ قورقه قارین دولورمز ۞ قلیچ یاراسی

صاغالور دیل یاراسی صاغالمز ۞ تونشکا داش بیلد وکیکیمه الدن توکله ۞

کوچ ایکنه ترجو الدورز اولمز ۞ توتکوکون اوغشمندن بتوا او لور ر ۞

قرا نادان کورسیچه اوکو دا آلز ۞ قاین انام تو دوریسه کوزدن آیا

تنشی حقی شکرن حق ۞ تورداشک بیک اولدل جادوی کوبنسون

بقش

قرین [illegible] ایکی [illegible] تاریخ [illegible] ۵ [illegible]

45

بنشن ینشن افان ایلر ؛ قان دلسون قوتون دلسون ؛ ونش قنات

ایمن اتمت ایمن ؛ تونشک اولگین ونشسیان ایکلر تور ؛ قلدوغنک

نماز ادر کوتدد کیک قوره غبه دکز ؛ قسمت ، اودان کور ؛ قارنمر اونن

دکل قدریم اکوندور ؛ قسمت دن قاچیق دلر ؛ خوزبی قوچ تویر ایر اول

دوراد سنه چقدل ؛ تحبه اولین قحبه خانه دمنلر ؛ تونشی موجوقین اوغوزنبا

نکرکوردنده ناخه ؛ قارقا قوزدن کوسدی اوه جنبان مرنه سیدور ؛

بیشه بدوق ازروق اگر ؛ یزه وق بغر ؛ قلب آجی ایرسنکه ؛

دوامش مرد وشنک بوخلوقین سمیسر اولوین سهبه مرز ؛ قان دیرب

بشدن قوین وبدی قامشدل ؛ قره قرشه اوج اوز بیلکندن دکن ؛

قز دوره دوره اوزینه براپر ؛ قزن دوکین دیزین وده کز ؛

نغ بهشت وتدور ؛ بن قیک نکری ایلر جهان نکرن سنکا دوشتر ؛

46 /C ٥

قونشی دارادن بیزار ؞ قونشی دارات بیداردر ؞ قونشی اولور

سکا بولدور باب الکلاف کارب زیرور دکاری بلک لک ؞

گون آلتندن تاچیق اولماز ؞ گوره ندگوم قاره براغ سکا دیتی قیزدقلنا ؞

کاز اکلکین بین کی وزفزانه صنعت دبردر ؞ کرم هنرانک بشیدر ؞

کزلو بوغازدن نشکاره جوغار ؞ کتاب اوخومق ایله آدم آدم

اولماز ؞ کاهلق کازلغه در ؞ گول وداسنه اور بشنه ایلر ؞

گول بنه جوق اولماز ؞ کنج ویرانده اولور ؞ گوشه ده تمق عاز قلعه دور ؞

گور گوزدن پیش اوممق اولماز ؞ کرم ایسه سنی مسولی گونده تمق اولور ؞

کلام نه قدر کوتاه اولسه و اتسوادلور ؞ گد خدانک جورک دیرکدور ؞

کزنکار تو رحولو اولور ؞ کارواندن اوزرولن سرگردان قالور ؞

کسوکه باشی سوبتز ؞ کیسه تنک کیسه سی گک ؞ گوز کورک کوکل استر ؞
کده

[illegible]

بجوه عنا آب یشب الولاالو کاالنیب للذهب ثنیان گند نازار بیت خیره
بجمع جفا رحمت زراو مشتد پلاو قزل زر مهری
بجان بجان قامشق

اشهار بحشت الا و لکد بیداد حرفت از تخیل وقصود برنا مقنعه زد مقبه
اوفق دیب بزدار نیک زلم بچماق قبال قبال جوان لچک اولاز زنجیه
لرو

بدبه برستوری نزل زوایای سیمین دلارادت اگر نکهت اذفر نافر
آوازه چهارپای اولنی گوشه زندان تازه سرخ بوی خوشی بری قاب

[illegible]

48

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Kars'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kars'ta, lise öğrenimini Elazığ'da tamamladı. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde iki yıl okuduktan sonra İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. Aynı üniversiteden 1996 yılında mezun oldu. Kars'ta sırasıyla Alpaslan Lisesi, Hüsnü Özyeğin Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Gazi Kars Anadolu Lisesi ile İzmir- Torbalı Atatürk Anadolu Lisesi'nde Türk Edebiyatı/ Dil ve Anlatım öğretmeni olarak görev yaptı. On iki kez " Teşekkür ", altı kez " Takdir " belgesiyle ödüllendirildi. Comanius Projesi kapsamında Polonya ve Letonya seyahatlerine katıldı. 5, 6.ve 7. Uluslar arası Kars Âşıklar Bayramı'nda jüri üyeliği yaptı. Bursa Yıldırım Belediyesi tarafından düzenlenen 8. Uluslar arası Âşıklar Bayramı ve Şairler Şöleni'ne onur konuğu olarak davet edildi. Ege Bölgesi Kars, Ardahan, Iğdır Dernekleri Federasyonu Genel Başkan Yardımcılığı yaptı.

"***Erciyes, Platform, Kar Seli, Kar Bestesi, Patika, Aşiyan, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Külliyat*** " adlı dergilerde makaleleri yayınlandı.

"Beyaz Ölüme Direnen Kar Çiçekleri"(Sarıkamış Oratoryosu- TBMM), "***LYS Edebiyat Soru Bankası"*** (Candan Yayınları), "***Yaşayan İnsan Hazineleri"*** (Kars Belediyesi), "***Zamansız Mahşer: Sarıkamış"*** (Kars Valiliği), "**Kars'ın *Somut Olmayan Kültürel Mirası*** " (Kars Valiliği), "***Âşık Lütfi Hayatı – Sanatı - Eserleri*** " (Kars Belediyesi), " ***Âşıklık Geleneği ve MuratÇobanoğlu "*** (Kars Belediyesi), " ***Kars Yöresi Halk Bilimi Araştırmaları I*** " (Kars Valiliği), " ***Beyaz Hüzün: Sarıkamış "*** (Fotograf, Şiir, Resim Seçkisi- Kars Valiliği), " ***Harakani'den Sultan Divani'ye Nur Damlaları "***(Kars Belediyesi) adlı kitapları yayınladı.

"KPSS Türkçe" *(Konu Anlatımlı Soru Bankası),* ***"Batılıların Gözüyle Kars Savunması", "Yaşayan Kültür Mirasçıları ", "Geçmişten Günümüze Âşıkların Diliyle Kars"*** *adlı eserleri de yayın aşamasındadır.*